

TEORİ

ABD Hegemonyasının Çöküşü

- ▶ **KEMAL KILIÇDAROĞLU**
Batı'nın Yol Ayrımı: ABD'nin Batısı mı, Aydınlanmanın Batısı mı?
- ▶ **DOĞU PERİNÇEK**
Hegemonyacılığın Sonu
- ▶ **PROF. DR. ALİ MURAT ÜZDEMİR**
Hegemonyasız Dünya: Kriz, Çatışma ve Yeni Dengeler
- ▶ **HAKAN TOPKURULU**
Emperyalizmin Sonu mu? Baş Çelişme Ne Olacaktır?
- ▶ **SULE PERİNÇEK**
ABD Ekonomisinin Çöküşü
- ▶ **PROF. DR. H. BAYRAM KAÇMAZOĞLU**
Batıcılışma-Batılılaşma Kavramlarının Farklılığı ve Tarihsel Serüveni Üzerine Bazı Notlar
- ▶ **KUNTAY GÜCÜM**
Batıcılığın Anlamı ve Türkiye'deki Tarihi Üzerine
- ▶ **SERHAT LATİFOĞLU**
Emperyalizmin Sonu mu, Yeni Bir Aşaması mı?

- ▶ **SEMİR ASLANYÜREK**
Algı, Estetik ve Hegemonya: Sinemanın Dönüşümü

- ▶ **Doğu Perinçek'in Amedspor'a Tebrik Mesajı**

- ▶ **TARİHİMİZDEN BELGELER / HAZIRLAYAN: YİĞİT ÇINAR**
Cemiyet-i Akvam'ın Ermenilere "Ulusal Yuva" Planı

TEORİ

YAZI KURULLARI

İstanbul Yazı Kurulu

Doğan Akdeniz, Işıkgün Akfırat, Adnan Akfırat, Serdar Aliçavuşoğlu, Dr. Ali Alsaç, Kaan Arslan, Tunca Arslan, Ünsal Aysun, Rafet Ballı, Yalçın Büyükdagli, Çağdaş Cengiz, Yiğit Çınar, Dr. Fırat Demirkol, Prof. Dr. Muhammet Nur Doğan, Gökalp Erbaş, Şafak Erdem, Kuntay Gücüm, Kurtuluş Güran, Hüseyin Haydar, Ferit İlsever, Tevfik Kadan, Koray Kamacı, Ata Ogün Kaplan, Kiraz Perinçek Karavit, Prof. Caner Karavit, Arslan Kılıç, Osman Bilge Kuruca, Serhat Latifoğlu, Halil Özseraç, Zerrin Öztürk, Çimen Filiz Paşa, Dr. Doğu Perinçek, Şule Perinçek, Doç. Dr. Mehmet Perinçek, Ethem Sancak, Erman Ateşoğlu, Dr. Ali Şahin, Abdülamed Şentürk, Ali Rıza Taşdelen, Nadir Temeloğlu, Hakan Topkuru, Serdar Üsküplü, Dr. Zeynep Duygu Yeniay, Mustafa İlker Yücel

Ankara Yazı Kurulu

Berke Mustafa Berkil, Mehmet Enes Beşer, Özgür Bursalı, Av. Erdem Cömert, Şefik Çakmak, Prof. Dr. Yıldırım Beyatlı Doğan, Fahrettin Ege, Bülent Erantepli, Prof. Dr. Ercan Enç, Özge Yahşi Ergen, Cemil Gözel, Görkem Gözet, Prof. Dr. Birgül Ayman Güler, Prof. Dr. Atakan Hatipoğlu, Hüseyin Karanlık, İnan Öner, Prof. Dr. Zafer Kars, Prof. Dr. Çağatay Keskinok, Prof. Dr. Semih Koray, Samet Kunt, Prof. Dr. Tülin Oygür, Utku Reyhan, İhsan Sefa, Ferdi Tanhan, Emrah Zorba

Yurtdışı Yazı Kurulu

Gürler Akdora, Kemal Albayrak, Ayhan Ay, Çınar Aydın, Vehbi Ballıkaya, Berna Bridge, Can Çakır, Gökhan Dağtekin, Gürkan Demir, Doğan Duyar, Barış Göktepe, Orçun Göktürk, Yener Güneş, Birsemin Jurgens, Kaan Karagöz, Ali Mercan, Mustafa Mersinoğlu, Kaan Cenk Adasoy, Sevil Tapkan, Fehmi Onur Tekin, Ahmet Uyar, Can Fırat Ülger, Beyhan Yıldırım, E. Erkan Yıldız, Kemal Cem Yılmaz

Teori dergisi, 1990 yılının Ocak ayından bu yana yayınına sürdürmektedir. 1984 yılından itibaren bilimsel/teorik bir dergi olarak okuyucusuyla buluşan ve neoliberal etkinin geriletilmesinde önemli rol oynayan Saçak dergisinin ardılı olarak yayın hayatına başlamıştır. 43 yıldır kesintisiz yayımlanmaktadır.

TEORİ

Yaygın Süreli | Aylık Dergi

İÇİNDEKİLER

TEORİ'DEN ABD Hegemonyasının Sonu	2
KEMAL KILIÇDAROĞLU Batı'nın Yol Ayrımı: ABD'nin Batısı mı, Aydınlanmanın Batısı mı?	3
DOĞU PERİNÇEK Hegemonyacılığın Sonu	6
PROF. DR. ALİ MURAT ÖZDEMİR Hegemonyasız Dünya: Kriz, Çatışma ve Yeni Dengeler	24
HAKAN TOPKURULU Emperyalizmin Sonu mu? Baş Çelişme Ne Olacaktır?	33
ŞULE PERİNÇEK ABD Ekonomisinin Çöküşü	37
PROF. DR. H. BAYRAM KAÇMAZOĞLU Batıcılığa-Batılılaşma Kavramlarının Farklılığı ve Tarihsel Serüveni Üzerine Bazı Notlar	51
KUNTAY GÜCÜM Batıcılığın Anlamı ve Türkiye'deki Tarihi Üzerine	59
SERHAT LATİFOĞLU Emperyalizmin Sonu mu, Yeni Bir Aşaması mı?	64
SEMİR ASLANYÜREK Algı, Estetik ve Hegemonya: Sinemanın Dönüşümü	74
DOĞU PERİNÇEK Amedspor Tebrik Mesajı	77
TARİHİMİZDEN BELGELER / HAZIRLAYAN: YİĞİT ÇINAR Cemiyet-i Akvam'ın Ermenilere "Ulusal Yuva" Planı	78

HAZİRAN 2026 Sayı 437 Ayda bir çıkar

SAHİBİ: Cemil Gözel

(Ulusal Strateji Merkezi Eğitim ve Araştırma Danışmanlık Yayıncılık ve Tic. Ltd. Şirketi (USMER) adına)

GENEL YAYIN YÖNETMENİ: Kuntay Gücüm

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ: Emrah Zorba

GRAFİK TASARIM: Fatma Özbek, Emrah Zorba

İDARİ İŞLER MÜDÜRÜ: Görkem Gözet

KURUMSAL İLETİŞİM SORUMLUSU: Yiğit Çınar

YÖNETİM YERİ: Aşağı Öveçler Mah., 1308. Sk. No:12, 06460 Çankaya/Ankara TELEFON: 0(312) 431 40 31

ABONE KOŞULLARI: 1 Yıllık: 3000 TL; 6 Aylık: 2.200 TL

Kurumlar için: 1 Yıllık: 4500 TL / Yurtiçi Fiyatı: 190 TL.

Yurtdışı Yıllık: 300 EURO; Yurtdışı Fiyatı: 20 EURO

Amerika ve Uzakdoğu: 1 Yıllık: 300 \$

E-ABONELİK KOŞULLARI: 1 Yıllık: 1300 TL.

HESAP ADI: Ulusal Strateji Merkezi Eğitim Araştırma

HESAP NUMARASI: 91083518-5001 / 1262-Ziraat Bankası Mithatpaşa Ankara Şubesi

IBAN NUMARASI: TR09 0001 0012 6291 0835 1850 01

AVRUPA TEMSİLCİSİ: ALİ DERYA DOĞAN/ WhatsApp: +49 163 866 30 78 /

Euro Bölgesi Hesap Numarası: IBAN: DE 14 6049 1430 0366 7330 01 BIC: GENODES 1 VBB

AVRUPA ABONE SORUMLUSU: ALİ DERYA DOĞAN/ WhatsApp: +49 163 866 30 78 /

Euro Bölgesi Hesap Numarası: IBAN: DE 14 6049 1430 0366 7330 01 BIC: GENODES 1 VBB abone@teoridergisi.com

İsviçre Temsilcisi: Kemal Albayrak - Gsm +41 794 820 281

BASKI: Öztepe Matbaacılık Ltd. Şti. Büyük Sanayi, 1. Cadde, No: 99/1 İskitler, Altındağ/Ankara

Tel: 0312 341 12 08 • 0536 619 69 92 • Sertifika numarası: 47344 • Basım Tarihi: 28.05.2026

DAĞITIM: Turkuvaz Dağıtım Pazarlama AŞ.

İletişim/Abone tel-faks: 0541 285 9283 / 0312 431 4031

web: www.teoridergisi.com

e-mail: dergiteori@gmail.com ISSN 1301-6687

ABD Hegemonyasının Sonu

Emrah Zorba

Yazı İşleri Müdürü

Temmuz 2021'de yayımladığımız *Hegemonyacılığın Sonu ve Sonrası* başlıklı dosyanın üzerinden neredeyse beş yıl geçti. Bu dosyada, hegemonyacılık sonrasında kurulacak dünya düzenindeki ilişkilerin karakterine ve kurumların rolüne odaklanmıştık. Emperyalist sömürü ilişkilerinden uzak, paylaşmacı Asya çağının gelmekte olduğunu olgularla saptamış ve içinde bulunduğumuz süreci yeni bir dünyanın kurulduğu süreç olarak tespit etmiştik.

Beş yıl sonra bugün, ABD'nin yürüttüğü emperyalist hegemonyacılığa dayalı dünya düzeninin sonunu ve sonrasını artık daha ileri ve somut olgulara dayanarak konuşabileceğimiz bir sürecin içindeyiz. İran'ın, doğrudan ABD ve İsrail kuvvetleriyle verdiği savaştan galip çıkması bu sürecin en önemli olgularından biridir.

ABD hegemonyasının sonuna gelindiği ve tek kutuplu dünyanın sona erdiği tezi, hegemonyacılığın kurumları ve yayınları tarafından da tespit ediliyor ve kabul ediliyor. Artık bütün tartışmalar çok kutuplu dünyanın hangi ilkeler üzerine inşa edileceği sorusu etrafında yoğunlaşıyor.

Teori dergisi olarak yeni uluslararası düzeni ve emperyalist hegemonyacılığın bittiğini saptayan onlarca yayın yaptık. Yayınların tamamı, içinde buldukları süreçte verilerin ve olguların bilimsel bir okumasına dayanıyordu. Hazırladığımız bu dosya da tarihin bir kırılma anında, yine olgulardan hareketle süzülerek ortaya çıktı.

ABD hegemonyacılığının artık sürdürülebilir olmadığını ortaya koyan askerî, ekonomik, toplumsal dinamikler uluslararası güç dengelerinde köklü değişimin habercisidir. Bu dinamikler, uluslararası sistemin tek kutuplu yapısının yerini çok kutuplu bir düzene bırakma sürecini hızlandırmıştır. İran mağlubiyeti, dolar hegemonyasının sona ermesi, dayatılan yabancılaşmanın ve toplumsal çürümenin sınır aşırı yaygınlaşması, ABD hegemonyasının içine girdiği krizin artık geri dönüşü olmayan bir şekilde derinleştiğini göstermektedir.

Bu sayımızı Batılılaşma dosyası ile birleştiriyoruz.

ABD hegemonyasının hâkim olduğu dönemlerde, Türkiye'deki batılılaşma süreci yalnızca kültürel bir yönelim değil, aynı zamanda ekonomik, siyasi ve toplumsal bir yeniden yapılanma programı olarak şekillenmişti. Batı merkezli değerlerin yaygınlaştığı dönemi yaşadık. ABD hegemonyasının sonunu ve sonrasını değerlendirdiğimiz bir süreç içinde Batılılaşmayı konuşmak anlamlıdır. Zira ABD hegemonyası ile Türkiye'deki batılılaşma arasında, yalnızca dış politika merkezli değil, toplumsal karakteri de etkileyen çürümeyi ve yabancılaşmayı tetikleyen çok katmanlı bir ilişkinin doğduğunu söyleyebiliriz.

Tarihin kırılma noktasında hazırladığımız ve elinizde tuttuğunuz bu dosya geleceğe dair güçlü bir öngörü çerçevesi sunmaktadır.

Önümüzdeki sayıda buluşmak dileğiyle...

Bati'nın Yol Ayrımı: ABD'nin Batısı mı, Aydınlanmanın Batısı mı?

Kemal Kılıçdaroğlu

Cumhuriyet Halk Partisi 7. Genel Başkanı

“Biz tek bir uygarlığın parçasıyız -Bati uygarlığının. Ulusların paylaşabileceği en derin bağlarla birbirimize bağlıyız; yüzyıllar süren ortak tarih, Hristiyan inancı, kültür, miras, dil, soy ve atalarımızın birlikte uğruna fedakârlık yaptığı ortak uygarlık için verdikleri mücadelelerle güçlendirilmiş bağlarla.”

ABD Dışişleri Bakanı Marco Rubio'nun yakın zamanda Münih Güvenlik Konferansı'nda Avrupalı muhataplarına hitaben dile getirdiği bu sözler, konuşmasının salonda alkış alan ve dikkat çeken bölümlerinden biri oldu.

Rubio aynı konuşmada, Kristof Kolomb ile başlayan ve 1945'e kadar uzanan yaklaşık beş yüzyıllık küresel yayılma ve sömürgecilik çağını, Batı'nın “genişleme dönemi” olarak nitelerken; 1945 sonrasında Demir Perde'nin ardında kalan Doğu Avrupa ülkelerini ve anti-kolonyal hareketler sonucunda yitirilen sömürgeleri Batı'nın gerileme sürecinin göstergeleri olarak sundu.

Amerika Birleşik Devletleri'nin bizzat Avrupa sömürgeciliğine karşı verilen bir anti-ko-

lonyal savaşın ürünü olduğu hatırlandığında, Amerikalı bakanın bu sözlerinin salondaki Avrupalı muhatapları nezdinde nasıl bir ironi yarattığı tartışmaya açıktır. Ancak Rubio'nun hitabında asıl dikkat çeken nokta, 1945 sonrasında inşa edilen “kurallara dayalı uluslararası düzen” idealini adeta alaya alırken Avrupa'ya sömürgeci geçmişini hatırlatması ve 1945 öncesi düzenin “ganimetlerini” birlikte paylaşmayı ima eden bir teklif sunmasıydı.

Bu teklif, satır aralarında açık bir uyarıyı da barındırıyordu: Avrupa bu yeni rotaya eşlik etmese bile ABD “sert gücünü” kullanarak yoluna devam edecekti. Nitekim Beyaz Saray'dan yapılan açıklamada söz konusu konuşma, Başkan Trump'ın “Batı uygarlığını ‘özür dilemeden’ savunmaya dayanan yeniden canlandırılmış bir transatlantik ittifak vizyonunun cesur bir ifadesi” olarak tanımlandı. Böylece Rubio'nun hitabının Washington'ın resmi yaklaşımını yansıttığı açık biçimde teyit edilmiş oldu.

Konuşma, içeriği kadar zamanlamasıyla da kritik bir dönemece işaret ediyor. Rubio'nun

konuşması Venezuela Devlet Başkanı'nın yatağında derdest edilmesinin hemen sonrasında; İsrail ile İran'a yönelik düzenlenen ve uluslararası hukuku çiğneyen askerî operasyonun ise arifesinde yapıldı. Bu durum, ABD'nin yeni doktrininin bir söylemden öteye geçtiğini ve artık "kuvveden fiile" dönüştüğünü açıkça kanıtladı.

ABD'nin benimsediği bu yeni yaklaşım ve Rubio'nun konuşması, bölgemiz ve dünya açısından son derece kaygı verici bir vizyonu yansıtmaktadır. Batı'yı dışlayıcı ve teolojik bir perspektifle dar bir Hristiyan kulübüne indirgeyen bu uygarlık tasavvuru, tarihsel ilerleme fikri bakımından ciddi bir geri savruluşa işaret etmektedir. Saf gücün kutsandığı ve yalnızca "**kuvvetli**" olana yaşam hakkı tanıyan bu sosyal Darwinist yaklaşım; demokrasiyi, insan haklarını ve toplumların kendi kaderini tayin etme hakkını açıkça yok saymaktadır. Başka toplumların kaynaklarına el koymayı bir "**medeniyet hakkı**" olarak sunan bu yağmacı anlayış, Mehmet Akif'in o zamansız dizelerini adeta yeniden hatırlatmaktadır. Bu çerçevede, Rubio'nun işaret ettiği yenedünya düzeninde "**medeniyet**", sömürgeci köklerine geri dönen "**tek dışı kalmış bir canavardan**" başka bir şey değildir.

Ne var ki Batı medeniyetinin ne olduğu ve nasıl anlaşılması gerektiği meselesi, bizim toplumumuz için yeni bir tartışma alanı değildir. Aksine Türkiye'de Tanzimat'tan bu yana süregelen modernleşme çabaları, Batı ile kurulacak ilişkinin mahiyeti üzerine yürütülen derin bir entelektüel tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Bu tartışmalar ise çoğu zaman şu kadim ikilem etrafında şekillenmiştir:

Melanet Avrupa'sı ile Fazilet Avrupa'sı

Batı (Avrupa), bir yanda fenni, ilmi ve hürriyet fikirleriyle örnek alınan bir "**fazilet**" alanı; diğer yanda ise sömürgeciliği, ahlaki yozlaşmayı ve kültürel istilayı temsil eden bir "**melanet**" kaynağı olarak algılanmıştır.

Kuşkusuz bu ikilem; Osmanlı'nın beka kaygısıyla giriştiği hızlı "**savunmacı modernleşme**" hamleleri ile aydınların ve toplumun

kültürel bütünlüğü koruma refleksi arasındaki hassas dengede şekillenmiştir.

Osmanlı'nın askerî ve siyasi gerileyişi, imparatorluğun dış dünyaya karşı takındığı geleneksel tutumu kökten sarsmış; hayatta kalabilmek için Batı'nın tekniğine başvurma ve köklü islahatlar yapma zorunluluğunu bir reçete olarak gündeme taşımıştır..

Yine bu tarihsel çizgide Batı ile Doğu'nun "**iyi**" yönlerini bir araya getirerek yeni bir sentez oluşturma fikri, Osmanlı aydınlarının uzun süre zihnini meşgul eden başlıca arayışlardan biri olmuştur. Namık Kemal'in ifadesiyle mesele, "**Asya'nın akl-ı pîrânesiyle Avrupa'nın bîkr-i fikrini**" evlendirebilmektir. Yani Doğu'nun hikmet ve tecrübesini Batı'nın yenilikçi düşüncesiyle kaynaştırabilmek.

Türk milliyetçiliği düşüncesinin kurucu isimlerinden Ziya Gökalp'in formüle ettiği "**Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, Garp medeniyetindenim**" düsturu bu arayışın en açık ifadesidir. Bu formülasyon, Batı'nın bilim, teknik ve hukuk gibi evrensel nitelik taşıyan medeniyeti ile Türk milletinin özgün manevi değerlerini temsil eden kültür arasında uyumlu bir denge kurma çabasının bir devamıdır.

Cumhuriyet yönetimi, bir taraftan modernleşmeye yönelik köklü devrimlere hız verirken, diğer taraftan bu sürecin nihai hedefini Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Onuncu Yıl Nutkunda dile getirdiği şu vizyonda ifade etmiştir: "**Yurdumuzu dünyanın en mamur ve en medenî memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız. Millî kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız.**"

Burada dile getirilen "**muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkma**" hedefi; dönemin çağdaş uygarlığı temsil eden Batı'yı yalnızca ulaşılması gereken bir menzil olarak değil, aynı zamanda aşılması gereken bir eşik olarak gören güçlü bir özgüveni yansıtmaktadır. Bu yaklaşım, millî kültürü koruyarak medeniyetin evrensel kazanımlarıyla donanmayı ve bu birikimi daha ileri bir düzeye taşıma iddiasını temsil etmektedir.

Bu Yol Ayrımı, Avrupa'nın

ABD Dışişleri Bakanı'nın Münih'te dile getirdiği ve Batı'yı dar ve dinsel bir **“medeniyet kulübüne”** indirgemeye çalışan yaklaşım, bugün Avrupa'nın önüne tarihsel bir yol ayrımı koymaktadır. Rubio tarafından Batı için çizilen gelecek vizyonu, Avrupa'yı 1945 sonrasında inşa edilen kural temelli uluslararası düzenden kopararak, sömürgeci güç siyasetinin karanlık sularına geri çağırılmaktadır.

Bugün Avrupa'nın önünde hayati bir tercih bulunmaktadır: Ya Rubio'nun izinden giderek Batı'yı belirli bir inancın dışlayıcı kalesine dönüştürecek ya da kendi kurumsal yapısı ve varoluşsal kazanımlarını savunacaktır. Yani tercih fazilet Avrupası ile melanet Avrupası arasında yapılacaktır.

Bu bağlamda Avrupa'nın Türkiye ile olan ortaklık ilişkisini evrensel hukuk ve demokratik değerler ekseninde yeniden canlandırması, Batı'nın mirasını dar bir **“inanç”** çerçevesine indirgeyen Rubio yaklaşımına verilebilecek en güçlü yanıt olacaktır. Bugün Türkiye, 1,5

trilyon doları aşan ekonomisiyle Avrupa'nın en büyük ekonomik ortaklarından biri haline gelmiştir. Bölgemizde ve dünyada giderek ağırlaşan sorunlar, Avrupa ile Türkiye'yi daha sıkı iş birliklerine zorlamaktadır. Küresel ekonominin ve ticaretin ağırlık merkezi hızla Asya'ya doğru kayarken, Avrupa'nın kurumsal mimarisi içinde güçlü biçimde konumlanan bir Türkiye, en çok Avrupa'nın çıkarına olacaktır.

Son olarak unutulmamalıdır ki Rubio'nun **“özür dilemeyen”** ve sömürgeci köklerine dönen canavarına teslim olan bir Avrupa, yalnızca Türkiye'yi kaybetmekle kalmayacak; aynı zamanda kendi **“fazilet”** iddiasını ve kurumsal meşruiyetini de tarihin karanlık sayfalarına gömme riskiyle karşı karşıya kalacaktır.

Bu tercih, yalnızca Türkiye'nin Batı içindeki yerini değil, Batı'nın bir **“değerler sistemi”** olarak varlığını sürdürüp sürdüremeyeceğini de tayin edecektir.

Hegemonyacılığın Sonu

Doğu Perinçek

Vatan Partisi Genel Başkanı

İÇİNDEKİLER

1. **HEGEMONYACILIĞIN KARAKTERİ**
  - 1.1. Emperyalist Sistemin Ürünü
  - 1.2. Hegemonyacılığın Tanımı
  - 1.3. Hegemonyacılığın Ekonomisi: Dolar Saltanatı ya da Haraç Sistemi
  - 1.4. Hegemonyacılığın Kültürü: Aşırı Bencillik, Yabancılaşma ve Şiddet
2. **HEGEMONYACILIĞIN TARİHÇESİ**
  - 2.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Hegemonyacılığın Ortaya Çıkışı
  - 2.2. İki Süper Devlet Arasında Dünya Hegemonyası İçin Rekabet Dönemi
  - 2.3. Üç Dünya Teorisi'nin Hedefindeki Hegemonyacılık
  - 2.4. Hegemonyacılığın 1990 Sonrasındaki Programı: Tek Kutuplu Dünya
  - 2.5. Hegemonyacılığa Karşı Millî Devlet Mevzisi ve Çok Kutuplu Dünya Süreci
3. **DÜNYA NEREYE GİDİYOR**
  - 3.1. Dünya Ekonomisinin Büyükleri ve Payları
  - 3.2. Hegemonyacılığın Sonu
  - 3.3. Sosyalist Çin ve İnişte Olan Avrupa ve Yükselen Hindistan Hegemonyacı Olamaz
  - 3.4. Hegemonyacılığa Karşı Devrim Stratejisi
  - 3.5. Asya'dan Yükselen Yeni Uygarlık
  - 3.6. Millî Demokratik Devrimler ve Sosyalizme Açılma Çağı
4. **DÜNYADA CEPHELEŞME VE BÜYÜK SAVAŞ TEHLİKESİ**
  - 4.1. ABD Emperyalizmi ve Sosyalist Çin Halk Cumhuriyeti Arasındaki Cepheleşme
  - 4.2. Savaşa Karar Verecek Devlet
  - 4.3. ABD'nin Önündeki İki Seçenek
  - 4.4. ABD'nin Önemli Zaafı: Çok Cephede Hesaplaşma
  - 4.5. Günümüzde Savaşın Karakteri: Paylaşım Savaşı Değil Vatan Savaşı
  - 4.6. Avrupa Ülkelerinin İç Cephesindeki Gelişmelerin Yol Açacağı Şiddet Olasılığı
  - 4.7. Büyük Savaş Tehlikesinin Odağı: Doğu Akdeniz'den Hürmüz Boğazı'na Uzanan Coğrafya
  - 4.8. Savaşı Önleyecek Devrim Etkenleri
5. **TÜRKİYE RUSYA ÇİN İRAN İTTİFAKI**
SAVAŞIN YAYILMASINI VE DÜNYA SAVAŞINI ÖNLER
  - 5.1. Türkiye + Rusya + Çin + İran İttifakının Yolunu Açan Tarihî Tecrübeler
  - 5.2. Savaşı Önleyecek ve Dünyanın Geleceğini Belirleyecek Güç:
Türkiye + Rusya + Çin + İran İttifakı
  - 5.3. Büyük Savaşı Önleyecek Anahtar Ülke: Türkiye
  - 5.4. Türkiye'nin İç Cephesini Pekiştirme Görevi
  - 5.5. Savaşın Büyümesini Önlemek ve Barış İçin Doğru Siyaset Etkin Uygulama

1. HEGEMONYACILIĞIN KARAKTERİ

1.1. Emperyalist Sistemin Ürünü

Hegemonyacılık emperyalizmle özdeş değildir; ancak emperyalist sistemin içinden çıktı. Hegemonyacılık, emperyalist sistemin belli bir döneminde boy verdi.

Bilindiği gibi emperyalizmin ekonomik temeli, 19. yüzyılın sonlarında gelişmiş kapitalist ülkelerde bir sermaye stoğunun oluşmasıdır. Bu sermaye stoğu, emekçiye ödenmeyen emeğin, başka deyişle kârın birikimiyle ortaya çıktı. Ödenmeyen emek (kâr) birikimi, emperyalizmin nedenidir.

Kapitalist sistemde üretilenlerin bir kısmı, “hayatını sürdürmesi için gerekli değer olarak” işçiye ödeniyordu. Piyasada talebi, başka deyişle alım gücünü ücretler belirliyordu. Emekçiye ücret olarak, ürettiği değer tamamı verilmediği için, sermaye sahiplerinin elinde satılmayan bir sermaye stoğu kalıyordu. Bu sermaye stoğunun Ezilenler Dünyasına ihracı, emperyalist sistemin ekonomik temelini oluşturdu. Ancak emperyalizmin sermaye ihracı, aynı zamanda etkin bir silahlı gücün sağladığı yetenekle olmuştur. Bu nedenle her sermaye ihracı ya da daha doğrusu her para hareketi, emperyalizmin varlığına işaret etmez. Emperyalizm, aynı zamanda dünya ölçeğinde ödenmeyen emeğe elkoyma ilişkisini dayatan zorbalıktır, silahlı güçtür. Bu silahlı güç, büyük devletler arasında silahlı rekabeti sürdürme yeteneğini içerir ve paylaşım savaşlarına kadar varan meydan okumalara başvurmuştur.

Emperyalist sistemin silahlı güce dayanan eşitsiz değişim ilişkileri kapsamında olmayan para hareketleri, emperyalist sermaye ihracı olarak değerlendirilemez. Örneğin bugün Türkiye’deki servet sahiplerinin Batı bankalarında 500 milyar dolar değerinde mevduatlarının bulunması ya da örneğin Türkiye’nin tekstil sanayisinin Mısır gibi ülkelere göç etmesi, emperyalist sermaye ihracı olarak nitelenemez.

Batı bankalarına yatırılan 500 Milyar Dolar, Türk sermayesinin Batı ülkelerindeki emekçilerin ödenmeyen emeğine elkoymaları gibi

bir ilişki doğurmuyor. Türkiye emekçilerinin ödenmeyen emeği olan 500 Milyar Dolar, emperyalist finans ağalarının sistemine sömürü olanağı olarak sunuluyor. İsviçre, Londra ve New York bankaları ve kıyı bankalarına yatırılan bu para sayesinde, emperyalist tekeller dünya ölçeğinde işgücü satın alma kapasitelerini büyütmiş oluyorlar. Türkiye’nin emperyalist sistem içinde işbölümü ilişkileri içinde bulunması, Türkiye emekçisinin ürettiği değerlere ayrıca bu yoldan elkonmasına neden olmaktadır.

Bu 500 Milyar Dolar değerindeki paranın dolar olarak Batı bankalarına yatırılması dahi, Türkiye emekçisinin ürettiği artı değerın Dolar saltanatıyla kurulan sisteme verdiği haraç kapsamındadır. Dolar veya Avro dolaşımına giren her sermaye hareketi, ABD’nin Dolar Saltanatına katkı anlamını taşımaktadır. Böylece emperyalizmin sermaye ihracı sistemi, sömürü ilişkisinin ötesinde yağma ilişkisine evrilmektedir.

Yine Sovyetler Birliği’nin 1930’lu yıllarda Türkiye’nin kamu ekonomisi inşa etmesi için açtığı krediler, “emperyalist sermaye ihracı” değildi. Bu krediler, ekonomik açıdan neredeyse bağış denebilecek bir karakterdedir.

Çin Halk Cumhuriyeti’nin Gelişen Dünya ülkelerine üretim ekonomisi kurmaları için verdiği krediler ve yardımlar da, sistemin zoruyla dayatılan eşitsiz değişim ilişkileri kapsamında değildir. Çin yönetimi, yalnız ülke içinde değil, dünya ölçeğinde de “paylaşarak gelişme” çizgisi izlemektedir. Bu çerçevede, Çin’e özgü sosyalizmin çıkarları ile Gelişen Dünyanın ortak çıkarlarını buluşturuyor ve sömürü ilişkisini dışlıyor. Bu ilişki içinde Çin’in, Gelişen Dünyanın ödenmeyen emeğine (artı değerine) elkoymak gibi bir sömürü dayatması bulunmuyor.

Ne var ki Çin’in Sosyalist Piyasa Ekonomisini “kapitalizm” olarak yorumlayanlar olmuştur. Önce şu gerçeği saptayalım: Her sosyalizm, kaçınılmaz olarak piyasa ilişkilerini içerir. Piyasa, sosyalizm döneminde ortadan kalkmaz. Çünkü sosyalizm döneminde bölüşüm, hâlâ “herkese emeğine göre”dir.

Bolluk toplumunu oluşturmadan, ürünleri ve hizmetleri herkese ihtiyacına göre bölüştüremezsiniz. Bu nedenle sosyalizm döneminde işgücünün satın alınması ilişkisi, başka deyişle ücretli emek ilişkisi zorunlu olarak devam eder. Devlet mülkiyetinin ve toplum mülkiyetinin geçerli olduğu sosyalizmi kurma koşullarında işçi ücretini belirleyen, hâlâ işgücünün miktarı ve niteliğidir.

İşgücünün meta olması, aynı zamanda piyasa ilişkilerinin de varlığını zorunlu kılar. Ancak emekçi iktidarı, kamu mülkiyeti ve planlı ekonomi sayesinde piyasa üzerinde kamudan ve emekçiden yana bir denetim kurmuştur. Bu denetim sayesinde, üretimin gelişmesinin kazandırdığı olanaklarla, emeğe göre bölüşüm ilişkileri adım adım daraltılır ve ihtiyaca göre bölüşüm ilişkileri adım adım genişler. Örneğin eğitim, sağlık, ulaşım, haberleşme, enerji, aydınlanma, ısınma, barınma, kültürel ve sanatsal gelişme, eğlence, çocuk bakımı, kadın ve çocuğun korunması, doğanın korunması gibi hizmetlerin parasız karşılanması, ihtiyaca göre paylaşım ilişkisine yönelik gelişmeleri sağlar.

Ücretli emekten gönüllü emeğe doğru ilerleyen bu süreç, sosyalizmin kuruluşu, başka deyişle sosyalizmden sınıfsız topluma ilerleme sürecidir. Bütün bu süreç boyunca piyasa ilişkilerinin ya da ücretli emek ilişkisinin daralarak da olsa varlığını sürdürmesi kaçınılmazdır. Ekonomi politik bilmeyenler, piyasa ilişkisini kendi kafalarına göre erkenden kaldırırlar. Ancak yalnız kafalarında kaldırmışlardır, piyasa ilişkisi hayatın içinde varlığını sürdürmektedir.

Bu konu Stalin zamanında Sovyetler Birliği sürecinde ve Çin’de sosyalizmi kurma sürecinde de uzun boylu tartışılmıştır. Sosyalizm aşamasında piyasa ilişkisinin bütünüyle ortadan kalkmayacağı, bütün sosyalizmi kurma pratiklerinde saptanmıştır.¹ Esasen Marx’ın ekonomi politikliği de bu gerçeği öngörmüştür.

Sosyalizm döneminde emeğe göre bölüşüm ilişkisiyle kazanılan değerler, sonuç olarak “burjuva hakkı” olarak nitelenmiştir. Yaşanan pratiğin teoriye yansımaları konusunda özellikle Mao Zedung’un *Sovyet İktisadi’nin Eleştirisi* kitabı incelenmelidir.²

Sonuç olarak, Sosyalizmi kurma aşamasındaki Çin’den dünyaya yönelik sermaye hareketleri, emperyalist bir ilişkinin kanıtı değildir. Bu sermaye hareketinde, eşit olmayan değerlerin değişimi ya da emperyalist sistem içinde işbölümü kapsamında bir ilişki bulunmuyor. Başka deyişle Çin’in başka ülkelerdeki ödenmeyen emeğe (artı değere) zora dayanarak elkoyması olarak nitelenecek bir sistem kurduğu söylenemez.

Çin’in Gelişen Dünya ülkelerinin üretim ekonomisine açtığı kredilerin bugüne kadar dolar cinsinden yapılması, Çin’in ABD’ye ödediği barış vergisi kapsamındadır. Ancak bu ilişkinin de sonuna gelinmiştir. Çin, ticarete ve sermaye hareketinde millî paraları kullanma çığırını açmıştır. Dahası Çin, bütün dünyaya Yuan ile alışverişi önermektedir. Dünyadaki bütün ülkelerin birinci ticaret ortağının Çin olduğu düşünülürse, Yuan ile alışveriş, Çin ekonomisinin üretim ve dış satım gücüne dayanmaktadır ve herhangi bir “senyoraj” ilişkisini temsil etmiyor, ancak Dolar saltanatının yıkılmasına hizmet ediyordur.

1.2. Hegemonyacılığın Tanımı

Emperyalizmin karakterini sermaye ihracı yanında dünyada üstünlüğü elde etmek için büyük devletler arasında silahlı rekabet belirledi. 19. yüzyılın sonlarında başlayan emperyalizm döneminde, büyük kapitalist devletler, dünya ölçeğinde bir paylaşım ve hâkimiyet yarışına girdiler. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, bu nedenle yaşandı.

Ancak emperyalist devletler arasında hegemonyacı bir devletin ortaya çıkması, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonradır. ABD emperya-

1 Çin’de “sosyalist piyasa ekonomisi” konusunda bkz. “Çin’in Dışa Açılması: Fikir, Süreç ve Mantık”, *Teori*, sayı 436, s. 66 vd. Özellikle “Dışa Açılmanın Teorik Mantığı” başlıklı bölüm için bkz. s. 73 vd.

2 Mao Zedung’un *Sovyet İktisadi’nin Eleştirisi* kitabı Kaynak Yayınları’nın yayımladığı Mao Zedung, *Seçme Eserler*, 6. Cilt içinde bulunuyor.

lizmi, dünya üretiminin yarısını üreten ekonomisi ve üstün silahlı gücüyle diğer emperyalist ülkeleri de denetim altına aldı. Böylece İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra emperyalist devletlerin kendi aralarında bir hiyerarşi oluştu. ABD, savaşta yıkıma uğrayan diğer emperyalist ülkelere Marshall Yardımı gibi olanaklarla “yardım” ediyor ve onları NATO üzerinden denetim altına alıyordu. Savaşta ABD'ye düşman safta olan Japon emperyalizmi de ABD'ye bağımlı hâle gelmişti. Anayasasını bile Washington yönetimi yapıyordu.

Bu gerçekler, emperyalizmin tarihi ile hegemonyacılığın tarihinin özdeş olmadığını göstermektedir. Hegemonyacılık, emperyalist sistemin belli bir aşamasında, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıktı.

İngiltere'nin 1640 ve 1648 Devrimi sayesinde Sanayi Devrimi'yle kaydettiği ilerleme, hegemonyacılık olarak nitelenemez. Bu olay, kapitalist ülkeler arasındaki eşitsiz gelişme kapsamı içindedir. Bu eşitsiz gelişme döneminde İspanya ve Portekiz'den sonra Hollanda'nın ve daha sonra İngiltere'nin kapitalizmin başını çektiğini görüyoruz. İngiltere, dış ticaret çağındaki kapitalizm döneminde, özellikle deniz ticareti sayesinde diğer kapitalist ülkelerin önüne geçen bir konum kazandı. Bu sürecin de kazanımları sayesinde İngiltere, 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında dünyanın paylaşımında en büyük paya sahipti. Ancak İngiliz sermayesinin bu konumu hegemonyacılık olarak nitelenemez. Birinci Dünya Savaşı'na giden süreçte, İngiltere diğer emperyalist ülkelerin üstünde hegemonya kurmuş değildi. Nitekim geriden gelen Almanya, dünyanın yeniden paylaşımını savaş açarak gündeme getirdi.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, aynı zamanda emperyalist devletlerin kolektif bir sistem kurmadıklarını da kanıtlar. Sistemin istikrarını ve sistem içinde barışı sağlayan bir ağa ya da hegemon yoktur. Emperyalist Devletler arasındaki çelişmeler o kadar keskindir

ki, İkinci Dünya Savaşı'nda ABD, İngiltere ve Fransa emperyalistleri, Alman, İtalyan ve Japon emperyalistlerine karşı Sovyetler Birliği ile ittifak kurmuşlardır.

Dünya çapındaki merkez-çevre ilişkileri, emperyalizmin tanımı değil, fakat emperyalist sistemle birlikte dünyanın ikiye bölünmesidir. Dünya merkezdeki bir avuç emperyalistin oluşturduğu Ezen Dünya ile emperyalistlerin sömürgelerinin ve yarı sömürgelerin oluşturduğu Ezilen Dünya olarak ikiye bölünmüştür. Lenin, bu gerçeği içeren teorisini Komünist Enternasyonal'e sunmuştu.³

İkinci Dünya Savaşından bugüne uzanan pratik, hegemonyacılığın teorisine ilişkin verileri sunmaktadır. Hegemonyacılık, emperyalist devletler arasındaki kuvvet ve bağımlılık ilişkilerinin ürünüdür. ABD, diğer emperyalist kapitalist ülkeleri denetim altına aldı. Avrupa emperyalistleri ve Japon emperyalizmi, her alanda ABD'nin patronluğunu kabul etmek durumunda kaldılar. Emperyalistler arasındaki bu yeni ast-üst ilişkisini hegemonyacılık olarak tanımlıyoruz ve isimlendiriyoruz. Bu açıdan tarihte Köleci Roma İmparatorluğu'nun, Feodal dönemde İslam İmparatorluğu'nun, Osmanlı İmparatorluğu'nun, Cengiz ve Timur imparatorluklarının geniş coğrafyalar üzerinde kurdukları hâkimiyet ilişkileri ile emperyalist hegemonyacılığı birbirine karıştırmamak gerekir.

1.3. Hegemonyacılığın Ekonomisi: Dolar Saltanatı ya da Haraç Sistemi

ABD'nin Dolar Saltanatı ya da Haraç Sistemi diye adlandırdığımız ekonomik ilişkiler, Hegemonyacılığın ekonomisini belirledi.

Emperyalist sistem, zaten kapitalizmin ekonomik temelini oluşturan “eşdeğerlerin değişimi” ilişkilerini tasfiye ediyordu. Ancak bu süreç, 1945 sonrasında kurulan Dolar Saltanatıyla olağanüstü bir hız kazandı ve nitelik sıçramasına uğradı.

3 Lenin, “Milletler ve Sömürgeler Sorunu Komisyonunun, Milletler ve Sömürgeler Sorunu Üzerine Komünist Enternasyonal'in 2. Kongresine Raporu”, *Collected Works*, c.31, s.340. Türkçesi için bkz. Doğu Perinçek, *Lenin Stalin Mao'nun Türkiye Yazıları*, Geliştirilmiş 4. Basım, Temmuz 2014, s.56.

Kapitalizmin ekonomisinde ticarete sömürü ilişkisi yoktur, çünkü ürünler eşdeğeriyle değişilir. Ticaretten elde edilen kazanç, üretim yapılırken işgücünün satın alınması sürecinde, işçinin ödenmeyen emeğinden alınan paydır. Oysa dolarla yapılan ticarete, üretim süreciyle bağı olmayan bir haraç ödemesi var. Dolar dolaştıran herkes, sonuç olarak elde ettikleri kazancın içinden, daha doğru bir ifadeyle ödenmeyen emeğin içinden bir kısmını ABD emperyalizmine haraç olarak vermiş oldular. ABD emperyalizmi, üzerinde Dolar yazılı, birkaç sent maliyetli kağıtlarla eşdeğeri olmayan malların değişimini dayatarak, tarihte görülmemiş bir Haraç Sistemi oluşturdu.

Sistem, ABD'nin dünya üretiminin yarısını üreten ekonomisine ve silahlı gücüne dayanıyordu. Haraç sistemi, işgücünün satın alınmasından kaynaklanan kâr yoluyla sömürü ilişkilerini kenarlara itti, havadan zenginlik elde etmeye yönelik bir tür yağma ekonomisi ve Mafya Diktası kurdu.

İran savaşında da gördük, ABD Başkanı Trump'ın ateşkes ya da savaşa devam kararlarıyla borsalar sallandı, bir gecede büyük servetler el değiştirdi. "Altına yatırım", "Dolara yatırım", "Avroya yatırım" gibi yatırımla ve üretimle ilgisi olmayan vurgunlarla veya borsada kağıtların havada uçtuğu dalgalanmalarla servetlere el kondu.

Dolar Saltanatıyla kurulan Haraç Sistemi, bir yağma ilişkisidir. Ancak bu ilişkinin temelinde yine sermaye ihracı bulunuyor. Doların dolaşımı da sonuç olarak bir sermaye ihracıdır. Ancak bu kez ihraç edilen sermaye, ihraç edildiği ülkede işgücünün fiyatını kapitalist-emperyalist sistemin tarihinde görülmemiş ölçülerde aşağı çekmektedir. Alınan haraç, sonuç olarak dolar dolaştıran ülkenin işçisinin ödenmeyen emeğidir. Ancak yağma ilişkisi nedeniyle ödenmeyen emeğin fiyatı, kapitalizmin işgücünün değerine ilişkin geçmiş tecrübelerine hiç benzemiyordu. Haraç Sistemi, Ricardo ve Marx'ın kapitalizmde işgücünün değerine ilişkin teorilerini geçersiz hale getirmiştir.

Haraç sistemi, emperyalist sistemin sermaye ihracı yoluyla sömürü ilişkisini, sermaye ihracı

yoluyla yağma ilişkisine dönüştürmüştür. Bu ilişkinin varlığı, hegemonyacı emperyalistin silahlı gücüne bağlıdır. Nitekim ABD emperyalizminin dış ticarete doları dayatması, silahlı gücü sayesinde oluyordu. ABD'nin Irak ve Libya işgalleri, Haraç Sistemini yürüten silahlı gücün eylemleriydi. Petrol alışverişinde doların dayatılması, sistemin karakterini açıklaması bağlamında unutulmayan tecrübelerdir.

1.4. Hegemonyacılığın Kültürü: Aşırı Bencilik, Yabancılaşma ve Şiddet

Hegemonyacılığın kültürünü, dünya tarihinin görmediği bir bencilleşme, bireycileşme ve yabancılaşma belirledi. Mafyalaşan emperyalist sistemde insan, emeğine, ürününe, diğer insanlara, topluma ve hatta cinsiyetine bile yabancılaştı. Sistem, insan doğasına karşı erkeği kadın ve kadını erkek yapacak şiddette bir savaş açtı. Şiddet ve yırtıcılık toplum hayatını tehdit eden boyutlar kazandı. Sistem, insan ilişkilerinde tarihin tanık olmadığı bir yozlaşmayı, çürümeyi ve zorbalığı getirdi.

2. HEGEMONYACILIĞIN TARİHÇESİ

2.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Hegemonyacılığın Ortaya Çıkışı

ABD emperyalizminin diğer emperyalist-kapitalist ülkelere üstünlük sağlaması ve dünya hegemonyası iddiasıyla atağa geçmesi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında oldu. İngiltere'nin kapitalizmin dış ticaret çağındaki ve Birinci Dünya Savaşı dönemindeki konumu, hegemonyacılık değildir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı süreçlerinde, paylaşım savaşı veren gelişmiş kapitalist ülkeler arasında hegemonyacılık olarak nitelenecek bir ilişki yoktu.

Her iki dünya savaşı, geriden gelen Alman emperyalizminin paylaşım talebi üzerine çıktı. Emperyalistler arası savaşın varlığı dahi o dönemde hegemonyacılığın olmadığını kanıtlar. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD emperyalizmi, Avrupalı emperyalistleri denetim altına alırken, aynı zamanda hegemonyacılık ilişkisini de kurmuş oldu. Yukarıda belirtildiği üzere, o tarihlerde ABD, dünya üretiminin yarısını ürettiyordu ve dünyanın en büyük

silahlı gücüne sahipti. Japonya'ya attığı atom bombalarıyla küresel ölçekte dehşet yaratmıştı. ABD, ekonomisinin ve silahlı gücünün belirlediği üstünlük sayesinde, hegemonyacılık diye kavramlaştırdığımız konumu kazandı.

2.2. İki Süper Devlet Arasında Dünya Hegemonyası İçin Rekabet Dönemi

Sovyetler Birliği'nin 1950'li yılların ortalarından başlayarak kapitalizme dönüşüyle birlikte, emperyalist sistem içinde Dünya hegemonyası için rekabet iddiası olan iki süper devlet ortaya çıktı: ABD Emperyalizmi ve Sovyet Sosyal Emperyalizmi.

Burada Sovyetler Birliği'nin Komünist Partisi'nin 1956 yılındaki 20. Kongresi'nden sonra kapitalizme geri dönüşüyle ilgili tartışmaya girmeyeceğiz. Çünkü o tartışmaya hayat son verdi. Sovyetler Birliği, Kapitalist Yolcular Sınıfı'nın diktası altında emperyalist-kapitalist bir devlete dönüştü. Sovyetler Birliği'nin başında bulunan Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin yöneticileri, 1990 yılında ülkenin artık kapitalist olduğunu ilan ettiler. Böylece Mao Zedung'un 1960'lı yılların sonlarında Sovyetler Birliği'nin kapitalizme geri döndüğüne ilişkin teorisi de yaşanan pratikle doğrulanmış oldu.

1956 yılından sonraki süreçte, Sovyetler Birliği'nde iktidarı ele geçiren Kapitalist Yolcular Sınıfı kapitalizme geri dönüş sürecine önderlik etmişti. Bu tecrübe, sosyalizmin kuruluşunda, üretim araçlarında kolektif mülkiyetin esas olarak tamamlanmasından sonra dahi, iki sınıf, iki sistem, iki yol arasındaki mücadelenin devam ettiğini kanıtladı. İşçi sınıfı ile Devlet burjuvazisi, Bilimsel Sosyalizm ile Revizyonizm ve Sosyalizm ile Kapitalizm arasındaki mücadelenin devam ettiği koşullarda, Parti ve Devletin içinden çıkan Kapitalist Yolcular sını-

fı, iktidarı ele geçirmiş ve ülkeyi kapitalizme geri götürmüştü. Sovyetler Birliği'ndeki devlet mülkiyeti ve toplumsal mülkiyet, devleti yöneten azınlık sınıfın eline geçince özel mülkiyet karakteri kazanmıştı. Artık Sovyetler Birliği, lafta "sosyalist" gerçekte emperyalist bir devlet olmuştu. Lenin, bu karakterdeki devletleri "sosyal emperyalist" diye adlandırmıştı. Bu konuda geniş bilgi ve tahlil için, *Stalin'den Gorbaçov'a -Sosyalist Devrimi Sürdürmek ve Kapitalizme Geri Dönüş-* başlıklı kitabımıza bakılabilir.⁴

2.3. Üç Dünya Teorisi'nin Hedefindeki Hegemonyacılık

Bilimsel Sosyalizmin öğretmenlerinden Mao Zedung, Sovyetler Birliği'nin kapitalizme geri döndüğü koşullarda, Emperyalist Sistemdeki yeni durumu Üç Dünya Teorisi'yle açıkladı. Bu teoriye göre, Dünya üçe bölünmüştü:

Birinci Dünya, küresel hegemonya için başa gürüşen iki süper devletten, ABD Emperyalizmi ve Sovyet Sosyal Emperyalizminden oluşuyordu.

İkinci Dünya, Avrupa ülkeleri, Japonya, Avustralya, Kanada gibi hegemonya yarışına girecek güçte olmayan, gelişmiş kapitalist ülkelerden oluşuyordu.

Üçüncü Dünyada ise, Mazlumlar Dünyası ve bu dünyanın içinden çıkan gelişen ve sosyalist ülkeler yer alıyordu.

Görüldüğü üzere, Birinci Dünya ile İkinci Dünya arasındaki ilişki, hegemonyacı emperyalistler ile diğer emperyalist devletler arasındaki ilişkiydi. Üç Dünya Teorisi, bu açıdan emperyalist sistem içindeki hegemonyacılık olgusunu dikkate alan ilk teoridir.

Üç Dünya Teorisi, Dünya Devriminin stratejisini de ortaya koymaktaydı. Dünya Devri-

4 Doğu Perinçek, *Stalin'den Gorbaçov'a -Sosyalist Devrimi Sürdürmek ve Kapitalizme Geri Dönüş-*, Kaynak Yayınları, Gözden Geçirilmiş 4. Basım, İstanbul, Ocak 2017. Kitabın ilk basımı 1991 yılında yapıldı. Kitabın özeti 1990'lı yılların başlarında Moskova'da Rusça olarak dizi yazı hâlinde yayımlandı ve ayrıca o zamanki Rusya Komünist İşçi Partisi Genel Başkan Yardımcısı Boris Gunko tarafından kitapçık olarak da Rusya kamuoyuna sunuldu ve çok geniş etki yaptı. Doğu Perinçek, bu kitaptaki teorik açıklamasını 1993 yılında Havana'da Küba Devleti ve Küba Komünist Partisi yöneticilerinden oluşan 400 kişilik bir heyete anlattı ve soruları yanıtladı. Yine Perinçek, bu kitaptaki tahlilini 1996 yılında Rusya'nın Gorki kentinde, dağılan Sovyetler Birliği'nden kalan ülkelerin Komünist Partisi yöneticilerinin konferansına da anlattı. Konferansa dağılan Sovyetler Birliği ülkeleri dışından bir tek Türkiye'den İşçi Partisi (Vatan Partisi) heyeti davet edilmişti.

minin temel gücünü oluşturan Üçüncü Dünya, hegemonyacı iki süper devlete karşı, İkinci Dünya ülkelerini yanlarına alabilirdi, en azından tarafsızlaştırabilirdi.

2.4. Hegemonyacılığın 1990 Sonrasındaki Programı: Tek Kutuplu Dünya

1990'da ABD, rakibi Sovyetler Birliği'ni dize getirdi ve Küresel Efendiliğe soyundu. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra o miras üzerinde varolan Rusya, süper devlet karakterini yitirdi ve bir Üçüncü Dünya ülkesine dönüştü. Bu durumda ABD emperyalizmi, 1991'den sonra tek başına dünyanın açası olma iddiasıyla "Yeni Dünya Düzeni" programını ilan etti ve yaşanan sürece "küreselleşme" adını verdi. O süreçte ABD Hegemonyacılığı doruğa yükseldi. Böylece Tek Kutuplu Dünya iddiası dünyanın gündemine oturdu.

2.5. Hegemonyacılığa Karşı Millî Devlet Mevzisi ve Çok Kutuplu Dünya Süreci

Lenin, Emperyalizm Teorisini kurduğu 1910'lu yıllarda, emperyalizmin azamî hedefinin ülkeleri sömürgeleştirmek, başka deyişle kendi dışındaki devletleri yok etmek olduğunu ortaya koymuştu.⁵ Çünkü millî devlet, örgütlenmesi ve ordusuyla, gümrükleriyle, iç pazarı korumasıyla, iktisadî devlet kuruluşlarıyla, tarımı desteklemesiyle, emperyalist sömürünün önünde engel oluşturuyordu. Millî sermaye sınıfı da bu temelde varlığını koruyor ve geliştireliyordu. Küçük sermaye ve emekçi sınıflar, hegemonyacılığa ve emperyalizme karşı millî sermaye ile ittifak oluşturarak dünya ölçeğinde millî devleti savunma mevzisini kurdular.

Buna karşılık ABD, etnik, mezhepsel, dinsel ve cinsel farklılıkları kısıktarak, millî devletleri yıkma girişiminde bulundu. Ne var ki, Gelişenler ve Mazlumlar Dünyasının "Millî Devlet Direnir, Millî Ordu Direnir" diye özetlediğimiz büyük mücadelesi, ABD hegemonyacılığına

karşı direnme hattı oluşturdu ve başarı kazandı. Tarihsel inisiyatif, Gelişen ve Ezilen Dünyanın eline geçmişti. Lenin zamanında Ezilen Dünya içinde yer almakla birlikte devrim yapan Çin, Rusya, Türkiye gibi ülkeler Gelişen Dünyayı oluşturmuştu. Devrim yapamayan ülkeler ise, Ezilen Dünya konumunda kalmıştı. Ancak bu iki grup, hegemonyacılığa ve emperyalizme karşı mücadelede birlikteydi ve Dünyanın geleceğini belirliyorlardı.

ABD hegemonyacılığı, Avrupa başta olmak üzere diğer emperyalist-kapitalist ülkelerin direnciyle de karşılaştı. Bu ülkeler, yüzlerini dünyanın en büyük ekonomisi hâline gelen Çin'e çevirmek yanında, ABD emperyalizmine karşı savaşan Rusya ve İran gibi ülkelerle de belli beraberlikler oluşturuyorlar. Bugün ABD'nin kendi dostları üzerindeki denetimi zayıflamaktadır.

Bütün bu etkenler, ABD'nin Tek Kutuplu Dünya tasarımını çıkmaza sokmuştur. Tek Kutuplu Dünya'da Avrupa bir kutup oluşturmuyordu ve ABD'nin patronluğuna teslim oluyordu. Çok Kutuplu Dünya'da ise, Avrupa nefes alabileceği koşullara kavuşmaktadır.

1945'ten bu yana geçen 80 yılın sonunda ABD hegemonyasının artık geçerli olmadığı bir dünya kurulmaktadır. Yaşanan sürece "Çok Kutuplu Dünya" deniyor. Bu kavramlaştırma açısından bakarsak, ABD'nin Tek Kutuplu Dünya girişimi ABD hegemonyacılığını, Çok Kutuplu Dünya ise, hegemonyanın sonunu ifade etmektedir.

3. DÜNYA NEREYE GİDİYOR

3.1. Dünya Ekonomisinin Büyükleri ve Payları

1950 öncesinde Dünyanın yarısını üreten ABD, 1980 yılında satın alma gücü paritesi (PPP) olarak, yüzde 21'e, 2010 yılında yüzde 16'ya ve 2019 yılında yüzde 15'e düşmüştü. 1990 yılında dünya üretimi içindeki payı yüzde 1,1 olan Çin ise, 2019 yılında yüzde 19'a yükselerek, ABD'yi arkada bıraktı.⁶

5 Lenin, *Marksızmin Bir Karikatürü ve Emperyalist Ekonomizm*, çev. Dr. Veysel Yıldız, Kaynak Yayınları, İstanbul, Ocak 2016.

6 1980-2019 yılı arasında dünya ülkelerinin dünya ekonomisi içindeki paylarını gösteren tablo için bkz. Doğu Perinçek, *ABD Yol Ayrımında*, Kaynak Yayınları, Birinci basım, İstanbul, Ekim 2021, s.32.

Önümüze bakınca, Çin Halk Cumhuriyeti'nin 2030 yılında satın alma gücü paritesine göre, 64 trilyon Dolarlık mal üreteceği öngörülüyor. ABD ise, 31 trilyon dolarla Çin'in yarısı kadar üretebilecek. Hindistan, 46 trilyon Dolarla ABD'yi geçiyor.

Bu öngörülerde bulunan, doğrudan doğruya Emperyalist Sistemin en önemli kuruluşlarıdır. Londra'nın *Standard Chartered Bankası*,

Dünya Bankası, *OECD* ve *IMF*'nin ortaklaşa yaptığı yansıtma, Şule Perinçek tarafından, *Teori* dergimizin 404. sayısında yayımlandı.⁷ Ekonomide en büyük on ülkenin, 1990 yılından 2030 yılına kadar üretimlerindeki seyirlerini gösteren tabloyu veriyoruz. Üretilen değerler, dolar olarak, satın alma gücü paritesine (PPP) göreler:

Figure 3: Top 10 countries by nominal GDP over the past decades (using PPP exchange rates)
International dollars, tn (PPP measure)

	Country	1990	Country	2000	Country	2010	Country	2020	Country	2030
1	USA	5.9	USA	10.2	USA	14.9	China	29.9	China	64.2
2	Japan	2.4	China	3.7	China	12.4	USA	22.2	India	46.3
3	Germany	1.6	Japan	3.4	India	5.3	India	13.4	USA	31.0
4	Italy	1.1	Germany	2.4	Japan	4.5	Japan	5.8	Indonesia	10.1
5	China	1.1	India	2.1	Germany	3.3	Russia	4.7	Turkey	9.1
6	France	1.1	France	1.7	Russia	3.2	Germany	4.6	Brazil	8.6
7	Brazil	1.0	Russia	1.6	Brazil	2.8	Indonesia	4.2	Egypt	8.2
8	UK	1.0	Italy	1.6	France	2.3	Brazil	3.9	Russia	7.9
9	India	0.9	Brazil	1.6	UK	2.3	Turkey	3.4	Japan	7.2

Sıra	Ülke	Öngörülen GSYİH (2030, satın alma gücü paritesi)	GSYİH (2017, satın alma gücü paritesi)	%
1	Çin	64.2 trilyon	23.2 trilyon	+177%
2	Hindistan	46.3 trilyon	9.5 trilyon	+387%
3	ABD	31.0 trilyon	19.4 trilyon	+60%
4	Endonezya	10.1 trilyon	3.2 trilyon	+216%
5	Türkiye	9.1 trilyon	2.2 trilyon	+314%
6	Brezilya	8.6 trilyon	3.2 trilyon	+169%
7	Mısır	8.2 trilyon	1.2 trilyon	+583%
8	Rusya	7.9 trilyon	4.0 trilyon	+98%
9	Japonya	7.2 trilyon	5.4 trilyon	+33%
10	Almanya	6.9 trilyon	4.2 trilyon	+64%

7 Bkz. Şule Perinçek, "2030'da Dünya Ekonomisinin En Büyüklüğü ve Türkiye", *Teori*, sayı 404, Eylül 2023, s.3.

2030 yılında, ilk on ülke içinde Asya'nın ezici üstünlüğünü görüyoruz. Atlantik sisteminin ülkelerinden yalnız ABD üçüncü konumdadır, Japonya dokuzuncu ve Almanya ise onuncu sıradadır.

Önümüzdeki süreci anlamak için, ABD'nin dünya ekonomisindeki payının düşmesi yanında, silahlı üstünlüğünün son bulunduğunu da saptamak gerekiyor. Bugün Rusya ve Çin Halk Cumhuriyeti gibi ABD'yi dengeleyen ve caydıran silahlı güçler, ABD Hegemonyacılığının sonunu ilan ediyorlar. İran'ın ABD emperyalizmine karşı savaşında, Çin ve Rusya'nın silahlı yetenekleri sınavdan geçti ve kendisini kanıtladı.

Yeni ekonomi ve silahlı güç dengeleri, Avrupa emperyalistlerinin ve Japonya'nın ABD ile ilişkilerini de belirlemiştir. Bu ülkeler, ABD üstünlüğüne karşı hareket hâlinde. ABD emperyalizminin diğer emperyalist-kapitalist ülkeleri denetim altında tutan konumu artık arkada kalmış bulunuyor. Bu bağlamda NATO'nun dağılması da ABD hegemonyasının sonuna işaret etmektedir.

3.2. Hegemonyacılığın Sonu

Emperyalist sistemin dev ülkeleri olan ABD, Avrupa ve Japonya'daki derin krizle birlikte, ABD emperyalizminin Rusya + Çin + İran İttifakına yenilgisi, şu soruyu dünya gündemine getirdi: Emperyalist-Kapitalist sistemin sonu mu?

Bugün bu sorunun tartışılması çok anlamlı... Emperyalist sistemin içinden gelen yıkıcı dalgalar çok sert ve çok ağır. Bu nedenle sistemin ecel terleri döktüğü ister istemez gündem oluşturuyor.

Emperyalist-kapitalist sistemin günümüzdeki krizi, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları öncesindekinden çok daha derin ve sarsıcıdır. Bunun esas nedeni, sistemin içindeki çöküş etkenleridir.

İkinci ve neredeyse birinci neden kadar önemli olan etken ise, Dünya Devriminin yükselişidir. Dünya Devrimi, iki mecradan yükseliyor. Biri, kapitalizmin rakibi olan sosyalist Çin'in yarattığı mucizedir. Diğeri, Gelişen ve

Ezilen Dünya ülkelerinin emperyalist sömürünün alanını daraltmaları ve devrimin bu ülkelerdeki yükselişidir.

Emperyalist ekonomilerin yapısal krizi ile Dünya Devriminin yükselişi kuşkusuz birbiriyile bağlantılıdır. Emperyalist ülkelerdeki kriz ve ABD hegemonyacılığının çöküşü, başta Batı Asya olmak üzere Gelişen Dünyadaki devrimlerin önünü açıyor.

Bu gelişmeler ışığında dünyanın önündeki soru şudur: Devrim etkeninin yükselişi, emperyalist sistemin sonunu mu getiriyor, yoksa yalnızca ABD hegemonyasının sonunu mu?

Hegemonyacılık, evet emperyalist sistemin bir ürünüdür, ancak emperyalist sistemin zorunluluğu değildir. Emperyalist sistem, hegemonyacı bir patron olmadan da varolabilir.

Sistemin özü, sermaye ihracı yoluyla eşit olmayan değişim ve bu değişimi dayatan silahlı güçtür. Emperyalist devletler, hiçbir zaman bir hegemonyacı çevresinde birleşerek "kolektif" veya "ultra" emperyalist denen bir sistem oluşturmadılar ve bundan sonra oluşturmaları için de neden yok.

Her iki dünya savaşı da emperyalistler arası paylaşım nedeniyle oldu ve emperyalistler birbirleriyle savaştılar. Dahası İkinci Dünya Savaşında, ABD, İngiltere ve Fransa emperyalistleri, rakip Nazi Almanyası'na, Faşist İtalya'ya ve Japon emperyalizmine karşı Sovyetler Birliği ile ve diğer demokratik ülkelerle, örneğin Çin Devrimiyle ittifak ettiler. Tek başına bu pratik bile, "Kolektif emperyalizm" iddiasını çürütmektedir. Kaldı ki bugün de benzer bir tecrübe yaşanıyor. Avrupa emperyalistleri, ABD Hegemonyacılığına karşı Çin'e, Rusya'ya ve İran'a yaklaşıyorlar. Dahası Almanya'da Alternatif Parti'nin ve Fransa'da Le Pen'in Partisi'nin iktidara yürüyüşü, bu ülkelerin Rusya ve Çin ile yakınlaşma sürecini yeni bir aşamaya taşıyor.

Alternatif Parti de Le Pen'in Partisi de, emperyalist kapitalist sistemin içindedirler. Bu nedenle iktidarı ele geçirmeleri, Alman ve Fransız emperyalizminin sonu anlamına gelmeyecektir. Ancak bu partilerin yükselişleri,

Avrupa kapitalizminin ABD hegemonyasına isyan ettiğini gösteriyor. Dolayısıyla bu süreç, “Kolektif emperyalizm” tezlerini de geçersiz kılıyor.

Bugün emperyalizmin çöküşü aşamasındayız, ancak emperyalizmin ve kapitalizmin sonunun geldiğini ileri süremiyoruz. Geldiğimiz aşama, şu anda emperyalizmin bütünüyle tasfiyesinden çok, hegemonyacılığın son bulması olarak gözüküyor. ABD emperyalizmi, Batı Avrupa emperyalistleri, Japon emperyalizmi inişin ötesinde çöküş içindedir. Bu çöküşün bugün hegemonyacılığın sonunu getirdiğini söyleyebiliriz. ABD'nin Tek Kutuplu Dünya iddiası bitmiştir. ABD emperyalizminin diğer emperyalist ülkeler üzerindeki üstünlüğünün de sonuna gelmiş bulunuyoruz.

3.3. Sosyalist Çin ve İnişte Olan Avrupa ve Yükselen Hindistan Hegemonyacı Olamaz

ABD hegemonyacılığının sona ermesi, artık genel kabul görmektedir. Ancak Dünya gerici-liği, Dünya Devriminin yükselişine karşı yeni bir propaganda mevzisi kurma çabasıdır. Yeni bir hegemonyacının ufukta olduğunu iddia ederek, sistemi en azından bilinçlerde koruma peşindeler. Onlara göre, Dünyanın büyük ekonomileri içinde yer alan Çin Halk Cumhuriyeti, Hindistan ya da Avrupa Birliği, yeni hegemonyacı olarak ABD'den boşalan tahta oturacaktır.

Peki Çin, ekonomik üstünlüğünün sağladığı güçle hegemonyacılığa kalkışabilir mi? Çin'in sosyalizmi kurmadaki kararlılığında bu sorunun yanıtını buluyoruz. Eğer kapitalizme geri dönerse, Çin'in hegemonyacı olması kaçınılmazdır. Ancak sosyalizmi inşa eden Çin, hegemonyacı olamaz.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin çeşitli dünya ülkeleriyle kurduğu ekonomik ilişkilerde yukarda açıklandığı üzere “sermaye ihracı ve silahlı zorbalık yoluyla eşitsiz değişime” rastlanmıyor. Çin, birçok Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkesinin üretim ekonomisi inşa etmelerine katkıda bulunurken, “emperyalist sömürü” olarak nitelenecek bir ilişki içinde değildir.

En önemlisi, Çin Halk Cumhuriyeti sosyalizmi kurma çabasında kararlı olarak ilerlemektedir. Çin Komünist Partisi'nin Xi Jing-Ping önderliğindeki Merkez Komitesi, ülkede bir Kapitalist Yolcular Sınıfının oluşmasına karşı çok sert uygulamalara başvuruyor. Böylece Çin Komünist Partisi yönetimi, kapitalizme geri dönüş sürecine geçit vermezken, aynı zamanda hegemonyacı bir devlet olma yollarını da kapatmaktadır. Çünkü hegemonyacılık, emperyalist-kapitalist ilişkilerin ürünüdür.

Çin Komünist Partisi, 1973 yılında Çin halkına ve dünyaya “Asla hegemonya peşinde koşmayacağız” bildiriminde bulunmuştu. O tarihte Deng Siao Ping, bütün dünya devletlerine ve insanlığa Birleşmiş Milletler kürsüsünden Mao Zedung'un şu mesajını bildirmişti: “Eğer Çin yönetimi, bir gün hegemonyacılık yapmaya kalkarsa, Bütün Dünya devletlerini ve halklarını Çin halkıyla birleşerek, Çin yönetimini ele geçiren hegemonyacıları yıkmaya çağırıyoruz.”

Bu çağrı, bir uluslararası gösteriş değil, fakat doğrudan doğruya Çin halkına sesleniş özelliğini taşıyordu. Mao Zedung önderliğindeki Çin Komünist Partisi, aynı zamanda kendi ülkelerindeki kapitalizm hayranlarına ve ÇKP içindeki kapitalizm yolcularına meydan okuyordu.

Avrupa'nın Almanya ve Fransa gibi büyük devletlerinin veya Avrupa Birliği'nin hegemonyacı olabilme yolları da kapalıdır. Bu ülkeler, ekonomide durgunluğa girmiş ve iniş hâlinedirler, dünya ekonomisindeki ağırlıklarını yitirmişlerdir. En önemlisi, Avrupa ülkeleri hegemonyacılık yapacak askerî güçten de yoksun bulunuyorlar ve ekonomileri güçlü bir silahlı güç inşa etmelerine izin vermiyor.

Hindistan ise, ekonomisiyle hızla yükselen bir ülke, Çin'den sonra dünya ikincisi konumunda. Ancak Dünya ölçeğindeki devrimci gelişme süreci, Hindistan'ın hegemonyacı bir emperyalizm inşasına olanak tanımıyor.

Bu nedenlerle ABD hegemonyacılığının yerini alacak bir aday gözüküyor. Emperyalizmin çöküş işaretleri verdiği koşullar, yeni bir hegemonyacının çıkış yolunu da kapatmaktadır.

3.4. Hegemonyacılaşma Karşı Devrim Stratejisi

Emperyalist-kapitalist sistemin bugünkü ilişkileri, kuşkusuz 19. yüzyıl kapitalizminden farklıdır. Bugün Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarına yol açan süreçlerin emperyalist-kapitalist sisteminden farklı küresel ve sınıfsal ilişkiler içinde bulunduğumuz da ortadadır. Bu nedenlerle bugün 19. yüzyılın ya da 20. yüzyılın devrim stratejileri geçerli değildir. 19. veya 20. yüzyılın güneşiyle günümüz dünyasını ısıtamazsınız.

Bugün Avrupa ve ABD gibi en gelişmiş kapitalist ülkelerde bile işçi sınıfının tekeli sermaye sınıfını devirmesi ve proletarya diktatörlüğü yoluyla sosyalizmi kurması şartları bulunmuyor. Nitekim bu ülkelerin etkili Komünist Partileri, Millî Demokratik Devrimden Sosyalizme kesintisiz geçiş program ve stratejilerini benimsemişlerdir.

Evet, hâlâ emperyalizm dönemindeyiz. Ancak emperyalist sistem de, 20. yüzyılın sistemi değildir. Emperyalist sistem bir Haraç Sistemine ve Mafya Diktasına dönüşmüştür. Bu arada Millî Demokratik Devrimler ve Sosyalist Devrimler oldu ve en son Asya'dan Yeni bir Uygarlık yükseliyor. Dolayısıyla 19. ve 20. yüzyılın koşullarında değiliz. Program ve stratejiyi belirleyen budur.

ABD Hegemonyacılığının ya da Tek Kutuplu Dünya iddiasının ortaya çıkışı, Dünya Devriminin stratejisini de belirlemiştir. Bu durumda Dünya ölçeğinde stratejik hedef, Tek Kutuplu Dünya projesini geçersiz kılmak ve Çok Kutuplu Dünya oldu. Bu strateji, Hegemonyacılaşma karşı mücadele olarak da adlandırıldı. Devletlerin bağımsızlık mücadelesi öne çıktı. Nitekim Dünya Ölçeğinde gelişmeleri belirleyen esas etken, Çin, Rusya, İran, Venezuela, Meksika, Küba, Nikaragua, Türkiye, Suriye, Irak, Yemen gibi devletlerin hegemonyacılaşma karşı mücadele ve savaşları oldu. Millî Devlet, devrimin öncelikli mevzisi hâline geldi.

Ekonomik programlar da, “Yeni Ortaçağ” koşullarında, Dolar Saltanatını, Haraç Ekonomisini, Faizciliği, Borsa vurgunculuğunu, toplam olarak Yeni Ortaçağ ilişkilerini hedef aldı.

Kültürel planda Neoliberalizmin hümanizmi ve özgürlükleri tasfiye eden, şiddeti kışkırtan, yabancılaşmayı çürümeye dönüştüren etkilerinden kurtulmak, insanlığın gündemidir.

3.5. Asya'dan Yükselen Yeni Uygarlık

Dünyada, emperyalist kapitalist sistem inşatıdır ve devrim etkenleri yükseliyor. Devrim etkenlerinin yükselişini kanıtlayan en önemli olgu, Asya'dan yükselen Yeni Uygarlığın dünyanın geleceğini belirleyen bir güce ulaşmasıdır. Bu uygarlığın kurumları olan Şanghay İşbirliği Örgütü ve BRICS, emperyalist sistemin yaşam alanlarını daraltıyor.

Asya'dan Yükselen Yeni Uygarlık, yeni bir sistemi temsil ediyor. Yeni Uygarlık, millî devletlerin bağımsızlığına dayanmaktadır, İnsancıldır, Paylaşmacıdır, Kamucudur, Halkçıdır, Devletçidir, Aydınlanmacıdır ve barış etkenlerini güçlendirmektedir.

Bu sistemin içinde Çin Halk Cumhuriyeti, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, Vietnam, Laos, Kamboçya, Bolivarcı Venezuela, Küba, Nikaragua gibi sosyalizmi kurmakta olan ülkeler yanında, Rusya, İran, Yemen, Filistin, Hizbullah'ın kişiliğinde Lübnan gibi ön cephe ülkeleri de bulunuyor. Bu ülkeler, emperyalizme ve hegemonyacılaşma karşı silahla savaşıyorlar. Bunlar dışında yine millî demokratik devrim aşamasında olan birçok ülke, devlet bağımsızlığı, millî ekonomi ve demokratik kültür cephesinde emperyalizme ve hegemonyacılaşma karşı mücadele vermektedir.

Bu gerçekler göstermektedir ki, Dünya Devriminin esas gücünü Bağımsızlık isteyen devletler oluşturuyor. Mao Zedung'un 1970'li yıllardaki devrim etkenleri sıralaması, dünya pratiğince doğrulanmıştır: Devletler bağımsızlık, Milletler kurtuluş, Halklar devrim istiyor.

3.6. Millî Demokratik Devrimler ve Sosyalizme Açılma Çağında

Ancak devrim etkenlerinin yükselişi, şu anda kapitalizmi bütünüyle tasfiye edecek bir boyutta gözüküyor. Çünkü küresel çapta baktığımız zaman, insanlık bugün kapitalizmi

tasfiye aşamasında değil, millî demokratik devrimleri tamamlama ve Çin Halk Cumhuriyeti bağlamında sosyalizmi inşa aşamasındadır.

Asya'dan Yükselen Yeni Uygarlık ile Afrika ve Latin Amerika'daki cephe arkadaşları, öncelikle ABD'nin Tek Kutuplu Dünya iddiasını, geçersiz kılmakta ve bu açıdan ABD hegemonyasının sonunu getirmektedir.

Yükselen Yeni Uygarlık, toplumsal ekonomik düzlemde ABD'nin Dolar Saltanatına son vermekte, Haraç Sistemini yıkmaktadır.

Yükselen Asya Uygarlığının bugünkü aşamadaki küresel programı, kapitalizme son vermek değil, ama emperyalizmin Haraç Sistemine ya da Mafya İlişkilerine son vermek boyutunda olduğunu söyleyebiliriz. Çin, sosyalizmin erken çağlarındaki kuruculuğuyla devrimin ön mevzisinde ve gelecek umutlarını temsil ediyor. Millî Demokratik Devrimler ise, kamucu, devletçi, paylaşmacı ekonomik ilişkiler geliştirme aşamasından kesintisiz olarak sosyalizme ilerleme ufkuna sahipler. Bu aşama hiç kuşkusuz sosyalist devrimlere giden yolların önünü açıyor. Ancak hiçbir topluma önünde olmayan ilişkileri dayatamazsınız.

Her toplum, ancak koşullarının oluştuğu ya da eşliğine geldiği toplumsal-ekonomik ilişkileri kurabilir. Bunun en çarpıcı örneği, Amerika'nın keşfinden sonra Kızılderililerin başına gelenlerdir. Amerika'yı işgal edenler, henüz toplayıcılık ve avcılık aşamalarında olan Kızılderili kabilelerini kapitalizmin sermaye-ücretli işçi ilişkileri içine alamazlardı, başka deyişle Kızılderili avcıyı ve toplayıcıyı işçi yapamazlardı. Bu durumda onları vahşice yok ettiler.

4. DÜNYADA CEPHELEŞME VE BÜYÜK SAVAŞ TEHLİKESİ

4.1. ABD Emperyalizmi ve Sosyalist Çin Halk Cumhuriyeti Arasındaki Cepheleşme

Bugün dünyamızda en çok konuşulan konuların başında, Batı Asya'daki savaşın yayılması ve Dünya Savaşı tehlikesi bulunuyor.

Dünya ölçeğindeki cepheleşmenin bir kutbunda ABD'nin karşı kutbunda ise Çin Halk Cumhuriyeti'nin olduğu kanısı, dünya kamuoyunca paylaşılmaktadır.

Yaşadığımız sürece baktığımız zaman Çin Halk Cumhuriyeti barışçı yoldan ABD'yi geçiyor. Bu nedenle Çin Halk Cumhuriyeti'nin siyaseti, barıştan yanadır, elinden geldiğince barışı korumaya çalışıyor. Çin yönetimi, ABD'nin savaş çıkartmasını önleme kapsamında, büyük çapta ABD tahvilleri bile alıyor. Böylece barışın bedelini ödüyor. Çünkü zaman Çin'den yanadır. Bununla birlikte Çin, ABD'nin savaş tehdidinde karşı da hazırlığını yapıyor ve özellikle savunma silahlarını geliştiriyor. Ayrıca bir buçuk milyara varan nüfus üstünlüğünü ve cephe gerisinin genişliğini değerlendiriyor.

Rusya Federasyonu ve Gelişen Dünyanın önemli ülkeleri Çin ile birliktedir. Şanghay İşbirliği Örgütü ve BRICS'in gelişmesi, Çin'in barışı koruma stratejisine güç veriyor. Toplam olarak bakarsak, İkinci Cihan Savaşı öncesindeki emperyalist Almanya'dan farklı olarak, bugün yükselen Çin, dünyayı paylaşma iddiasıyla savaş çıkarma çizgisinde değildir, tam tersine ABD'yi barışçı yoldan geçmenin güvencesiyle barışı koruma kararlılığı içindedir. Sosyalizmi inşa kararlılık, barışçı siyasetin güvencesidir.

4.2. Savaşa Karar Verecek Devlet

ABD'ye gelince, savaşa karar verecek ülke konumundadır. Çünkü Çin ile barış içinde geçen süreç, ABD'nin zararına işliyor. ABD, gelecekte gidemeyeceği kayıplara uğramaktadır.

Çin iç cephesinde, ekonomide, silahlanmada ve ittifak birikiminde güçlenirken, ABD bütün bu alanlarda zayıflamaktadır.

Dolar Saltanatı çöktü, Yuan yükseliyor.

ABD, ilk aşamada İran savaşını kaybetti. Çin ise, İran ve Rusya ile birlikte kazanan cephesinde.

NATO içindeki çatlaklar dağılma aşamasına ilerliyor. Ukrayna ve Filistin cephelerinde

uzayan savaş, ABD'nin dayanma gücünü sorguluyor.

ABD halkı, savaşa karşı ve Trump yönetimine güvenmiyor. Çin Halkı ise, Çin yönetimine güveniyor ve vatan savunmasında fedakârlıklara hazır.

Bu koşullarda ABD, barışın devamına razı olursa, emperyalist iddialarını yitirecektir. Washington yöneticilerinin İkinci Dünya Savaşı sonrasında oturdukları taht, zaten çatırdıyor ve artık devrilme işaretleri veriyor.

4.3. ABD'nin Önündeki İki Seçenek

Bu durumda ABD iki seçenekle karşı karşıyadır.

Birinci seçenek: Çin Halk Cumhuriyeti'nin kendisini barışçı yoldan geçmesini kabul edecek. Bununla bağlantılı olarak, Dünyaya dolarla değişimi dayatmaktan ve haraç toplamaktan vazgeçecek, böylece ekonomik yıkım sürecine boyun eğecek. Bunun kaçınılmaz sonucu olarak ABD içindeki sınıfsal çelişmeler keskinleşecek. ABD'nin emperyalist sermayesi hem dünyada hem de ülke içinde çok daha geri mevzilere çekilmek zorunda kalacak ve hatta Atlantik Sisteminin bütünüyle dağılması tehdidiyle yüz yüze gelecek! Bu seçeneğin sonucu, ABD tekeli sermayesi sıradan bir emperyalist devlet konumuna düşecek veya devrimle karşı karşıya kalacak!

İkinci seçenek ise, ABD'nin Çin'in yükselişini ve Gelişen Ülkelerin söz sahibi olduğu yeni bir dünya düzeninin kurulmasını önlemek için, bölgesel büyük savaşları ve hatta Dünya Savaşını göze almasıdır. Bu durumda ABD, Çin'in yükselişine, Rusya'nın güçlenmesine, İran'ın nükleer teknoloji üretmesine, Türkiye'nin Asya'da konumlanmasına, İsrail'in düşüşüne ve toplam olarak Asya Çağının gelişine savaşla meydan okuyacaktır.

4.4. ABD'nin Önemli Zaafı: Çok Cephede Hesaplaşma

ABD emperyalizminin birden fazla cephe açması, önemli zaafıdır. Bu yöndeki ataklar, ABD tehdidini bütün cephelerde zora sokar. O zaman ABD emperyalizmi, kendisine bir-

den fazla mezar açmış olur. ABD'nin tek bir cepheye yüklenmesi ise, savaşın büyümesi ve Dünya Savaşı'na yol açması tehlikesini büyütür.

4.5. Günümüzde Savaşın Karakteri: Paylaşım Savaşı Değil Vatan Savaşı

Bugün Rusya, İran, Filistin, Yemen ve Lübnan'ın ABD emperyalizmine, İsrail Siyonizmine ve işbirlikçilerine karşı yürüttükleri savaş, emperyalizme karşı haklı savaştır, vatan savaşıdır. Bu savaşın yayılması ve küresel boyutlar kazanması da, vatan savaşları yönünde olacaktır. Tayvan Boğazı ve Pasifik'te çıkacak bir savaş da, vatan savaşı karakterindedir.

Toplam olarak bakarsak, dünyanın önünde emperyalistler arasında paylaşım savaşı tehlikesi değil, vatan savaşları olasılığı bulunmaktadır.

Bu açıdan Günümüz Dünyasında yaşanan süreç, Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarına giden süreçlere benzemiyor.

Birinci Dünya Savaşı, emperyalistler açısından bir paylaşım savaşıydı; Türkiye, Çin, Bulgaristan ve Arnavutluk açısından ise vatan savaşı idi. Savaş, devrimlere yol açtı. Türkiye, Rusya, İran, Meksika, Çin devrimleri birbiri ardı sıra geldi.

İkinci Dünya Savaşı, yine Alman emperyalizminin dünyayı yeniden paylaşma talebiyle başladı; 1941'de Hitler'in Sovyetler Birliği'ne saldırısıyla birlikte Demokrasi Devletleri ile Nazi-Faşist emperyalistleri arasında savaşa dönüştü. Bu durumda ABD, İngiltere, Fransa gibi emperyalist ülkeler, demokrasi kampında yer aldılar. Savaş, Alman, İtalyan ve Japon faşizminin yenilgisiyle sonuçlandı. Çin Devrimi kesin zafere ulaştı. Ardından Kore, Cezayir, Küba devrimleri geldi.

4.6. Avrupa Ülkelerinin İç Cephesindeki Gelişmelerin Yol Açacağı Şiddet Olasılığı

Rusya'dan Avrupa'ya bir savaş tehdidi gelmiyor. Almanya ve Fransa hükümetlerinin Rusya tehdidi konusundaki propagandaları, gerçeğe dayanmıyor, ancak bu ülkelerin savaş sanayisi üzerinden ekonomilerini ayağa kaldırma planlarından kaynaklanıyor.

Ne var ki, Almanya'da Alternatif Parti ve Fransa'da Le Pen'in Partisi'nin iktidara ilerlemesi, bu ülkelerin iç cephelerinde şiddeti gündeme getirebilir. Alman ve Fransız tekeli sermayesi ve devletleri, bu partilerin iktidara gelmesine razı olacak mıdır? Silahla bastırma durumunda Rusya ne yapacaktır? Bu soru, yalnız Avrupa ve Rusya'nın değil, bütün insanlığın önündedir.

4.7. Büyük Savaş Tehlikesinin Odağı: Doğu Akdeniz'den Hürmüz Boğazı'na Uzanan Coğrafya

Dünyadaki savaş ve gerginlik alanları içinde, Doğu Akdeniz'den Hürmüz Boğazı'na uzanan coğrafya, savaş tehlikesinin odağı olarak gözüküyor.

Birincisi, bu coğrafya şu anda ateşler içindedir. İran, Filistin, Lübnan'da Hizbullah, Yemen, İsrail işgaline ve ABD emperyalizmine karşı karşı savaşıyor.

İkincisi, Doğu Akdeniz'de ABD emperyalizmini ve İsrail'i caydıracak bir güç henüz oluşmuş değil. Dengesizlik, her zaman savaşı davet eder. Doğu Akdeniz'de ABD, İsrail, Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)'nin oluşturduğu ittifak, nükleer silahlara da sahiptir. Avrupa Birliği'ndeki ve NATO'daki ortakları olan Fransa ve bazı Avrupa ülkeleri ile Ukrayna da onlarla birliktedir. Diğer cephelerde ise, Batı Avrupa ülkelerinin çoğunun ABD ve İsrail'den ayrıldığı gözüküyor.

Doğu Akdeniz'in güvenlikle ilgili stratejik önemi yanında, zengin enerji yataklarının varlığı da, rekabet ve çatışma konusudur. Kıbrıs, aynı zamanda Asya'dan Avrupa'ya bütün sualtı kablolarının geçtiği coğrafyadır.⁸ ABD ve İsrail tarafından tasarlanan doğal gaz boru hatları da buradan geçiyor. Hindistan'dan gelip İsrail üzerinden Güney Kıbrıs ve Yunanistan'dan Avrupa'ya uzanan enerji yolu planı,

dünya kamuoyunun bilgisindedir. Bu yolun Çin'in Kuşak Yol Girişimi'ne ve Türkiye'den geçen enerji akımına karşı bir seçenek olduğu açıktır.

Doğu Akdeniz cephesi, öncelikle Türkiye'nin cephesidir.⁹ Ege kıyılarımızdan karşı kıyılara bakıyoruz: ABD, Dedeoğlu'ndan başlayarak Kavala, Selanik, Larissa, Stefanoviç, Girit'in kuzeyi ve Kıbrıs'ın güneyinde üsler kurdu. Uçaklarını yerleştirdi, tanklarını getirdi. Yunanistan, bir ABD üssüne dönmüştür. Yine ABD, Doğu Akdeniz'de İsrail ve Yunanistan ile birlikte *Noble Dina* ve *Nemesis* tatbikatları yapıyor.

Doğu Akdeniz'de namlularını Türkiye'ye çeviren ABD, İsrail ve Yunanistan ittifakı ciddi bir güçtür. Dahası bu Üçlü, ülkemizin iç cephesinde bölücü ve yıkıcı unsurlara yön verme çabasındadır. ABD ve İsrail'in bölgemizdeki stratejik hedefleri, "Kürdistan" adı altında İkinci İsrail devletçliğini kurmaktır.

Türkiye elbette ABD-İsrail eksenli tehdide karşı savaş yeteneği yüksek olan bir Orduya ve cephe gerisinde dayanıklı bir millî direnme gücüne sahiptir. Bununla birlikte AK Parti Yönetimi hem Türk milletinin bilincini gölgeleyen hem de ittifak birikimini değerlendirmeyen denge siyasetiyle, ABD-İsrail eksenli tehdide cüret kazandırıyor. ABD'nin parlamento içindeki güçleri de iç cepheyi zayıflatan etkenler arasındadır.

ABD silahlı güçlerinin Türkiye'ye karşı yoğun yığınak yaptığı, İsrail'i ve Yunanistan'ı yanına aldığı dengesiz durumu değiştirecek etkin siyasetler uygulanmazsa, savaş kaçınılmaz olur.

4.8. Savaşı Önleyecek Devrim Etkenleri

Bugün bölgesel savaşı ya da dünya ölçeğinde savaşı önleyecek etken, devrimin yükselişidir. Çin'in güçlenme süreci yanında, ABD'ye

8 Bu konuda çok aydınlatıcı bir inceleme için bkz. Ali Alsaç, "KKTC: Avrasya'nın Dijital Nefes Borusu", *Teori*, sayı 431, Aralık 2025, s.28 vd.

9 Doğu Akdeniz'de odaklanan ABD-İsrail tehdidi konusunda, Prof. Dr. Fahri Erenel, Halil Özseraç, Dr. Ali Alsaç, E. Tüma. Dr. Deniz Kutluk, Prof. Dr. Ata Atun, Doç. Dr. Yurdagül Atun, Yasemin Öztürk ve Doğu Perinçek imzalı yazıları içeren "Doğu Akdeniz'de Kıbrıs Hesaplaşması" başlıklı dosya için bkz. *Teori*, sayı 431, Aralık 2025. Yine bkz. Doğu Perinçek, *ABD Yol Ayrımında -Biden'in Dünya, Amerika ve Türkiye'deki Çatalçıkması-*, Kaynak Yayınları, 1. Basım, Eylül 2021, s.120-129.

karşı direnen güçlerin dayanışması, müttefiklerinin ABD'den uzaklaşması ve ABD'nin hâkimiyet alanlarının daralması, savaşı önleyecek etkenlerdir.

Bu bağlamda,

- Rusya'nın Atlantik emperyalistlerine karşı Ukrayna'daki savaşının başarısı,

- Filistin'in ve Yemen'in ve Lübnan'ın İsrail'e direnişi,

- Batı Asya'da Türkiye, Suriye, İran ve Irak'ın Rusya ile birlikte ABD ve İsrail'in terör örgütlerini silahla temizlemeleri,

- Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de ABD-İsrail tehdidine karşı koyması,

- Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti'nin Pasifik bölgesinde ABD emperyalizmi, Japonya ve Güney Kore'den gelen tehdide karşı direnmesi.

- Venezuela, Küba, Kolombiya ve Meksika başta olmak üzere Latin Amerika ülkelerinin ABD tehdidine karşı direnmeleri,

- NATO içindeki bölünmeler,

- Avrupa ülkelerinin ABD hegemonyasına karşı mücadeleleri,

- Danimarka ve diğer Avrupa devletlerinin ABD'nin Grönland'ı ilhak tehdidine direnmeleri,

- Kanada'nın ABD'nin 51. vilayeti olmayı reddetmesi,

- Bölgesel ittifakların ABD'ye tavır almaları, savaşı önleyecek etkenlerdir.

Savaşın ABD için pahalıya mal olacağı gerçeği, Washington'un savaş ağalarını gemler ve ABD içinde barıştan yana olan akımı güçlendirir.

ABD ve İsrail saldırganlığını yatıştırmaya yönelik bütün siyaset ve uygulamalar, savaş tehdidini büyütür.

Bugün savaşı önleyecek etkenler, savaşa yol açacak etkenlere ağır basıyor.¹⁰

ABD'ye ve İsrail'e direnen güçlerin genişliği, ekonomi ve silah gücü, halklarının moral üstünlüğü savaşı önleyecek birikime sahiptir. Ancak bütün mesele, bu geniş gücü birleştirmek ve eylemli kılmaktır.

5. TÜRKİYE RUSYA ÇİN İRAN İTTİFAKI SAVAŞIN YAYILMASINI VE DÜNYA SAVAŞINI ÖNLER

5.1. Türkiye + Rusya + Çin + İran İttifakının Yolunu Açan Tarihî Tecrübeler

Arkamızda kalan süreçte, Türkiye + Rusya + Çin + İran İttifakının önünü açan tecrübeler yaşanmıştır.

Birinci tecrübe, Barzani'nin bağımsızlık referandumunda yaşandı. Bölge ülkeleri, 2017 yılı Eylül ayında, Türkiye, İran, Suriye, Irak ve kuzeyden Rusya'nın katılımıyla Irak'ın kuzeyindeki Barzanistan'ın sözde "Kürdistan"a dönüştürülmesi girişimini silah gösterek bozguna uğrattılar.

Biz de o tarihte Vatan Partisi yöneticileri olarak, Genel Başkan Yardımcılarımız Amiral Soner Polat ve Tugay Şen ile birlikte Tahran'da idik. İran İslam Cumhuriyeti Rehberliğini temsil eden Sayın Ali Ekber Velâyeti ile birlikte çalışmalar yürüttük ve bölge ülkelerinin İkinci İsrail girişimine karşı ortak duruşlarını sağladık. Böylece bir barış modeli oluştu. Soçi Mutabakatları ve ASTANA Süreci de aynı modelin devamıdır.

O başarıyı, yalnız İkinci İsrail ya da "Kürdistan" girişimini bozma kapsamında değerlendirmek yanlış olur. Orada bozguna uğrattılan aynı zamanda savaşa giden süreçti. Çünkü ABD ve İsrail, "Kürdistan" adı altında İkinci İsrail devletçliğini barışçı yoldan kuramaz. Savaş yoluyla da kuramaz. Çünkü Türkiye'nin, İran'ın, Irak'ın ve Suriye'nin parçalanma sürecine boyun eğmeleri olasılığı yoktur. Kürdistanı kurma iddiası, bölgemizde büyük bir savaşı fitillemekten başka bir sonuç getirmezdi ve bugün de aynı koşullar geçerlidir.

¹⁰ Dünyada savaş ve barış etkenleri konusunda bkz. Doğu Perinçek, "Günümüz Dünyasında Barış ve Savaş Etkenleri", *Teori*, sayı: 407, Aralık 2023.

İkinci bir tecrübe, Karabağ Savaşı'nda yaşandı. ABD, yanlış bir hesapla Ermenistan'ı ateşe sürdü. Birinci Karabağ Savaşı başladığı zaman, Türkiye'deki Batı yanlıları, "durdurun bu savaşı" diye "milletlerarası camiaya" seslendiler. "Milletlerarası camia" dedikleri ABD ve Avrupa emperyalistleri idi. Vatan Partisi o zaman da belirtti: Karabağ'da silahlı direniş dışında bir çözüm yoktu. Nitekim Azerbaycan Ordusunun kahramanca savaşıyla, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin katılımıyla ve Rusya'nın da oluruyla zafer sağlandı. Karabağ zaferinden sonra Sayın Cumhurbaşkanımız New York'tan dönerken iki kez, "Putin olmasaydı biz Karabağ savaşını kazanamazdık" diye gerçeği açıkladı. Birinci ve İkinci Karabağ Savaşlarında önümüze ışık tutan bir model oluşmuştur. Türk-Rus ittifakı, Kafkaslara barış getirdi.

Bütün bu tecrübeler, Türkiye + Rusya + Çin + İran İttifakının gerçekçi olduğunu kanıtlar ve bu İttifakın birikimini oluşturur.

5.2. Savaşı Önleyecek ve Dünyanın Geleceğini Belirleyecek Güç: Türkiye + Rusya + Çin + İran İttifakı

Bölge savaşını ve Dünya savaşını önleyecek biricik ve kesin çözüm, Türkiye + Rusya + Çin + İran İttifakındadır. Bu ittifak karşısında, ABD ve İsrail'in saldırganlığa son vermek dışında çareleri yoktur. Ukrayna ve Yunanistan gibi ülkelerin ABD piyonluğundan kurtulmaları da, bu ittifak sayesinde olacaktır.

Bu ittifaka dört ülkenin dördü de mecburdur.

İran, Rusya ve Türkiye ön cephedeler ve hem güvenlikleri hem de ekonomik gelişmeleri, bu ittifaka bağlıdır.

Rusya, yalnız Karadeniz'in kuzeyinde değil, Akdeniz cephesinde de kendini savunmak durumundadır.

Süveyş Kanalı ve Hürmüz Boğazı, Çin için de güvenlik boğazlarıdır. Bu nedenle Çin'in ileri hatlardan savunması Batı Asya'dan başlar.

Çin Halk Cumhuriyeti, İran cephesinde bu ittifaka dahil olmuştur. Ancak Çin yöneticilerinin geleneksel siyasetinde ittifak kavramı yer almıyor. Ne var ki "ittifak" sözcüğü, bir

sözlük maddesi değil, hayatın getirip devletlerin önüne koyduğu bir zorunluluktur. Kaldı ki Rusya, Türkiye ve İran devletleri, birlikteliğin adına değil, kendisine önem veren tarihsel birimlere sahiptirler.

5.3. Büyük Savaşı Önleyecek Anahtar Ülke: Türkiye

Bugün savaş tehdidiyle yüz yüze olan ön cephe ülkeleri içinde Türkiye'nin yeri özeldir. Çünkü Türkiye, tehdidi caydıracak anahtar ülke konumundadır. Türkiye'nin herkesçe hesaba katılan gücü yanında bölge ülkelerini birleştirme ve ateşleme yeteneği de hesaba katılıyor.

Bütün dünya, Türkiye-İsrail savaşı olasılığını konuşuyor. İsrail ve Yunanistan, Türkiye'ye karşı yalnız başlarına savaşamazlar. Bu ülkeler, arkalarında ABD olduğu için tehdit kapsamındadır.

ABD + İsrail + Yunanistan Üçlüsü, Türkiye'nin yalnız olduğu hesabını yaparlarsa, savaş tehlikesi kapıyı çalar.

Türkiye, nükleer silahı olan ABD-İsrail eksenli tehdide karşı ancak nükleer silahı ve güçlü donanması olan müttefik kazanarak caydırıcı güç oluşturur. Çin ve Rusya'nın nükleer tehdide aynen yanıt verme konusundaki kararlılığı, İran'a karşı nükleer tehdidi caydırmıştır.

İran'ın ABD emperyalizmine karşı yürüttüğü savaşta Rusya ve Çin desteği, dünyanın bütün önemli güçleri tarafından saptanmıştır ve savaş planlarında hesaba katılmaktadır. İran + Rusya + Çin İttifakı oluşmuştur. Türkiye'nin katılımıyla bu ittifak, insanlığın geleceğini kurtaran bir güç kazanacaktır.

Türkiye + Rusya + Çin + İran İttifakı, Kıbrıs'tan Hürmüz Boğazı'na kadar uzanan coğrafyada ABD-İsrail tehdidini caydıracak biricik çözümdür.

5.4. Türkiye'nin İç Cephesini Pekiştirme Görevi

Türkiye'yi savunmak ve savaş tehdidini önlemek için, Türkiye'nin iç cephesini sağlamlaştırmak gündemdedir. ABD güdümlü FETÖ

Gladyosunun ezilmesi ve özellikle Silahlı Kuvvetlerden ve diğer devlet kurumlarından temizlenmesi iç cephedeki en temel sorunu halletmiştir.

Hükümetin “Terörsüz Türkiye” stratejisiyle başlattığı uygulama ise, Vatan Partisi’nin öngördüğü “Devlette ve Millette Bütünleşme” stratejisiyle kalıcı hedefe yönelme aşamasına dayanmıştır. PKK’nın silah bırakması ve örgütün bütünüyle tasfiyesi için, “Türkiye Cumhuriyeti Devletinde ve Türk Milletinde bütünleşmeyi” kabul eden PKK mensuplarının affı biricik çözümdür ve kaçınılmazdır. Bu amaçla Vatan Partisi’nin önerdiği “Feshedilen PKK Terör Örgütü Mensuplarına İlişkin Af Kanunu Tasarısı” bir an önce yasalaşmalı ve uygulanmalıdır.

5.5. Savaşın Büyümesini Önlemek ve Barış İçin Doğru Siyaset Etkin Uygulama

İran’ın ABD emperyalizmine karşı direnmesi, Türkiye’nin ön cephesidir.

Filistin, Lübnan ve Yemen’in ABD ve İsrail’e karşı savaşları da Türkiye’nin ön cephesidir.

Şu anda Türkiye kendi savunmasını kendi sınırlarının ötesinde, oluşturma zorunluluğuyla karşı karşıyadır. “Mehmetçiği gönderelim, İran’da, Filistin’de, Gazze’de, Lübnan’da, Yemen’de savaşa girsin” demiyoruz. Ama bilmiyoruz ki, biz o savaşlarda tarafız.

Türkiye, kendisini ileri hatlardan savunma durumundadır.

Türkiye, Temmuz ayındaki NATO Zirvesi’ne ev sahipliği yaparak, Avrupa Güvenlik mimarisinde ve Avrupa emperyalistlerinin bünyesinde sığınma olanakları arayarak, Atlantik’in finans merkezlerinden kredi dileyerek, Zelenski’ye silah vererek, İncirlik ve Kürecik üslerinde ABD askerinin bulunmasına

izin vererek, en önemlisi dört yanımızdaki ABD-İsrail tehdidini görmezden gelerek, vatani savunma görevini yerine getiremez.

- Rusya ve İran’a ABD yaptırımlarını tanımayarak, bu ülkelerden enerji güvenliğimizi sağlamalıyız.

- KKTC’nin Rusya tarafından tanınması ve diğer ülkelerin ardından gelmesi için, Kırım’ın bugün Rusya toprağı olduğu gerçeğini tanımalıyız. Bu amaçla Abhazy’yi de tanımalıyız. Böylece Türkiye’nin KKTC siperini güçlendirmeliyiz.

- Libya örneğinde olduğu gibi, Filistin, Lübnan, Suriye, Mısır devletleriyle de Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanları anlaşmaları yapmalıyız. Doğu Akdeniz’in enerji kaynaklarını değerlendirmek için, bölge ülkeleriyle ve Çin Halk Cumhuriyeti ile işbirliği yapmalıyız.

- Çin ile işbirliği yaparak Türkiye’yi bir üretim üssü hâline getirmeliyiz.

- Nükleer araştırmalara hız vermeliyiz ve nükleer silahımız olmalı.

- Halkımız ile Ordumuz arasındaki bağları daha da sağlamlaştırmalıyız.

- Türkiye, servet sahiplerimizin Batı bankalarına yatırdığı 500 Milyar Doları ve Türkiye bankalarında kasalara kilitlenmiş olan 500 Milyar Dolar değerindeki altını yatırım ve üretim süreçlerine sokmak için gerekli devlet müdahalesini derhal örgütlemelidir. Aksi halde derin bir krize yuvarlanan Avrupa ve ABD bankaları, alınterimizin ürünü olan o birikimleri ödemeyecektir.

- Üretim Devrimi, ancak Türkiye + Rusya + Çin + İran İttifakı ikliminde gerçekleşir.

- En önemlisi Türkiye’nin tarihsel, siyasal, ekonomik, kültürel birikimini ve enerjisini azamî ölçülerde seferber edecek olan Üreticilerin Millî Hükümetini kurmalıyız.

Hegemonyasız Dünya: Kriz, Çatışma ve Yeni Dengeler

Prof. Dr. Ali Murat Özdemir

Hacettepe Üniversitesi Öğretim Üyesi

Kamu Hukuku Bölümü Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı Başkanı

Hacettepe Üniversitesi Kamu Hukuku Bölümü Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı Başkanı Öğretim Üyesi Prof. Dr. Ali Murat Özdemir ile emperyalizm ve hegemonyanın geleceği üzerine röportaj yaptık. Röportajı Teori Dergisi adına Görkem Gözet gerçekleştirdi.

Teori: Emperyalizm nedir? Bu kavramı nasıl tanımlıyorsunuz? Emperyalizmden neyi kastediyorsunuz?

Prof. Dr. Ali Murat Özdemir: Bu sıralarda emperyalizm üzerine konuşma ve yazma fırsatı buluyorum; bundan da çok mutluyum. Uzun müddet neredeyse hiç kimsenin emperyalizmden bahsetmediği bir dönemden, bir akademik kuraklık döneminden geçtik; sanki 200 senedir hiç emperyalizmin saldırılarına maruz kalmamışız gibi. Ne olduysa son iki üç senede emperyalizm tekrar gündeme geldi; bu uyanış hepimiz için hayırlı bir şey, en başından onu peşinen söyleyeyim.

Peki, emperyalizm nedir? Emperyalizm; devlet iktidarının, sermaye birikimini artırmak maksadıyla (başka toplumların hayatını karartacak şekilde) kullanılmasıdır. Öyleyse, herhangi bir saikle tatbik edilen devlet ikti-

darına veya onun etkisine doğrudan emperyalizm demiyoruz. Her müdahale emperyalizm değil. Bir şeyin emperyalizm olarak adlandırılabilmesi için, o ülkede gerçekleşen sermaye birikim süreci üzerinde etkin olması gerekir. Öyle olunca, devlet iktidarının kullanılmasına neden olan “talepler”, siyasal alana kapitalist sınıfların talepleri olarak girmeli ve bu şekliyle (çok değişmeden) devlet aygıtlarının kararına dönüşmelidir. Devlet denilen ilişkiler alanına giren kapitalist taleplerin diğer ülkeler üzerinde yarattığı olumsuz sonuçlara emperyalizm diyebiliriz. Tabii ki kapitalist sınıf ne yekpare hareket edebilir ne de henüz gerçekleşmemiş olan gelecekte kendisi için en iyi olanı hedefleyebilir. Bu nedenle emperyalist politikaların her durumda sermaye birikimini artırması beklenemez ama bunların -doğrudan şiddet içersinler ya da içermesinler- her durumda

sermaye birikimini artırmak maksadına yönelmesi gerekir.

Şu da akılda tutulmalı: Her ülke kendi sınırları içindeki sermaye birikimini artırmak için bir şeyler yapabilir ama bir ülkeye “hakkıyla” emperyalist diyebilmek için, o ülkenin başka ülkelerde üretilen artı değeri kendi ülkesine çekecek şekilde bu devlet iktidarını kullanabilmesi lazımdır. Yani, sermayenin organik kompozisyonunun düşük olduğu ülkelerin zaten kendi hesabına böyle bir hareketleri olmaz; yaptıkları müdahalelere de bu yüzden emperyalist diyemeyiz.

Bazen sağda solda üzülerek görüyorum; Türkiye’ye emperyalist diyorlar ya da çok gereksiz ve acınası bir terim var: “alt-emperyalizm” onu kullanıyorlar. Türkiye’yi böyle tanımlamaya çalışıyorlar. Bu çevreler herhalde “kodaman” emperyalistlerin içine sokamadıkları ülkeleri bir şekilde emperyalist olarak nitelemek için bunu kullanıyorlar. *Türkiye, Rusya ve Çin emperyalist olamazlar; isteseler de olamazlar. Her şeyden önce bu ülkelerde gerçekleştirilen artı değer in önemli bir kısmı, çeşitli hukuki düzenekler üzerinden emperyalist ülkelere akmaktadır.* Eğer bir ülke, kendi içinde gerçekleşen emek sömürsünün ürünlerini daha yüksek organik kompozisyonu olan merkez ülkelere aktarmak durumunda kalıyorsa, o ülkenin emperyalist olarak değerlendirilmesi saçma olur ya da yorumcunun sınıfsal menfaatinin nerede olduğunu gösterir. Ayrıca -bugün çatırıyor olsa da- kolektif emperyalist düzeneğin içinde yer *almayan* ülkelere “ama onlar da kapitalist ülkeler” diyerek emperyalist yaftası yapıştırılması; “emperyalist-kapitalist” merkez ülkelerle bunların karşısında yer alan (bunların müdahalelerine maruz kalan) ülkelerin bir ve aynı şey gibi gösterilmesi çok yanlış olacaktır.

“Çin’den Öteye Bir Köy Yok”

Teori: Amerikan hegemonyasının sonuna mı geldik? Bu hegemonyanın çözüldüğüne ve gerilediğine dair ciddi emareler var. Peki, sonrasında ne olacak, nasıl bir dünya ortaya çıkacak?

Prof. Dr. Ali Murat Özdemir: Ortada çok ciddi bir yapısal kriz var ve zannedersen bu durum, sorduğunuz soruyu her türlü irdelemenin merkezine çekiyor. Müsaadenizle önce sermaye birikim dönemlerinden kısaca bahsetmek isterim. Amerika Birleşik Devletleri, 1945 sonrası ortaya çıkan kapitalist düzenin hegemon(ik) devletidir. Ondan önce “klasik emperyalizm” dönemi vardı ve o dönemin hegemon devleti İngiltere’ydi. “Emperyalistler arası silahlı rekabet” esasında işleyen klasik emperyalist düzenek kendisini yeniden üretemediği ve kendi içine çöktüğü için, savaş sonrasında yeni üretim ve tüketim normlarına dayalı yeni bir kapitalist-emperyalist düzen doğdu: Amerika merkezli yeni bir düzen.

Bu düzen, kendisinden önceki emperyalizm olan klasik emperyalizmden esaslı olarak farklıdır. Klasik emperyalizmde bayrağını dikersen ve “Buraya İngiliz kapitalistinden başkası giremez” dersin. Kendi kapitalistlerinin etkin talepleri nedeniyle aynı siyasal kararları -diyelim- Fransa da alır. Fransız devletinin iktidarı -örneğin- Kongo’nun bir kısmını işgal edip orayı yalnızca Fransız sermayedarlara açacak şekilde kullanılır. Diğer emperyalistler de benzerini yaparlar ve nihayetinde dünyanın önemli bir kısmı müdahaleci devletlerin kapitalistleri dışındaki kapitalistlere kapatılarak işgal edilir. Oysa İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra kendi ülkesinde inanılmaz boyutlarda sermaye birikimi sağlamış bulunan yeni hegemon devlet (ABD), borç ve yıkımı yaşamakta olan diğer emperyalist devletlere kabaca şunu demiştir: “Sen benim soframa otur, ben de senin sofrana oturabileyim. Ceza yir ya da Kongo ya da başka bir yer yalnızca Fransa’nın olmasın, hepimizin olsun; hepimiz orada sömürü faaliyetinde bulunabilelim. Ama Fransa da buna üzülmesin; o da (çok uluslu şirketleri aracılığıyla) İngilizlerin (ve diğerlerinin) -eski- sömürgelerinde, hatta bizzat İngiliz devletinin kendi toprakları içerisinde faaliyette bulunabilsin.”

Bu, bir ülkeye bağlı çok uluslu bir şirketin, birden fazla ülkenin sınırları içerisinde tıpkı kendi ülkesindeymiş gibi rahatlıkla dolaşabildiği (yani sömürü faaliyetine girişebileceği) bir

sistemdir. Aynı şekilde bireysel devletler de sermaye birikimini artırabilmek için yalnızca kendi şirketlerine dayanmayıp diğer emperyalist-kapitalist ülkelerin şirketlerine de faaliyet alanı açacaklardır. Emperyalistler arası silahlı rekabet esasında işlemeyen, dolayısıyla yeni ve kolektif bir emperyalizmden bahsediyoruz.

Temel emperyalizm tanımımız neydi? Başka ülkelerde üretilen artı değer kendi ülkenizdeki sermaye birikim sürecine katılabilmesi için devlet iktidarını (her yolla) kullanmak. Amerikan devlet iktidarı bunu, İngiliz kapitalistlerini dışlayıp belirli bir sömürge yalnızca Amerikalı kapitalistleri çalıştırarak değil; dünyanın bütünündeki kapitalist faaliyetler neticesinde üretilen toplumsal fazlanın Avrupa'ya veya Amerika'ya akmasını sağlayacak düzenlemeleri geliştirerek yaptı. Bu yüzden bu da bir emperyalizmdir ama "yeni" bir emperyalizmdir. Ben ve arkadaşlarım, biz, buna "kolektif emperyalizm" diyoruz. Bu terim Samir Amin'de de geçer, Türkçe yazında da bu terimi kullanan yazarlar var. Bizim kullandığımız haliyle kolektif emperyalizm terimi Fransız Düzenleme Okulunun dönemselleştirmesini, Althusser'in devlet kuramını ve Panitch ve Gindin başta olmak üzere bir seri yazarın uluslararasılaşma kavramını, Carchedi'nin değer yasasını yorumlama tarzını içeriyor; kendimiz de bir iki husus eklemiş olabiliriz.

Kolektif emperyalist sömürü sistemi, merkez kapitalist ülkelerin ülkesel alanlarına yönelik bir artı değer çekme projesi gibi gözükür ve organik kompozisyonu yüksek olan işletmelerin dünyanın her tarafında faaliyet göstermesi esasında işler. Burada da şiddet, iç isyan tertipleme, sessizce adam öldürme, savaş ve sair yöntemler etkindir. Müdahale konusu ülkelerde olmadık canavarlıklar yapılabilir. Ancak merkez ülkelerde kar oranları açısından sıkışma olmadığı müddetçe piyasa ve sözleşme esasında yürütülen sömürü faaliyeti şiddet faaliyetinin önündeymiş gibi görünür. Bu yüzden bazıları hegemonya ile emperyalizmi ayırırlar. Bizce bu aynı paranın iki ayrı yüzü gibidir. Ontolojik olarak bir ve aynı şeydir hatta analitik olarak ayırıştırmak dahi çok zordur.

Kolektif emperyalizm döneminin ilk 30 senesi -yani 1945'ten 1970'lerin ortasına kadar olan süreç- emek verimliliğinin ücret artışından daha hızlı arttığı, buna dayalı olarak ücretlerin yüksek olduğu, kar oranlarının yüksek düzeyde seyrettiği altın bir çağa tekabül eder. Yüksek verimlilik koşulları altında işçi sınıfına görece yüksek ücretler verilmiş, böylece işçi sınıfı bir maliyet kaynağı olmaktan çıkıp bir talep (tüketim) kaynağı haline gelmiştir.

60'ların sonunda durum değişecek ve kolektif emperyalizmin topraklarından "sermaye kaçıışı" başlayacaktır. O döneme kadar sömürülen kesim ağırlıklı olarak Amerikan ve Avrupa emekçisidir; üretim orada yapılmaktadır. Ancak 1960'ların sonundan itibaren verimlilik artışı ücret artışının gerisinde kalmaya başlayınca durum değişmiştir.

Yani 60'ların sonuna kadar sürmüş olan bu "mutlu" düzenek aksamaya başlamış ve kâr oranlarında düşme eğilimi kendisini gösterir. İkinci Dünya Savaşı sonrası yıkılan endüstrilerin yeniden kurulması ve yeni toplumsal örgütlenmelerle sağlanan kâr artışı yeniden düşüşe geçer.

Fordist uzlaşma çöker ve sermaye kaçıışı mekanizmasıyla yeni bir döneme girilir. Artık merkez ülkelerin işçileri artı değer asıl kaynağı değildir; çevre ülkelerdeki korumasız iş gücü havuzları değer üretiminin merkezine geçer. Fabrika içi (teknik) işbölümünde önce vasıfsız, sonra yarı vasıflı ve nihayetinde vasıflı emek alanlarını yeni sanayileşen bu ülkelere aktarılmaya başlanır. Tabii bu ülkelerdeki emek gücünü kullanmanın da bir maliyeti vardır: Kendi güvenlik sınırlarınızın dışına çıkararsınız ve taşeron ortaklara ihtiyaç duyarsınız. Kârın büyük kısmını siz alsanız da o ülkelerde kapitalizmin gelişmesine bir miktar katkı koyarsınız. Emek gücünün savunmasız olduğu bu ülkelerde zaman içinde işçilerin örgütlenmesine ve ücretlerin zamanla artmasına yol açarsınız. O ülkelerin kendi iç piyasaları ve toplumsal çekim güçleri oluşmaya başlayınca, bir müddet sonra ilk baştaki yüksek kârları edinemez hale gelirsiniz. O durumda ne yaparsınız? Daha büyük ve daha bakir bir emek alanına kaçarsınız.

Sermaye kaçıışı yeni sanayileşen ülkeler yaratıyor yani. Bu sürecin kuşakları var. Birinci kuşağı ikinci ve üçüncü kuşaklar takip etti. En son, 1989'daki anlaşmalar ve asıl 1994'ten sonra Çinli işçilerin "demir pirinç kâsesi" denilen sosyal güvence sisteminin kaldırılmasıyla Çin, bu halkaya dâhil oldu. Çin'in zaten bir teknolojik birikimi vardı. Çin'in bu kuşağa girmesiyle birlikte Çinli işçiler Batılı şirketler için artık önceki emsalleriyle kıyaslanamayacak kadar yoğun bir şekilde değer üretmeye başladılar: Bu ülkede hem emek maliyeti düşük hem de emek verimliliği yüksekti. En başta söz konusu değer küçük bir kısmı Çin içinde kalırken, önemli bir kısmı Batılı şirketler tarafından fikri mülkiyet hakları ve benzeri yollarla merkeze taşındı. Ama bu iş şişede durduğu gibi durmuyor. *Bugün karşımızda kendi teknolojik birikimi, eğitilmiş işgücü, iş yapma bilgisi, devasa iç pazarları ve yatırım alanlarıyla yükselen Çin, kendi topraklarında üretilen artı değeri "eskisi kadar eşitsiz" koşullarda paylaşmak durumunda değil.*

Öyle olunca da bugün, 1945'ten bu yana çeşitli evrelerden geçen kolektif emperyalist düzeneğin işi fevkalade zorlaşıyor. Şunu akılda tutalım: Birbirini takip eden "yeni sanayileşen ülkeler kuşaklarından" kaçışın her yeni adımı, daha büyük ve daha bakir emek kaynakları içeren bölgelere doğru atılır. Ve artık Çin'den öteye bir köy yok. Çin devletinin ve Çinli kapitalistlerin paylaşım taleplerine (ben buna "ikinci bölüşüm" diyorum; işçi ile işveren arasındaki birinci bölüşümden farklıdır) karşı Amerikan sermayesinin verebileceği "sistem içi" bir yanıt kalmadı. Üstelik bu süreç, Amerika ve Avrupa'da ciddi bir işsizlik, bıkkınlık ve Lenin'in deyişiyle bir kokuşma-çürüme yaratmış durumda; hizmet sektörlerinin aşırı geliştiği toplumlar olmaktan çıkmaya başladılar.

1970'lerde Fordizm çökerken Samir Amin "kapitalizmin sonuna geldik" demişti. Ona göre sistem "artık ancak devletlerin kapitalist işletmeleri ele geçirdiği yeni bir örgütlenmeyle ayakta durulabilirdi" ama bu da kâr oranlarının düşme eğilimini telafi etmiyordu. O dönemde kapitalizm, Amin'in beklentilerini aşmış, sermaye kaçıışı mekanizmasıyla o krizden

kurtulmuştu. Şu anda, önceki krizi ertelemeğin ağırlaştırılmış bedeliyle karşı karşıyayız.

Tekrar ediyorum: "Çin'den öteye bir köy yok." Trump, "Amerika'yı yeniden büyük yapacağız" derken aslında "Üretimi ülkemize çekeceğiz yani geri geleceğiz" demek istiyordu. *Ancak geri gelemiyorlar; çünkü Batı'daki emek verimliliği düşük, ücretler ise geri dönüşü anlamsız kılacak kadar yüksek. İleriye de gidemiyorlar yani küreselleşme ve finansallaşmanın ABD halkı üzerinde yarattığı tahribatı tazmin etmeyi "Kongre"nin istekleriyle "hazinenin" isteklerini telif edemiyorlar. Edemedikleri için geldi Trump zaten. Bence Trump'ın saldırganlığının altında yatan şey bu çaresizliktir. İleriye gidemiyor, geriye gidemiyor, Çin'den ötesi de yok... O zaman elindeki en örgütlü gücü, yani devasa savaş mekanizmasını kullanıyor. İşte bu noktada "emperyalist rantlar" devreye giriyor.*

Emperyalizm ve Sömürü Düzeni İlişkisi

Emperyalist rant dediğim şey; piyasa fiyatları üzerinden belirlenmeyen, uçak gemilerinin sayısına ve gücünüze göre belirlediğiniz rantlardır. El koyma sürecinde piyasa mantığının değil, açıkça askeri gücün belirleyici olduğu "edinim süreçleridir" bunlar. İleriye ve geriye gidemeyince, eldeki orduyla doğrudan hâkimiyet kurma yoluna giriyorlar. Venezuela'ya saldırılması, Grönland'ın gündeme gelmesi, Panama ve Küba'ya yönelik baskılar ve İran'a yapılan o kanlı ve alçak saldırının temelinde bu "emperyalist rantlar" üzerinden ayakta kalma çabası vardır. Ancak bu rantlar, iyi işleyen bir sistemin olmadığı bir ortamda kimseye kalıcı fayda getirmez. Bir petrol bölgesini ele geçirmek için harcadığımız askerî maliyet, o bölgenin olası getirisinden katbekat fazla olacaktır; Amerikalılar bunu Irak'ta bizzat yaşadılar. Öyle bir dönemde yaşıyoruz ki; "tarihsel ülkeler" yani toprakları emperyalist müdahalelerle çizilmemiş, nüfusları tarihsel süreçte kendi iç bütünlüğünü kazanmış ülkeler bu hegemonik kriz sırasında öne çıkacaklar. Ancak tarihsel olmayan, emperyalistlerin müdahaleleriyle kurulan Yunanistan, İsrail veya Ermenistan

gibi çeşitli ülkeler için gelecek o kadar da parlak görünmüyor.

Teori: Emperyalizmin bir Leviathan'ı var mı? Emperyalizm, sömürü düzenini kuran uluslararası kamusal bir yapı olmuş mudur?

Prof. Dr. Ali Murat Özdemir: Amerika bu ihtiyacı uzun müddet yerine getirdi. 1970'lerin başındaki krizde de aslında şunu diyordu: "Ben bu ihtiyacı karşılıyorum ancak kazancım masrafımdan düşük." Bu durum, bir nevi para basma yetkisi getirmiştir. 1970'lerin hemen başında, altın standardının çöküşüyle birlikte, Amerika'nın dolar karşılığında altın değil, kendi "güvenilirliğini" göstermesi bir çeşit senyoraaj hakkıdır.

Tabii Amerika'nın kendi içinde hep bir gerilim var: Bir yanda Kongre'de temsil edilen ulusal çıkarların devleti, diğer yanda ise özellikle Hazine tarafından belirlenen uluslararası çıkarların devleti... Yani bir yanda emperyalizmin kural-koyuculuğundan ve jandarmalığından kaynaklanan avantajları kullanmak üzere örgütlenmiş bir Amerika, diğer yanda ulusal bir devlet olarak Amerika var. Bu iki yapı uzun süre birbirini destekledi; fakat içinde yaşadığımız krizin en esaslı sebebi, kâr oranlarındaki düşüş eğiliminin önüne geçilememesidir. Sermaye kaçış mekanizmasının getirdiği rahatlığın, 2000'lerin ortasından itibaren kâr oranlarındaki düşüşü engellemede yetersiz hâle geldiğini görüyoruz. Finansallaşma üzerine üretilen o "mistik edebiyat" da aslında tamamen bununla bağlantılıdır. İşin aslında Amerika, üretken bir güç olarak kendi iç çelişkilerinin ve buna dayalı sermaye ihracının uzantısı olan bir Uzak Doğu Asya yarattı ve orada el koyulan artı değeri kendi ülkesine çekti. Transfer edilen bu değerlerin temsilini içeren değerli evrak ve benzeri enstrümanlar (hisse senetleri, tahviller) üzerinden de yeni para kazanma yolları geliştirdi. *Ancak bütün bu süreç, Çin'deki üretimle kurulan o özgün sömürü ilişkisinin bir türevidir.* Bu ilişkinin içerdiği çelişkiler şu anda karşımızda çatırdamaktadır. Çin; "Senin hazine bonoların karşılığında senin piyasalarına sürekli mal pompalama işini artık kendi koşullarımla yapmak istiyorum" dediği noktada iş çıkmaza girdi. BRICS dediğimiz oluşum

da zaten bu çıkmazın bir ürünü olarak karşımıza çıkıyor.

"Şimdi ne olacak?" sorusuna geldiğimizde ise çeşitli senaryolar var. Bunlardan biri iyimser olanı: Özellikle hidrokarbon üretiminde zirve noktasına ulaşılmamasının ve enerji maliyetlerinin getirdiği baskıların etkisiyle kapitalist sisteme bir alternatif düşünülebilir. Ancak bunu kimin, hangi sınıfın, hangi güçle becereceğini henüz bilmiyoruz.

Bir başka olasılık; ulus devletler arasındaki silahlı rekabet dönemine geri dönmek değil -ki bunu konuşanlar var ama- ben bunun mümkün olmadığını düşünüyorum. Biz daha ziyade bloklar arasındaki silahlı rekabet ya da denge dönemine, yani dünyada iki veya üç bloğun ortaya çıktığı bir düzeneğe geçebiliriz. Söz konusu durum barış için gerekli dengeler gözetilerek sürdürülebilirse buna "çok kutupluluk" diyebiliriz.

Diğer yandan saldırmazlık ya da barış durumu için gerekli dengeler kurulamazsa bloklar arasındaki silahlı rekabet durumu Lenin'in dönemine, Amerikan hegemonyasının gerçekleştiği şu son 80 yıldan daha fazla benzeyecektir. Burada ulus devletlerin tekil rekabettinden ziyade blokların çatışması söz konusu olacaktır. Yani egemenliğin Birinci Dünya Savaşı öncesindeki formülasyonuna veya ulus devletin klasik yapısına tam olarak geri dönmüyoruz. Neo-liberal dönemin entegrasyon projelerinin geliştirdiği devlet biçimi kalacak sanki; ancak artık "küreselleşen" bir dünya içinde değiliz. Entegrasyon dünya çapında değil, bloklar içerisinde sürecektir. Egemenliğin değeri mi diyelim belirleyiciliği mi bilemiyorum ama egemenlik vurgusu artacak. Tabii bu olurken seçim siyasetinin alanı belirgin bir şekilde daralacak. -Devletin görece özerkliği üzerine tartışmak lazım emin değilim ama- idarenin görece özerkliği artacak.

Her durumda önümüzdeki süreçte daha fazla kamu müdahalesi göreceğiz. Savaşın getirdiği koşullar, hidrokarbon kıtlığı ve emperyalist rantlara ulaşmanın yegâne yolunun silah olması nedeniyle daha müdahaleci bir dönem bizi bekliyor. Bu durum bizim hassas sol-liberalle-

rimizi biraz fazla üzecek belki ama en azından tarihsel devletler için egemenliğin bir kısmının geri döndüğü, silahlı külahlı bir dönemde olacak bu. Tabii bu ne kadar gider? *Saldırmazlık ya da barış durumu için gerekli dengeler kurulamazsa böyle bir ilişkiler sistemi kendi istikrarını kolay kolay bulamaz ancak bizim için her durumda tek kutuplu dünya sisteminden daha katlanılabilir olacaktır.*

Hegemonyacılık ile Emperyalizm İlişkisi

Teori: Hegemonyacılık ile emperyalizm arasındaki ilişkiyi nasıl tanımlıyorsunuz? Bu iki kavram nerede kesişir, nerede ayrışır?

Prof. Dr. Ali Murat Özdemir: Klasik emperyalizm döneminde ayrıydı. İngiliz hegemonyası vardı ama aynı zamanda devletler arasında silahlı ve oldukça kanlı bir mücadele de söz konusuydu. Hegemonyanın emperyalizmle tam anlamıyla bütünleştiği dönem ise Amerikan dönemidir; buna “kolektif emperyalizm” dememin sebebi de budur. Bu durum yakın zamana kadar sürdü. Burada, siyaseten Trump gelene kadar varlığını sürdüren kolektif bir “Batı” vardı. Kolektif “Batı” göz ardı edilebilecek bir olgu değil. Örneğin; Almanya birleştikten sonra onun artık egemen bir devlet olmasını bekliyorduk, ancak Almanya birleşmeden sonra da tam anlamıyla egemen bir devlet olmadı. Bugün Macron gibi Avrupa içerisindeki küreselleşmecilere, Biden’ı tutan tayfaya baktığınızda; aslında bu eski düzenin Avrupa içinde oluşturduğu güç ilişkilerinin birer uzantısını görürsünüz. Kolektif emperyalizm ABD’de sekteye uğrasa da taleplerine Avrupa’da hala devlet başkanları düzeyinde temsil bulabiliyor. Fakat evet, şu anda emperyalizm gerçekten bir hegemon devletten mahrum gözüküyor. Avrupalıların hayretler içerisinde bu yeni duruma alışmaya çalıştıklarını görüyoruz ama bu henüz çok yeni bir durum.

Uluslararası ilişkilerde “hegemonik devlet kuramı” vardır. Bu kurama göre, sermaye birikiminin her istikrarlı döneminde bir devlet çıkar, uluslararası kapitalizmin kurallarını koyar ve diğerleri de buna uyar. Yani hegemon devlet “deniz feneri” gibi işler; hiçbir

devletin tek başına altına girmeyeceği yükleri üzerine alır. Bir müdahale yapılacaksa onu o yapar, maliyetleri o karşılar ama kuralları da o belirler. Tabii bunun karşılığında birtakım kazançları da olur. Yine bu kurama göre, her hegemonya değişiminde büyük savaşlar çıkmıştır: İngiliz hegemonyasına geçişte Yedi Yıl Savaşları, Amerikan hegemonyasına geçişte ise Birinci ve İkinci Dünya Savaşları gibi... Ancak ben bu hegemonik devlet kuramına pek sıcak bakmıyorum. Sosyal gerçeklikle yer yer örtüşebilir ama bunu zorunlu kılan mutlak bir kural yok. Amerika’nın emperyalizmi ile hegemonyası bir dönem örtüşmüştü, fakat şimdi bu örtüşmenin ortadan kalktığını görüyoruz. Fakat bu örtüşmeme durumundan derin anlamlar çıkarmaya gerek yok.

Daha önce de dediğim gibi, merkez ülkelerde kar oranları açısından sıkışma olmadığı müddetçe piyasa ve sözleşme esasında yürütülen sömürü faaliyeti şiddet faaliyetinin önündeymiş gibi görünür. Bazı kuramcılar bu görelî istikrar haline hegemonya diyor. Bunu da çıplak gücün daha belirgin olduğu emperyalist müdahalelerden ayırmak istiyorlar. Bence bu aynı paranın iki ayrı yüzü gibidir. Ontolojik olarak bir ve aynı şeydir. İkisi de emperyalizmdir. Tekrar edeyim: Emperyalizm; sermayenin organik bileşiminin yüksek olduğu toplumlar tarafından, devlet iktidarının, sermaye birikimini artırmak (diğer ülkelerden değer transfer etmek) maksadıyla kullanılmasıdır. Öncelikle hukuk, insan hakları, cumhuriyetsiz demokrasi, “Batı” yanlısı -ve azıcık- “sol” entelektüeller, üniversiter yapı -atama koşulları- vs. vs.; olmadı azınlıkların ayaklandırılması, rakip grupların desteklenmesi, haydut devlet ilan etme halleri, o da olmadı, top, füze ya da uçak gemisi.

Peki, bundan sonra ne olur? Avrupa, Afrika’ya hâkim olmadan bir üçüncü blok olarak var olamaz. Oysa bugün Afrika’da savaşı Türkiye’ye, Çin’e ve bir miktar da Rusya’ya karşı kaybetmiş görünen bir Avrupa var. Macron’un bize olan nefretinin altında tarihsel sebeplerin yanı sıra asıl bu somut gerçeklik yatıyor; Afrika’da yaşadığı büyük sıkıntılardan kaynaklanan bir nefret bu. Ayrıca Türkiye, Rusya ve

Çin'in Afrika'da birbirinin ayağına basmadan hareket etme pratikleri çok ilginç. Komplo teorilerine rağbet etmem ama 2019'dan bu yana bu devletler arasında çok ciddi bir uyum olduğunu gösteren emareler var. Hatta bana kalırsa, bazen önceden kararlaştırılmış "uyumsuzluk alanları" icat ediyorlar. Yani aslında ortada bir uyumsuzluk yok ama uyumun üzerini örtmek için bir çatışma varmış gibi gösteriliyor. Bunu en net Libya örneğinde gördük. Buradaki Amerikancılardan birinin bana söylediği şeyi unutamam: "İşte şimdi Hafter meselesinden dolayı Türkiye ile Rusya karşı karşıya gelecek" demişti. Ben de ona "Eğer dünyayı doğru idrak ediyorsam asla karşı karşıya gelmeyecekler" demiştim. Gerçekten de sahada iki ayrı tarafta savaşıyor gibi duruyorduk ama o stratejik uyum sürüyordu. İki devlet arasında bir anlaşma mı var yoksa "akıl" mı bunu gerektiriyor bilmiyorum ama çok uzun süredir beklediğim doğrultuda davranıyorlar.

Hegemonya mücadelesi dediğimiz şey, bu mevkii için çarpışan iki grup gerektirir. Oysa Avrupa ile Amerika arasındaki gerilim böyle bir şey değil. Avrupa bir hegemonya mücadelesi vermiyor; sadece Amerika'ya kolektif emperyalizm içindeki rolünü hatırlatıyor. Yani şunu diyorlar: "Biz sana senyoraj hakkı verdik. Lenin'in asla hayal edemeyeceği bir emperyalistler ordusu olan NATO'yu kurduk ve başına seni geçirdik. Bütün kontrol noktalarında sen vardın, biz de yükümlülüklerimizi yerine getirdik. Şimdi sen neden bugüne kadar yaptığın şeyi yapmaktan imtina ediyorsun?" Çünkü Almanya büyük bir askeri güç olmaktan vazgeçti, Japonya da öyle... Bunun getirdiği ekonomik avantajları kullandılar; Amerika'nın kurduğu GATT'tan IMF'ye, Dünya Ticaret Örgütü'ne kadar tüm sistemin içinde yer aldılar. Orta Doğu müdahalelerinde kimi zaman az kimi zaman çok hevesli birer Amerikan politikasının parçası oldular. Dolayısıyla ortada hegemonyayı ele geçirmek için mücadele eden iki ayrı grup görmüyorum. Ortada kolektif bir emperyalizm var fakat kâr oranlarının düşme eğilimi, Çin'in yükselişi ve bu "ikinci bölüşüm" (devletlerarası bölüşüm) çatışmaları nedeniyle sistem eskisi gibi işlemiyor.

Avrupa şu an silahsız kalmış durumda; silahsız ve bu kadar dezavantajlı bir konumdayken kimse hegemonya yarışına girmez. Onlar sadece Amerika'ya eski rolünü hatırlatıp "Ne oldu bize?" diyorlar. Ve yaşanacakların henüz başındayız; çünkü Avrupa şu hâliyle bir blok olarak yaşayabilecek gibi değil. Çatlaklar hemen kendini gösterdi; İspanya'nın ve İtalya'nın Çin ile kurduğu özel ilişkiler ortada. İspanya'nın başındaki Sanchez anti-emperyalist bir adam değil ama şartlar onu oraya itiyor. Macron ise hayal kırıklığıyla bağırıp duruyor. Almanya ise kendi ulusalcılarını "Nazi" suçlamalarıyla susturmaya çalıştı; bunlar aslında kolektif emperyalizme göbekten bağlı gruplar. Kolektif emperyalizm Ukrayna'da nazi işaretleriyle dolaşım sivilleri öldüren insanlarla birlikte iş yapıyor.

Ancak Amerika'da beklenmedik bir şey oldu: Küçük ve orta ölçekli sanayi grupları, bazı finans gruplarını da ikna ederek ve halktaki işsizlikten kaynaklanan huzursuzluğu kullanarak, hem Cumhuriyetçilerin hem de Demokratların o eski ortak politikasından vazgeçti. Trump'a bu yüzden klasik Cumhuriyetçi gibi bakamazsınız; o "iş bilir" bir iş adamı edasıyla geldi ama çözümleri işe yaramadı. *Trump'ın saldırganlığının ve dengesizliğinin altında derin surlar aramaya gerek yok; bu durum, kâr oranlarındaki düşüş eğilimine karşı hiçbir stratejisi olmayan Batı kolektif liderliğinin çaresizliğinden başka bir şey değildir. Ne ileriye gidebiliyor ne de geriye!*

Çin Olmasaydı...

Teori: Çin'in yükselişi, emperyalizmin geleceğini nasıl etkiler?

Prof. Dr. Ali Murat Özdemir: Çin, Rusya, Türkiye ve İran gibi tarihsel ülkeler; çivisi çıkmış emperyalizmin elindeki son üstünlük kozu olan hidrokarbon rezervleri ve enerji kaynakları üzerindeki silahlı taleplerinin önündeki en büyük engeldir. Bu durum, demin konuştuğumuz gibi ya sürekli savaş halinde bloklara ya da Çin'in liderliğinde bir bloğun da içinde bulunduğu görece denge durumuna yol açabilecektir. Olası bu yeni düzenek belki klasik anlamda bir sosyalizm olmayabilir ama bizim

bildiğimiz anlamda bir kapitalizm de değildir. *Söz konusu blok istikrar üretmeyi becerebilir-se, kamu işletmelerinin ve girişimlerinin daha fazla söz sahibi olduğu, ancak aynı zamanda meta üretiminin ve onun kapitalistleştirici baskısının da varlığını sürdürdüğü, geleceğini teorik reçetelerde değil de kaynak sıkıntılarının yol açacağı güncel sorulara etkin cevaplar üretmekte bulan bir dünya sistemi ortaya çıkarabilir.* Ya da bu sistem ortaya çıkmaz ve kendi yaşam koşullarımızı tüketir ve birbirimizi öldürürüz. Rosa Luxemburg ne diyordu? “Sosyalizme gitmek kaçınılmaz değil, bir seçeneğimiz daha var: Barbarlık.”

Bugün emperyalistlerin içinde olduğumuz kriz döneminde gösterdikleri tepkilere baktığımızda, bu kimselerin dur durak noktalarının olmadığını görüyoruz. Açıkça söylüyorum; iyi ki Türkiye İran, Çin ve Rusya varlar. Çin’in endüstriyel imkânları ayrıca vurgulanmalı. Yönetimi kapitalistlere bırakmadan üretici güçlerin gelişimine verdikleri önem -bizim gibi tarihsel ülkelerin kâbusu olabilecek olan tek kutuplu dünya düzenini engelledi, engelliyor. Eğer Çin olmasaydı ve İran’ın arkasında durmasaydı; Batı’nın, İran’a atom bombası atmaktan imtina etmeyecek kadar vicdansız ve aç olduğunu görüyorum. Bu güçler, emperyalizmin elindeki silahları herkesin kafasına doğrulttuğu o süper barbarlık çağının önünde duran yegâne engeldir. Bunların mücadeleleri -kendileri aksini düşünseler bile- kendileriyle sınırlı kalmaz. Bütün insanlığa şamildir.

Eğer Batı’nın tek kutuplu dünya düzenini silahla sağlayacak gücü olsaydı, bunu mutlaka yaparlardı ve tüm toplumların hayatına yıkıcı müdahalelerde bulunurlardı. Her şeyden önce, orta ölçekli devletleri parçalamaya yönelik küre-yerelleşme (glocalism) dedikleri açık bir siyasetleri var. Çin ve Rusya var olmasaydı, Türkiye dâhil tüm bu ülkeleri parçalamaya çalışacaklardı; nitekim fiiliyatta bunu Irak’ta, Suriye’de yaptılar, Somali’de ve Libya’da denediler, Cezayir için ise bu tehlike kapıda.

Bu küre-yerelleşme mantığının özü şudur: Bir yapıyı, ulusal politika üretmeyecek kadar küçük bir yerel birime indirgemek ama her türlü yatırım ihtiyacını vergiyle değil, Brük-

sel veya New York’tan karşılayacak kadar da küresel hâle getirmek... 90’larda bunu mikro-milliyetçilikler üzerinden uygulamaya çalıştılar. Eğer Çin, Rusya ve ikinci planda bizim gibi tarihsel ülkeler olmasaydı, bu modeli tüm dünyaya dayatacaklardı.

Uluslararası işbölümünün şöyle bir özelliği vardır; merkez sabitlenemez, kapitalizm üretim unsurlarının durumuna göre merkezini değiştirir. Batı ise bu merkezin Avrupa ve Amerika dışına çıkmasını istemiyor. Normalde bunu politik yollarla engelleyemezsiniz; ancak küre-yerelleşme projesi, kapitalizmin merkezindeki bu kayganlığı siyasi araçlarla engelleme girişimidir. Yani seni o kadar küçültürler ki; emperyalistlere rakip olacak bir motor veya silah endüstrisi geliştiremezsin. Vergileriyle ulusal politikalarıyla kalkınamazsın. Kredi istediğin makamlar seni emperyalist ülke vatandaşlarına portakal suyu sıkma işine yönlendirir. Tek kutupluluk bu yıkıma mükemmelen gerçekleştiği noktanın ismidir. İşte bu yıkımın önünde duran şey Çin, Rusya ve orta ölçekli tarihsel devletlerin varlığıdır. Yoksa toplumu parçalayacak mikro-milliyetçilikleri, cinsel kimlik tartışmalarını ve her türlü kültürel ayrışmayı kullanırlar. Hâlen de yapmak istiyorlar ancak artık güçleri yetmiyor; özellikle Trump’ın gelişi ve o çaresizlik hâli bu büyük planın işleyişini bozdu.

Son olarak Çin’in niteliği meselesine gelelim. Çin emperyalist olabilir mi? Hayır, olamaz. Ne Çin, ne Rusya, ne de Türkiye az önce saydığım gerekçelerle emperyalist olamazlar. Peki, Çin kapitalist midir? Bence hayır. Bir ülkeye kapitalist demenin ön koşullarından biri, o devlet içerisinde kapitalist sınıf taleplerinin diğer toplumsal gruplara ait taleplerden daha yoğun ve etkin temsil edilmesidir. Oysa Çin devletine baktığımızda, hem yerel sermayenin hem de yabancı ortaklı kapitalistlerin devlet içindeki temsili oldukça düşüktür. Evet, bir piyasa ekonomisi mevcuttur; evet, zenginliğin dağılımında özel mülkiyet etkindir; ancak devlet, kapitalist sınıfın temsilinin mükemmel gerçekleştiği bir yer olmaktan çok uzaktadır. Üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet münhasıran devlete ait değildir ama devlet

işletmelerinin toplam ekonomideki rolü bugün bile özel sektörden daha ağırdır. Görebildiğim kadarıyla, Yuan'ın dolar gibi uluslararası bir rezerv para olmasını bizzat devlet sektörünün kendisi (kontrolü kaybetmemek adına) istemektedir.

Bu yüzden, “Amerikan tarafı da kapitalist, Çin tarafı da kapitalist, yesinler birbirlerini” demek tam bir körlük ve vicdansızlık olur. Nihayetinde bu iki dünya, değerleri ve hedefleri açısından birbirinden çok farklı iki dünyadır. Bunları sadece üretim araçları üzerindeki özel mülkiyete bakarak aynı kefeye koymak mümkün değil. Bu yüzden Çin'in duruşu, dünya sistemi için hayati önemdedir.

“Kapitalizm Varsa Emperyalizm de Var Olacaktır”

Teori: Amerikan hegemonyasının bitişi, emperyalizm çağının bittiği anlamına gelir mi?

Prof. Dr. Ali Murat Özdemir: Asla; kapitalizm varsa emperyalizm de olur. Çünkü emperyalizm, başında da söylediğim gibi, basit

bir müdahalecilikten ibaret değildir. Bizim Türk sağında bunu çok yapıyorlar; sevmedikleri her türlü müdahaleciliğe emperyalizm diyorlar. Gerçi son iki üç senedir onların da emperyalizm kavramını ağızlarına almaya başlamaları benim hoşuma gidiyor; yanlış da olsa kullansınlar, bir şey demiyorum. Fakat emperyalizm, her zaman kapitalist bir sistem içinde sermaye birikimini artırmak amacıyla devlet iktidarının ve devlet politikalarının kullanılmasıdır.

O yüzden, kapitalizm varsa emperyalizmin bir çeşidi de mutlaka olacaktır. Organik kompozisyonu yüksek ülkeler, bunu istikrar zamanlarında daha sözleşme esaslı yollarla yapabilirler; istikrar bozulduğunda ise daha kanlı ve katı yöntemlere başvurabilirler. Ancak emperyalizm hep var olacaktır. Bugün emperyalist olmayan bir ülke, yarın emperyalist olabilir; organik kompozisyon öyle bir dönüşür ki iş o noktaya varabilir, bunu da inkâr edemeyiz. Neticede emperyalizm, kapitalizmin çocuğudur. Onunla geldi ve yine onunla gidecektir.

Emperyalizmin Sonu mu? Baş Çelişme Ne Olacaktır?

Hakan Topkurulu

Vatan Partisi Genel Başkan Yardımcısı

Ekonomi Siyasetleri Bürosu Başkanı

İçinde yaşadığımız dönem, çok önemli gelişmelere gebe. 1945'lerden bu yana dünya hegemonyasını elinde bulunduran ABD, büyük itibar kaybı yaşıyor. ABD, II. Dünya Savaşı'ndan sonra diğer gelişmiş kapitalist ülkelerle birlikte NATO adlı örgüt aracılığıyla dünyayı yönetmeye başladı.

1945'ten bu yana ilk yıllarda askerî üstünlüğün yanı sıra sanayi üretimindeki üstünlüğüyle bu hegemonyayı sürdürürken, 1970'leri takip eden yıllarda bu hegemonya, sanayi ya da üretim üstünlüğü yerine dünya ticaretinde ve merkez bankaları kasalarında doların hâkimiyetiyle hegemonya aracını başka bir boyuta taşıdı.

İlk neoliberal atak, 1973 yılında Şili'de Pinochet iktidarı ile başladı. Türkiye'de ise 1980 askerî darbesi ve 24 Ocak kararları ile yeni sistem uygulanmaya başlandı.

ABD, elindeki dolar gücünü dünyada hâkim olduğu bazı ülkelere avantaj sağlayacak şekilde düzenledi. Ancak bütün sistem, üretimden dolayı elde edilecek geliri dolaysız ele geçir-

mek yerine, diğer ülkelerin üretiminden elde edilen artı değeri kurulan sistem aracılığıyla ABD hegemonya sistemine taşımak üzerine kuruldu.

Doların senyoraj geliri, uzun yıllar ABD'ye trilyonlarca dolar; tüm dünyanın el konulmuş alın terini taşıdı. ABD, bu sistem aracılığıyla beş okyanus ve yedi kıtanın büyük çoğunluğunda askerî üsleri ve uçak gemileri ile sağladığı üstünlüğü, bu geliri de kullanarak devam ettirdi.

1991 yılında, o yıla kadar ABD ve NATO sistemine direnen tek güç olan Sovyetler Birliği'nin yıkılması, Atlantik sistemi olarak adlandırabileceğimiz yapının dünyada tek kutup olarak kalmasını sağladı.

1980'li yıllarda Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomik atağı, 2000'li yılların başından itibaren ABD ve Atlantik sisteminin bu üstünlüğünü; önce üretim bazında, içinde bulunduğumuz yıllarda ise Rusya ile birlikte Çin Halk Cumhuriyeti'nin önlenemeyen yükselişiyile askerî alanda da kaptırma aşamasına getirdi.

ABD'nin, 1945'lerden sonra ülkelerde istediği iktidarı rahatlıkla getirme olanağı, 2000'li yıllardan sonra yavaş yavaş kayboldu. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında tüm dünyaya dayattığı tek hegemon rolü yıllar içinde azalarak, sonunda 28 Şubat 2026 tarihinde saldırdığı İran karşısında yaşadığı acz ile iyice ortaya çıktı.

ABD artık diplomatik ya da el altı müdahalelerle değil, tüm savaş kurallarını alt üst ederek her türlü hain yöntemlerle bile, 50 yıldan bu yana kısıpaca aldığı, yaptırım uyguladığı İran'ı, bırakın teslim almak bir adım dahi gerilemedi.

Çin Halk Cumhuriyeti başta olmak üzere, ağırlıklı olarak Asya ülkelerinde artan üretim ve teknolojik gelişmeler ile ABD'nin, içindeki büyük ekonomik krizin önünü almak için başlattığı İran savaşından başarı elde edememesi, artık ABD'nin başında olduğu Atlantik sisteminin sona geldiğini anlamamıza neden oluyor.

Tüm bu tartışmayı, İran-ABD-İsrail savaşının sonunda ve içinde yaşadığımız süreçte, ABD'nin özellikle Çin Halk Cumhuriyeti'nde iktidar değişikliği sağlayarak Çin'de oluşan artı değeri emperyalist sistemin damarlarına akıtamadığı varsayımı ile ele alıyoruz.

Özellikle Çin, bugün ABD'nin başında olduğu sistemi dibinden sarsan güçtür. Çin'in, 2000'li yılların başından itibaren eline geçirdiği ekonomik üretim gücü bu durumun temel nedenidir. ABD, bu sistemi delerek, bir iktidar değişikliği ya da Çin'in parçalanmasına neden olacak bir gelişme sonrasında tekrar dünya hegemonik sistemini ele geçirecek enerjiye kavuşabilecektir.

Bir Dönemin Sonuna Geliyoruz

Evet, bir dönemin sonuna geliyoruz. Tek kutuplu dünya sona eriyor. Çok kutuplu, birden fazla güç merkezinin olacağı yeni bir dünya şekilleniyor. Burada birtakım sorular karşımıza çıkıyor.

Çok kutuplu dünya kaç kutuplu şekillenecek? Bu kutuplar arasında ekonomik bağlar nasıl gelişecek? Para, yani ticaretin aracı,

nasıl bir evrim yolu izleyecek vb. gibi sorular gündeme geliyor.

Bu yazının konusu ise bu sorular içinde en önemli olanlardan biri: ABD'nin yenilgisi ile emperyalizmin yok olup olmayacağı sorusu.

Bu soruyu yanıtlamak için emperyalizmin en önemli teorisini Lenin'in, emperyalizmi nasıl tanımladığına bakmamız gerekir.

Lenin, emperyalizmi hem geniş hem de dar anlamda tanımlamaktadır.

Dar tanım olarak: "Emperyalizmin olanaklı en kısa tanımını yapmak gerekseydi, şöyle derdik: Emperyalizm, kapitalizmin tekelci aşamasıdır."¹

Lenin, bu tanımın emperyalizmi temel olarak açıkladığını; ancak konuyu daha derinlikli anlamak için daha geniş bir tanıma ihtiyaç olduğunu söylemektedir:

"Ne var ki, en kısa tanımlar, temel özelliği özetledikleri için elverişli olsalar da, tanımlanacak görüngünün çok önemli bazı çizgilerini dışarda bırakmalarından ötürü, yetersiz kalmaktadır. Bu bakımdan, gelişme sürecindeki bir görüngünün birçok bağlantısını hiç kavrayamayan bütün genel tanımlardaki itibari ve görelî değeri unutmadan, emperyalizmin, aşağıdaki beş temel özelliğini kapsayan bir tanımını yapalım:

1- Üretimde ve sermayede görülen yoğunlaşma öyle yüksek bir gelişme derecesine ulaşmıştır ki, ekonomik yaşamda kesin rol oynayan tekelleri yaratmıştır;

2- Banka sermayesi sınai sermayeyle kaynaşmış, ve bu "mali-sermaye" temel üzerinde bir mali-oligarşi yaratılmıştır;

3- Sermaye ihracı, meta ihracından ayrı olarak, özel bir önem kazanmıştır;

4- Dünyayı aralarında bölüşen uluslararası tekelci kapitalist birlikler kurulmuştur;

5- En büyük kapitalist güçlerce dünyanın toprak bakımından bölüşülmesi tamamlanmıştır.

Emperyalizm, tekellerin ve mali-sermayenin egemenliğinin ortaya çıktığı; sermaye ihracının birinci planda önem kazandığı; dünyanın uluslararası tröstler arasında paylaşılmasının

1 Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması, Lenin, Sol Yayınları, s. 100.

başlamış olduğu ve dünyadaki bütün toprakların en büyük kapitalist ülkeler arasında bölüşülmesinin tamamlanmış bulunduğu bir gelişme aşamasına ulaşmış kapitalizmdir.”²

Lenin, kısa tanımda emperyalizmin kapitalizmin teknelci aşamaya ulaşması olduğunu söylemektedir.

Kısa tanımdan yola çıkarsak bugün gelişmiş kapitalist ülkeler olarak tanımlayabileceğimiz başta Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, Kanada, Almanya, Fransa, İsviçre, İsveç, Finlandiya gibi, özellikle Batı Avrupa ülkeleri olmak üzere, sanayi toplumuna 19. yüzyılda geçmiş ülkelerin tekelleştiğini rahatça söyleyebiliriz.

Hatta sanayileşme sürecini daha sonra tamamlayan Güney Kore’yi dahi teknelci piyasalara sahip ülke tanımının içine alabiliriz.

Bu tasnif ile teknelci piyasalara sahip bu ülkelerin rahatlıkla emperyalist ülkeler olduğunu söyleyebiliriz.

Ancak Vladimir Lenin’in geniş emperyalizm tanımında, emperyalist ülke ya da sistem demek için başka özelliklerin de bulunması gerektiği belirtilmektedir.

Emperyalizmin İlk Şekillendiği 19. Yüzyıl İle 21. Yüzyıl Arasındaki Farklılıklar

1800’lü yıllarda dünyada, sınırları kesin çizgilerle belirlenmiş ve bugünkü anlamda modern devlet olarak tanımlayabileceğimiz yapılar olarak yalnızca Avrupa coğrafyasındaki devletleri; ayrıca 19. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa dışında Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Japonya’yı görüyoruz.

I. Dünya Savaşı sonrası kurulan Milletler Cemiyeti, yani bugünkü Birleşmiş Milletler’in öncülü olan yapının, 1920’de kurulduğunda çatısı altında 42 devlet vardı. Afrika’dan yalnızca Liberya ile Güney Afrika Birliği bulunuyordu.

Yani 20. yüzyılın başında dünya ölçeğinde millî devletlerin kuruluşu çok zayıftı. Hatta yalnızca Batı Avrupa, bugün modern devlet özelliklerine sahip devletlerden oluşuyordu.

Dolayısıyla Vladimir Lenin’in geniş emperyalizm tanımının beşinci maddesini oluşturan, dünyanın geniş coğrafyasındaki örgütsüz alanların emperyalist devletler tarafından işgal edilmiş durumda olması koşulları, o dönemde mevcuttu.

Bu alanların hammadde kaynakları ve pazarları, tamamen emperyalist devletlerin sömürgesi durumundaydı. Osmanlı İmparatorluğu, İran, Hindistan ve Çin gibi eski büyük feodal imparatorluklar ise yarı sömürge durumundaydı.

Dolayısıyla emperyalist ülkelerin fiilî işgal durumu söz konusuydu. Bugün Amerika Birleşik Devletleri’nin NATO aracılığıyla ve büyük silahlı gücüyle uyguladığı hegemonya politikası, o yıllarda daha fazla emperyalist devlet tarafından uygulanıyordu.

Birleşik Krallık, Fransa, Hollanda, Belçika, Almanya, İtalya ve diğerlerinin fiilen işgal ettiği geniş coğrafyalar (o yıllarda buralarda modern anlamda bağımsız devlet yapıları çok sınırlıydı) bulunuyordu.

Bugün Birleşmiş Milletler örgütüne üye 193 ülke bulunmaktadır ve bunlar dünya tarafından bağımsızlıkları tanınmış devletlerdir.

Bu açıdan bakıldığında, emperyalizmin bugün dünyanın büyük çoğunluğunda fiilî işgal biçiminde varlığından söz etmek zorlaşmıştır. Ancak Vladimir Lenin’in tanımladığı anlamda gelişmiş kapitalist ülkelerde teknelci yapılar varlığını sürdürmektedir. Banka ve sanayi sermayesi iç içedir; hatta finans sermayesi bugün sanayi sermayesinden daha güçlü bir konuma gelmiştir.

Sermaye ihracı, meta ihracının önünde gibi görünmekle birlikte üretim yapan ülkeler, başta Çin olmak üzere Asya ülkeleri, finans kapitali yenmek üzeredir. Zaten bu tartışmanın özünde de bu gelişme vardır. Hatta Amerika Birleşik Devletleri’nde Trump’ın iktidarını, bir tür sanayi sermayesi ile finans kapitalin iktidar mücadelesi olarak bile görmek mümkündür.

Emperyalizmin temel özellikleri arasında sayılan sermaye ihracı açısından bakıldığında, en fazla sermaye ihracı yapan ülkeler başta

2 Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması, Lenin, Sol Yayınları, s. 100-101.

Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya olmak üzere, hemen arkalarından Çin gelmektedir. Hollanda, Almanya gibi Avrupa ülkeleri ile birlikte, Birleşik Arap Emirlikleri ve Singapur gibi ülkeler de sermaye ihracı yapan ülkeler sıralamasında yer almaktadır.

Yukarıda sayılan ülkeler yurt dışı sermaye ihracında lider konumda olmakla birlikte, bugün Türkiye de yurt dışı yatırım yapan ülkeler arasında bulunmaktadır. Türkiye'nin yurt dışında yatırım yaptığı ülke sayısı 100'ün üzerindedir.

Sonuç olarak bugün hemen hemen tüm ülkeler birbirlerine sermaye ihracı yapmaktadırlar.

Emperyalizmin sona ermediği varsayımıyla hareket edersek, emperyalist sistemin hâkim olacağı muhtemel önümüzdeki dönem kutuplarından Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'nın, tekelci bir sermaye yapısı ile dünyaya yaptığı sermaye ihracı, 19. ve 20. yüzyılda yapılan sermaye ihraçlarıyla aynı sonuçları elde edebilecek midir?

Bugün Türkiye, 1995 yılında içine girdiği Gümrük Birliği'nin tekrar sorgulanarak yeniden düzenlenmesi için, mevcut iktidar döneminde dahi mücadele vermektedir.

Çin Sosyalizmden Kapitalizme Geri Döner mi? Çin Emperyalist Güç Olur mu?

Sadece Sovyetler Birliği'nde yaşanan canlı örnek, bize Çin'in de kapitalizme geri dönebileceğini göstermektedir.

Ancak Çin, kapitalizme geri dönmekle birlikte, bugün Amerika Birleşik Devletleri örneğinde olduğu gibi emperyalist bir hegemon devlet olma özelliklerini taşımakta mıdır?

Bugün Çin, başarılı bir şekilde "piyasa sosyalizmi" olarak adlandırılan sistem ile kapitalizmin üretimi arttıran ve çeşitlendiren dinamiklerinden faydalanmaktadır.

Bu dinamiklerden faydalanarak Çin, adım adım tüm üretim araçlarının kamu mülkiyetine geçeceği sosyalist üretim biçimine geçmek için ilerlemektedir.

Çin bugün, kapitalist üretim biçiminin kamu mülkiyeti lehine gelişmesi yerine, özel mülkiyetin gelişip hâkim olacağı bir sisteme geri dönme dinamiklerini de taşımaktadır. Ancak bu geri dönme olanağı, Çin'in ABD gibi emperyalist bir hegemon güce dönüşme potansiyeline sahip olmadığı bir düzlemedir.

İçinde bulunduğumuz dünya, artık emperyalizmin tüm dünyayı esareti altına alacak bir gücü beslemeyeceği bir dünyadır.

Bağımsız devletler artık emperyalist bir istismar düzenine izin vermeyecek şekilde gelişmektedir.

Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri'nin eline geçirdiği, kısmen devletsiz ve sahipsiz dünya fırsatı artık yoktur.

Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya hâkimiyeti olgusuna büyük katkısı olan atom bombası silahı artık birçok ülkenin elinde bulunmaktadır.

Sonuç: Emperyalizmin Sonu mu?

Yazıda genel olarak ele aldığım gibi, Lenin'in emperyalizm teorisinin dar kapsamlı emperyalizm tanımından yola çıkarsak, Atlantik sisteminin sonu emperyalizmin sonu demek değildir.

Emperyalizmi, silahlı gücü ve elinde bulunan ekonomik olanaklarla dünyayı ele geçirme ve ele geçirdiği dünyanın artı değerini kendi sistemine aktarma gücü olarak ele alırsak, emperyalist sistemin Atlantik sisteminin ertesinde bittiği söylenebilir.

Sonuç şu noktaya gelmektedir: Çok kutuplu olarak şekillenecek dünya, artık bağımsız gelişme koşullarının çok daha elverişli olduğu bir dünya ortamı sağlayacaktır.

Gelişmiş kapitalist ülkeler olarak tanımlanabilecek devletler, artık emperyalist hegemon sistemi yeniden oluşturarak tarihin ilerleyişini durdurma veya yavaşlatma şansını bir daha elde edemeyeceklerdir.

Ortaya çıkan bu iklim, dünya emperyalist hegemonyası tehdidini de ortadan kaldırmaktadır.

ABD Ekonomisinin Çöküşü

Şule Perinçek

Ulusal Strateji Merkezi (USMER) Başkanı

Teori Yazı Kurulu Üyesi

1. GİRİŞ

ABD emperyalizminin, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurduğu ekonomik, askerî ve siyasî hegemonyası, 21. yüzyılın başlarında giderek artan bir hızla güç kaybetmeye başladı.

Daha önce yaşanan buhranlar, yapısal tıkanıklıklar ve jeopolitik gelişmeler kişisel tercih ya da rastlantılar sonucu değil, kaçınılmaz şiddetli bir depremin öncülleri idi.

ABD hegemonyası, dünya üzerinde kendi tek efendiliğinin acımasız çıkarlarıyla beslendi. Hegemonyasını başka devletlere askerî gücüyle dayatması küresel ölçekte ortak bir kültür ve kabul edilmiş değer yargıları yaratmasıyla sınır tanımadı.

Küresel ekonomik üstünlüğünü sürdürmek için giderek artan ölçüde her tür ekonomik, siyasî ve askerî zorlayıcı araçlara başvurdu. Hedef aldığı ülkelere çok büyük çaplı yaptırımlar uyguladı, devletlerin varlıklarını dondurulmasına hatta sanatsal faaliyetlerin yasaklanmasına kadar gitti. Her zamanki gibi muhaliflere maddi destek yanında, terör örgüt-

lerini “kara gücüm” diyecek şekilde bazen açık bazen el altından besledi.

En son Venezuela ve İran örnekleri yaşandı. İran’da ilk önce “terör örgütleri aracılığıyla muhalefete para aktardığını” ve böylece “rejim değişikliği” yapmaya kalkıştığını açıkladı.

Başarılı olamadığı gibi bu girişimleri artık tam tersine hegemonyasındaki güç kaybının ivmesinin artmasına yol açıyor.

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra dünya üretiminin yarısını gerçekleştiren ABD; hegemonyasını sürdürmek, bir anlamda pazar alanlarını koruyabilmek için, bugün de son çırpınışlarına tanık olduğumuz gibi çok büyük ölçekte askerî yatırım ve harcamalar yapmak zorundaydı.

ABD ekonomisi ve siyaseti kısır döngü içine girdi. Ekonominin bilimsel kuralları işlemedi. Sermaye ülkenin verimli ve üretken alanlarından, bir anlamda halkının refahından da çalındı.

ABD’de yapılan son anketlere göre insanlar artık ölümden değil, aç kalmaktan daha çok korkuyorlar.

Hem uluslararası hem de ABD'nin birçok önemli kurum ve düşünce kuruluşunda yayımlanan araştırma ve yazılarda ABD'nin siyasî ve ekonomik geleceğine ilişkin İran çatışması öncesi de sert uyarılar yapıyordu. Artık “büyük fırtınanın yaklaştığı”, “resesyonun yıl sonuna doğru kaçınılmaz” olduğu, “şimdiye kadar olanların en kötüsü olacağı”, “iç savaş tehlikesinin gelip dayattığı”, “ABD Hazine Bakanlığı'nın ABD'nin iflas ettiğini ilan ettiği, medyanın bunu görmediği” gibi bu yazıların başlıklarında neredeyse olağanlaştı.

Öte yandan Yükselen Asya, başta Çin olmak üzere bu süreçte hızla büyümeye başladı.

Ayrıca şu önemli gerçeği de mutlaka göz önünde tutmak gerekir. ABD ve Çin arasındaki fark, iki büyük ekonomiye ve askerî güce sahip ülke arasında karşılaştırma değildir. Yalnızca o “rakamlarla” gerçekçi sonuçlara varılamaz.

İki birbirinden temelden çok farklı benzer karşı karşıyadır. Yalnızca ekonomik yapısal açıdan değil, siyasî ve ideolojik görüş, buna bağlı olarak kültürel ve toplumsal yapıdan insan anlayışına, tarihsel mirasa kadar çoklu veriler birlikte değerlendirilmelidir.

Bu verilerin ne kadar tayin edici olabileceğini İran-ABD Savaşı'nda görebiliyoruz. Başta egemen kanı ve yorumlar İran'ın iki gün bile ABD'nin o devasa askerî gücüne dayanamayacağı yönündeydi. Beklentilerin gerçekçi verilere dayanmadığı ortaya çıktı.

Kuşkusuz bugün artık Çok Kutuplu Dünya gerçeği bütün Atlantik kurumları tarafından da kabul edilmektedir. Taşlar yerinden oynadı. Ancak dünya başka bir gerçeğe doğru evriliyor. Taşlar yerine yerleşirken, artık saflaşma ve cepheleşmeler de netleşmeye başladı. Şöyle ifade edebiliriz belki: Tek tek ayrı kutuplar değil, kutup kümeleşmeleri oluşmaya başladı. Buna birçok ülkenin AB ülkeleri, hatta iç siyasî yapısı çok farklı olmakla birlikte ABD'nin de içindeki siyasî gelişmeler de dâhildir. Cumhuriyetçi Partisiz bir ABD olup olmayacağı bile tartışılmaktadır.

Son sıcak çatışmalar, bu değişim -hatta altüst oluş dersek belki de daha doğru ifade etmiş

oluruz- sürecini hızlandırdı. Özellikle enerji alanındaki yansımaları, yalnızca şimdiye kadar var olan iki ülke grubunu değil, bütün dünyayı etkisi altına aldı. Saflar değişmeye, hegemonyası güç kaybettikçe ABD yalnızlaşmaya, İsrail ise tecrit edilmeye başladı. Kararsızlar da artık Yeni Dünya Düzenine göre ya saflarını belirlemek zorunda kalıyorlar ya da saflarını değiştirme eğilimine girdiler.

Bu bağlamda emperyalizm teorilerinde “köklü değişiklik” ve “güncelleme” tartışmaları farklı bakış açılarıyla da olsa gündeme gelmiştir. Hatta “kaçınılmaz” olduğu vurgulanmaktadır. Bu konuda Batı akademik çevreleri ve düşünce kuruluşları dünyadaki yeni gelişmeler konusunda bilgi ve birikimlerini artırmak zorunda olduklarını saptıyorlar.

Bu alanda bir örneğe daha yakından bakalım. Carnegie Vakfı tarafından desteklenen Security in Context ve Kaliforniya Üniversitesi'nin akademik işbirliğiyle “Küresel Güney ve Çok Kutuplu Emperyalizm: İttifaklar, Kırılmalar ve Olasılıklar” başlıklı özel sayı yayına hazırlanıyor. Adı geçen üç kurum da ABD siyasetinin belirlenmesi, ulusal güvenlik ve kriz yönetimine ilişkin araştırmalar yapan, veriler sunan, bu konularda stratejik bir rol oynayan, teknoloji geliştiren kurumlar, özel sayı için makale çağrısı yaparken şu görüş vurgulanıyor:

- “Uluslararası sistem çok kutupluluğa doğru kararlı bir şekilde ilerlerken, Küresel Güney'in siyasî, ekonomik ve entelektüel manzaraları derin bir dönüşüm geçiriyor.

- “Güney-Güney işbirliği, Körfez İşbirliği Konseyi (GCC) devletlerinin ve Çin'in artan etkisi ve Bağlantısızlar Hareketi gibi uzun süredir var olan forumların yeniden canlanması –BRICS+ gibi yeni platformların ortaya çıkmasıyla birlikte– küresel siyaseti ve çok taraflılığı yeniden şekillendiriyor, işbirliği ve çatışma potansiyeli taşıyan yeni ittifaklar ve hiyerarşiler yaratıyor.

- “Küresel Güney içindeki siyasî ve ekonomik ittifaklar, kaçınılmaz olarak Küresel Kuzey ve Güney arasında devam eden eşitsiz güç ilişkilerinden etkileniyor ve şekilleniyor” deniyor ve ardından şu gerçek saptanıyor:

- “Özellikle ABD, Avrupa, Çin ve Rusya’daki benzerleriyle karşılaştırıldığında, Küresel Güney siyasi seçkinlerin eylemlerini yönlendiren motivasyonlar ve hesaplamalar,

- Ve “Küresel Güney’deki sosyal hareketlerden ve halk protestolarından kaynaklanan uluslararasılık ve dayanışma algıları ve modelleri konusunda derin bir anlayıştan yoksunuz...”

Elbette bu “yoksunluğu” gidermek ve zorunlu olarak koşulların bilgisine ulaşmak başı çok sıkışan ABD için şiddetli bir ihtiyaç. Onun için de şu konularda bilgi istiyorlar:

- “Küresel Güney’in bakış açısıyla jeopolitiğin değişen yapılanmaları ve “Güney” içindeki Güney’lerin çokluğu, günümüzü şekillendiren çelişkileri ve kırılmaları,

- “Yeni saldırgan kapitalist birikim ve militarizasyon biçimleri,

- “Mevcut güç oluşumlarındaki çatlaklar ve kırılmaları ön plana çıkararak, sosyal hareketler araştırılmalı” diyorlar.

Ancak, ABD büyük bir devlet, önünü görmek için de “Çok kutupluluk ve Küresel Güney’i analiz ederken, Batı anlatılarında egemen olan güvenlik odaklı yaklaşımların ayrıcalıklı kılınmaması” konusunda uyarıyor. Bunun yerine jeopolitik süreçlerin insanların günlük yaşamlarındaki deneyimlerini nasıl şekillendirdiğinin ve bu deneyimlerden nasıl etkilendiğinin dikkate alınması öneriliyor.

“Halklar arası dayanışmaları, uluslararası duyarlılıkları ve dünyayı yeniden şekillendirmenin çok yönlü hayallerini ve süreçlerini nasıl keşfedebiliriz” sorusunun yanıtı isteniyor.

Özellikle şu konulardaki makaleleri memnuniyetle karşılayacaklarının da altını çizmişler:

- Çağdaş jeopolitik değişimi anlamlandırmak için ortaya çıkan “Küresel Güney”, “alt emperyalizm” veya “çok kutuplu emperyalizm” gibi terminolojileri ve analitik çerçeveleri eleştirel bir şekilde inceleyin.

- “Küresel Güney” ve “Küresel Kuzey” arasındaki ayrımın analitik veya ampirik bir değeri var mı...

- Geçmiş bugünü nasıl etkiliyor, yani daha önceki uluslararası hareketler –“özgürleşme anıları”– kolektif eylem ve özgürleştirici geleceğin potansiyelini anlamada bize yol gösterebilir mi...

- Küresel Güney devletlerinin giriştiği buyurgan ve militarist eylemler bağlamında anti-emperyalizm ve dayanışma ne anlama geliyor...

Görüldüğü gibi daha geçen yıl Çok Kutuplu Dünya olup olmadığı tartışmalarını yaparken, artık bu yıl bizzat ABD’nin çeşitli kurumları ABD’nin hegemonyasındaki güç kaybının olası sonuçlarını, emperyalizm kavramındaki değişiklikleri ve sonrasına ilişkin öngörülerini ta kılcal damarlarına kadar gündemlerine almışlardır.

Bu sürece, nedenleri ve verileriyle biraz daha yakından bakacağız ve sonrasına ilişkin geliştirilen farklı tartışmaları aktaracağız.

2. ABD’NİN HEGEMONİK GÜCÜNDEKİ DÜŞÜŞ

2.1. Eşitsiz Gelişim

Emperyalist-kapitalist devletlerin ekonomik ve askerî güçleri eşit hızla büyümüyor. Aslında ABD’nin küresel hegemonik konumundaki değişim, 21. yüzyılın başından itibaren akademik ve siyasi çevrelerde yoğun olarak tartışılmaktadır. Kapitalist üretim biçiminin yapısal çelişkileri ve kriz teorileri bağlamında incelenmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD, dünya üretiminin yarısını gerçekleştiriyordu. Ancak sermaye birikiminin doğası gereği, daha sonra gelişen ve sosyalist bir yönetimin, ekonomi anlayışının ve insan birikiminin sağladığı özel koşullarla Çin başta olmak üzere Asya ülkeleri hızla yükseldi ve ön aldı. ABD’nin payı daraldı. ABD’de ekonomik temel ile siyasi ve askerî yapı arasındaki denge bozuldu. ABD’nin dünyayı yönetme yeteneği artık gerileyen ekonomik gücüyle uyumlu değildir. Vietnam’da başlayan yenilgiler Irak, Afganistan, Suriye, Gazze ve elbette en son İran bu süreci ve çelişkileri giderek hızlandırmıştır. Yalnızca Asya ülkeleri değil, uluslararası kurumların

tablolarında şimdiye kadar görmezden gelinen birçok Afrika ve Güney Amerika ülkesi büyüme hızlarıyla listeleri delmeye başlamıştır.

2.2. Üretimden Kopuş

ABD ekonomisi, 1970'lerden bu yana reel üretimden daha çok finans sektörüne dayalı bir yapıya dönüştü. Bu nedenle örneğin 2008'e gelindiğinde krizin merkezi ABD'ydi ve en çok ABD ekonomisini vurdu.

Sermaye, kâr oranları düşünce sanayi üretiminden finansal spekülasyonlara kayar. ABD ekonomisinin "rantiye" bir yapıya bürünmesi, üretici güçlerin gelişimini yavaşlatarak yapısal bir kırılma yarattı. ABD hegemonik gücünü askerî harcamalar ve borçlanma yoluyla sistemi ayakta tutmaya çalıştı.

Bu kez ABD'nin Avrupa karşısında yükselmesini sağlayan dinamikler, bugün Asya eksenli yeni üretim merkezlerini zirveye taşıdı. Bu süreç de hızlanarak devam ediyor. Teknoloji ve sermaye, kârın en yüksek olduğu yere akarken, eski merkez içten içe köhnedi. Yalnızca ekonomik alanla da sınırlı kalmadı. Olağandışı bir sosyal eşitsizliğe de yol açtı. İçerideki sınıfsal kutuplaşma, kapitalizmin "artı değer" sömürsünün en uç noktaya ulaştığının göstergesi. Bu durum toplumsal sözleşmeyi zayıflatarak hegemonik gücün içten içe siyasi bir felce uğramasına neden oluyor.

3. DÖNÜŞÜMÜN VE ÇÖKÜŞÜN TEMEL OLGULARI VE SAYILAR

3.1. GSYH Paylarındaki Değişim

ABD ekonomisinde reel üretimin ekonomi içindeki ağırlığı son 70 yılda sistematik olarak gerilerken, finans ve bağlantılı sektörler baskın hale gelmiştir:

a. İmalat Sektörü: 1950'li yıllarda ABD GSYH'sinin yaklaşık % 25-28'ini oluştururken, bu oran 2024 yılında % 10'a, 2025'in ilk çeyreğinde ise % 9,7'yle tarihî bir düşüğe gerilemiştir.

b. Finans, Sigorta ve Gayrimenkul: Bu sektör grubunun GSYH içindeki payı, imalatın aksine istikrarlı bir şekilde artarak günümüz-

de % 20'nin üzerine çıkmıştır. Sektörel büyüme verilerine göre, 2025'in son çeyreğinde hizmet üreten sektörler % 2,3 büyürken, mal üreten (reel) sektörler % 1,8 küçülmüştür.

3.2. Kurumsal Kârların Dağılımı

Finansallaşmanın en net göstergelerinden biri, toplam kurumsal kârlar içinde finans sektörünün aldığı paydır:

- 1950-1970 döneminde finans sektörünün kârları, toplam kârların yaklaşık % 10-15'ini oluştururken, bu oran son dönemde bazı yıllar % 30-40 seviyesine kadar yükselmiştir.

- Reel sektör firmaları da "finansallaşmış", yani kârlarının önemli bir kısmını üretimden değil, finansal yatırımlardan ve faiz gelirlerinden elde etmeye başlamışlardır.

3.3. İstihdamdaki Yapısal Kayma

- 1953 yılında her üç işçiden biri imalâta çalışırken, 2024 itibarıyla imalatın toplam istihdamdaki payı % 9,3'e kadar düşmüştür. Buna karşılık, finans ve profesyonel iş hizmetleri ekonominin ana istihdam kaynağı hâline gelmiştir.

3.4. Yatırım Stratejileri: "Hisse Geri Alımları"

Reel üretimden kopuşun somut bir örneği, şirketlerin kârlarını yeni fabrikalar kurmak (sermaye yatırımı) yerine, kendi hisselerini geri almak için kullanmalarıdır. Bu durum, kısa vadeli hisse değerini artırırken, uzun vadeli üretim kapasitesini zayıflatmaktadır.

Özet Tablo: Olguların Karşılaştırması, yaklaşık olarak yüzde oranlar

Gösterge	1950'ler	2024-2025 (Yaklaşık)
İmalatın GSYH Payı	28	9,7
İmalatın İstihdam Payı	31	9,3
Borç Yükü (Nominal)	Düşük/Orta	36.1-38 Trilyon \$

Bu veriler, ABD ekonomisinin artık mal üreten bir ülke değil, küresel sermaye akışlarını yöneten bir ülke hâline geldiğini göstermektedir. Diğer değişkenler de göz önüne alındığında ne kadar sürdürülebilir, içte ve dışta tartışılıyor.

Bu “üretimsiz büyüme” modeli, ABD’nin küresel rezerv para birimi olarak ABD dolarının hâkimiyetini, örneğin petrodolar vb. gibi; koruması için bir zorunluk olduğu savı hâlâ geçerli midir? Buna yalnızca teori değil, artık yaşam da yanıt vermiştir.

4. ÜRETİMDE VERİMLİLİK DÜŞÜŞÜ

Amerikan ekonomisinde üretim verimliliği artış hızı son yıllarda önemli ölçüde yavaşladı, yer yer düşüşler yaşandı: Bunların nedenleri şu başlıklarda özetlenebilir:

4.1. Sermaye Birikiminde Yavaşlama

İşletmelerin yeni makine, teçhizat ve yazılım yatırımlarındaki artışın yavaşlaması, işçi başına düşen teknolojik desteği sınırlayarak verimlilik artışını frenlemektedir. En son 2026 Mayıs ayında ABD’nin en büyüklerinden General Motors maliyetleri düşürmek ve ihtiyaçları değerlendirmek amacıyla yüzlerce maaşlı bilişim çalışanın işine son verdi.

4.2. İşgücü Piyasasındaki Dönüşüm

Pandemi sonrası dönemde işgücüne dalgalı seyretmesi, toplu işten çıkarmalar, nitelikli işgücü bulma zorlukları ve serbest zamanlı/sözleşmeli çalışma gibi güvencesiz çalışma biçimlerinin yaygınlaşması; başta uyuşturucu, bağımlılık gibi sağlık sorunları nedenleriyle işgücü kaybı; eşcinselliğin yaygınlaşması ve geleceğe ilişkin umutların azalmasıyla doğurganlığın çok hızlı düşmesi ve genç nüfusun azalması uzun vadeli verimlilik odaklı uzmanlaşmayı zayıflatmaktadır.

Bu konulara ilişkin yalnızca esrar kullanımı konusuna ilişkin daha ayrıntılı rakamlar verelim. ABD ekonomisinin bir anlamda fotoğrafına daha yakından bakmış oluruz.

Federal hükümet tarafından desteklenen bir ankete göre, genç yetişkinler arasında esrar kullanımı son yıllarda tarihi seviyelere ulaştı. Kasım 2025’te yayımlanan rakamlara göre 2024’te esrar kullananların sayısı 64,2 milyona, artış hızı ise 22,3’e çıktı. Esrar kullanımı özellikle genç yetişkinler (18-25 yaş) arasında en yüksek seviyededir; bu gruptaki kullanım oranı % 38’in üzerindedir.

Son birkaç yılda, birçok eyalet esrarı hem keyif amaçlı (24 eyalet) hem de tıbbi amaçlarla (40 eyalet) yasallaştırarak “yeni ve gelişen bir pazar” yarattı.

ABD’deki yasal esrar pazarı, hem toplam pazar hacmi (sektörel büyüklük) hem de tüketici fiyatları açısından önemli rakamlara ulaşmıştır. Eyaletler tarafından düzenlenen yasal “esrar endüstrisinin” hacminin 2025-26’da yaklaşık 32-33 milyar dolar seviyesinde olduğu tahmin edilmektedir. Yeni yasalaşan eyaletlerde satışlar hızla artmaktadır; örneğin Maryland’de yasal satışların ilk ayında 87,4 milyon dolarlık “gelir” elde edilmiştir.

Akrebin etrafını ateşle çevirince dönüp kendini soktuğu ve intihar ettiği söylenir. Oysa gerçekte ısının yükselmesiyle kasılması nedeniyle kendini sokarmış. ABD hegemonyası için böyle bir tartışma olmadığı, ikisinin de geçerli olduğu anlaşılıyor. Hem dünyada kendini çevreleyen anti-empyralist cephe ısıyı daha yakıcı hâle getiriyor hem de çaresizlik hızla sona doğru yaklaşıyor. Ekonomik olarak kendi geleceğini zehirlemek pahasına uyuşturucu gelirinden medet umuluyor.¹

4.3. Hizmet Sektörünün Hâkimiyeti

ABD ekonomisinin üretimden (sanayi) verimlilik artışının artırılmasının daha zor olduğu hizmet sektörüne (sağlık, eğitim, rantive hizmetleri) kayması, genel verimlilik rakamlarını aşağı çekmektedir.

4.4. Teknoloji ve Verim

Yapay zekâ gibi yeni teknolojiler “süperstar firmalar” tarafından hızla benimsense de, bu

1 <https://www.statista.com/statistics/611118/illicit-drug-use-during-lifetime-in-the-us-by-drug/>

verimlilik artışının zaten üretimden vazgeçen ekonominin ya da ekonomik bakımdan zorluklarla boğuşan kurumların geneline yayılma hızı yavaştır. Ayrıca bu konudaki yatırımların verimliliği ve geri dönüşünün sonuçları da ABD’de gündemdeki yeni tartışmalardan biridir.

4.5. Dönemsel Faktörler

2024 ve 2025 yıllarında yüksek faiz oranları yatırımları baskılamıştır.

2025 yılı verilerine göre, ABD’de tarım dışı iş gücü verimliliği yıllık bazda yaklaşık % 2,2 civarındaydı. Bu rakam 2024’teki % 3’lük artışın gerisindedir. 2026’nın ilk çeyreğinde ise verimlilik artışı % 0,8’e kadar gerileyerek ciddi bir yavaşlama işareti vermiştir. Bu arada birim işgücü maliyetleri yıllık bazda % 2,3 artmıştır.²

5. DOLARIN REZERV PARA KONUMUNDAKİ GERİLEME

Doların rezerv para statüsündeki gerileme, artık yalnızca teorik bir iddia değil, somut verilerle desteklenen tarihsel bir sürece dönüşmüş durumdadır. 2026 yılı itibarıyla bu çözülmeyi işaret eden temel göstergeler şunlardır:

5.1. ABD Dolarının Rezervlerdeki Pazar Payının Erimesi

IMF’nin güncel COFER (Resmi Döviz Rezervlerinin Para Birimi Dağılımı) verileri, doların küresel rezervlerdeki hâkimiyetinin zayıfladığı konusunda önemli bir veridir. 1999 yılında yaklaşık % 71 seviyesinde olan doların payı, 2025’in üçüncü çeyreğinde % 56,92’ye geriledi. Bu son yılların en düşük seviyesidir.³

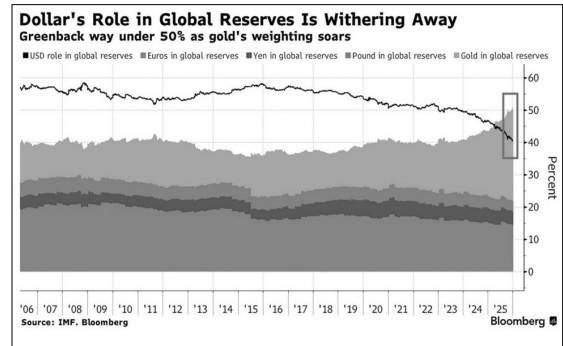
Finansal piyasaları yakından takip eden ve analizleriyle ünlü The Kobeissi Letter (KL) ise Ocak 2026 tarihli rapor ve paylaşımlarında ABD dolarının küresel döviz rezervleri içindeki payının % 40’a gerilediği-

ni ve son 20 yılın en düşük seviyesine indiğini belirtmişti. IMF’nin resmi COFER verileri doların payını altın hariç yaklaşık % 57-58 bandında gösteriyor. Kobeissi Letter’ın analizi, altını da içeren toplam rezerv bileşimini esas alıyor. Altının rezervler içindeki payının % 28’e yükseldiği ve 1990’ların başından bu yana en yüksek seviyeye ulaştığı vurgulanmıştır.

Verilere göre altın rezervleri; Euro, Yen ve Sterlin’in toplamından daha büyük bir ağırlığa ulaşmıştır. Altın fiyatlarının 2025’te % 65 artış göstererek 1979’dan bu yana en iyi yıllık yükselişini gerçekleştirdiği, buna karşılık Dolar Endeksinin % 9,4 düştüğü kaydedilmiştir.⁴

5.2. Geleceğe Dönük Öngörüler (Morgan Stanley)

Morgan Stanley’nin Kasım 2025’te “2026 Yatırım Stratejisi” ve “Ekonomik Görünüm” raporlarına göre ABD dolarının 2026’nın ilk yarısında zayıf seyretelemeye devam edeceği, dolar endeksinin 94 seviyesine kadar gerileyebileceği ve 2026 sonlarına doğru yeniden toparlanacağı yönündeydi.

2026 yılı Şubat ayı sonunda başlayan ABD-İran savaşı, ABD ekonomisinde stagflasyon (durgunluk içinde enflasyon) endişelerini tetiklerken DXY (Dolar Endeksi) üzerinde önce sert bir yükselişe, ardından da dalgalı bir seyre yol açmıştır.

2 <https://www.bls.gov/news.release/prod2.t01.htm>

3 <https://www.forex.com/en-us/news-and-analysis/us-dollar-coiling-usd-jpy-eyes-resistance-heading-into-us-cpi/>
<https://www.forex.com/en-us/news-and-analysis/aud-usd-forecast-risk-appetite-and-dollar-weakness-align-for-breakout/>

4 <https://x.com/KobeissiLetter/status/2009441241637720254>
<https://www.sde.org.tr/haber/dolarin-kuresel-rezerv-icindeg-payi-dusuyor-haberi-62410>

Çatışmaların başlamasıyla birlikte yapılan önceki ekonomik tahminler radikal bir şekilde yeniden düzeltildi.⁵

6. İRAN-ABD SAVAŞININ ABD EKONOMİSİNE ETKİLERİ

6.1. Enflasyon Şoku

Hürmüz Boğazı'nın kapanmasıyla küresel petrol arzında yaşanan devasa kesinti, ABD'de akaryakıt fiyatlarını %30'un üzerinde artırarak galon başına 4,50 doların üzerine taşıdı. Bu durum ABD manşet enflasyonunu (TÜFE) % 3,8'e yükseltmiştir.

ABD Çalışma Bakanlığı'nın (yazının kaleme alındığı) 12 Mayıs 2026'da açıkladığı verilere göre, tüketici fiyat endeksi Nisan 2025'e göre % 3,8 arttı. ABD hükümet verilerine göre, benzin fiyatları bir yıl öncesine kıyasla % 28'den fazla arttı. Bir galon benzinin ortalama fiyatının 4,50 doların üzerinde ve bu rakam geçen yılın aynı dönemine göre yaklaşık % 44 daha yüksek.

Navy Federal Credit Union'ın baş ekonomisti Heather Long, "Enflasyon şu anda ABD ekonomisini aşağı çeken en önemli etken" diye yazdı.

"Gerçek bir mali sıkıntı yaşanıyor. Üç yıldır ilk defa enflasyon tüm ücret artışlarını yiyip bitiriyor," dedi Long. "Bu, orta sınıf ve düşük gelirli haneler için bir gerileme ve bunun farkındalar. Harcamalarını kıstak ve her kuruluşu dikkatlice kullanmak zorunda kalıyorlar."

Hemen her veride adı geçen ünlü "ABD orta sınıfı" artık hızla erimeye başladı.

6.2. Büyümede Yavaşlama

2026'nın ilk çeyreğinde ABD ekonomisi % 2 büyümeyi başarsa da, analistler savaşın GSYİH büyümesinden birkaç puan düşüreceğini ve tüketici güvenini ("Whirlpool" gibi dev üreticilerin siparişlerinde durgunluk seviyesin-

de düşüş yaşanmasıyla) zedelediğini belirtiyorlar. Uluslararası Enerji Ajansı Başkanı Fatih Birol, savaşın yol açtığı durumu "tarihteki en büyük küresel enerji güvenliği sorunu" olarak tanımladı.⁶

6.3. Önceki Gelecek Tahminlerindeki Değişimler

Savaş, 2026 yılı başında yapılan makroekonomik projeksiyonları tamamen geçersiz kılmıştır.

Gösterge	Savaş Öncesi 2026 Tahmini	Savaş Sonrası Mevcut Durum / Yeni Tahmin
Petrol Fiyatları (Brent)	Varil başına ortalama 56 (seviyesi öngörülüyordu [1.3.3]. Savaşla birlikte 94)'ın üzerine sıçradı, kalıcı hasarda 100(-130) senaryoları güncellendi.	
Fed Faiz Politikası	Kademeli faiz indirimleri (Gevşeme dönemi).	Enflasyon nedeniyle faizlerin uzun süre yüksek tutulması
Küresel Büyüme / Risk	Yumuşak iniş ve piyasalarda genişleme beklentisi.	Küresel tedarik zinciri kırılması, tahvil piyasalarında satış ve stagflasyon riski.

Özetle; İlk baştaki iyimser 2026 ekonomik tahminleri yerini yüksek enflasyon, ötelenen faiz indirimleri ve jeopolitik risk fiyatlamasına bırakmıştır.

Zaten ağır borç yükü altında olan ve birçok sorunla boğuşan ABD ve dolar hegemonyasının bundan etkilenmemesi olanaksızdır.

⁵ <https://www.blackwellglobal.com/en/oil-prices-defy-2026-projections-amid-us-iran-conflict>

⁶ <https://www.middleeasteye.net/live-blog/live-blog-update/iea-chief-world-faces-greatest-global-energy-security-challenge-history>
<https://www.cnbc.com/2026/04/15/here-are-all-the-ways-the-iran-war-has-affected-the-us-economy-so-far.html>
<https://www.nytimes.com/2026/04/30/business/us-economy-gdp-oil-war.html>
<https://www.euronews.com/business/2026/05/12/iran-war-pushes-us-inflation-to-38-as-petrol-prices-surge>

6.4. Altın “Güvenli Liman” Olarak Geri Dönüşü

Merkez bankaları, dolara olan bağımlılıklarını azaltmak için stratejik bir yön değişikliği yaparak zaten altına yönelmişlerdi.

Altın, merkez bankası rezervlerinde ABD dolarını geride bıraktı.

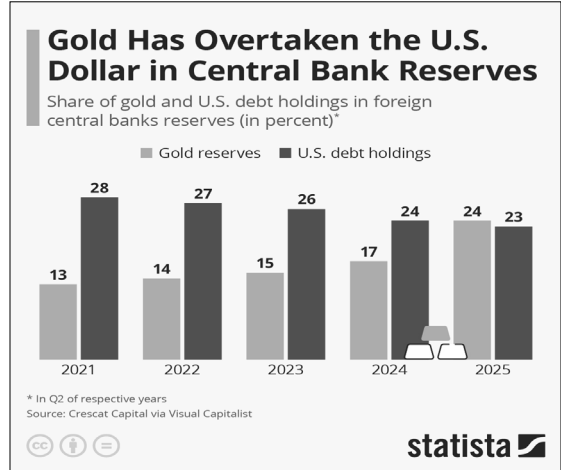
1996’dan bu yana ilk kez, yabancı merkez bankaları rezervlerinde ABD Hazine tahvillerinden (ABD borç senetleri) daha fazla altın bulunduruyor. Tarihi bir dönüm noktası olarak nitelendiriliyor.

Bu Batı kaynaklarında “özellikle Çin, Hindistan ve Türkiye gibi gelişmekte olan piyasalardaki merkez bankaları altın rezervlerini önemli ölçüde artırdı. Bu hamle, yükselen borç seviyeleri ve jeopolitik gerilimler nedeniyle zayıflayan ABD dolarına olan bağımlılığı azaltmaya yönelik daha geniş bir stratejiyi yansıtır” yorumuyla veriliyor.

Gelişmekte olan ülkeler (başta BRICS bloku) dolar bağımlılığını azaltmak için agresif altın alımlarına devam ederken, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) gibi bazı bankalar savaş sonrası dönemde piyasayı dengelemek ve döviz likiditesi sağlamak amacıyla altın-para swap operasyonları ve rezerv optimizasyonuna gitmiştir.

2026’nın ilk çeyreğinde yaşanan ABD-İran gerilimi, Hürmüz Boğazı’nın kapanması ve jeopolitik belirsizlikler, merkez bankalarının rezerv çeşitlendirme stratejilerini hızlandırdı. Bu süreçte altın, Euro’yu geride bırakarak ABD dolarının ardından dünyanın en önemli ikinci rezerv varlığı konumunu sağlamlaştırdı. Altının küresel döviz ve altın rezervleri içindeki payı % 30 seviyesine yükselmiştir.⁷

Rezerv dağılımındaki tarihsel değişim ve son durum şu şekildedir:

Küresel Rezerv Bileşenleri Karşılaştırması

Rezerv Varlığı	Küresel Rezerv İçindeki Payı (%)	Eğilim / Durum
ABD Doları	%40	Düşüş eğiliminde (Geçmişte %43-46 bandındaydı)
Altın	%30	Tarihi yükseliş; güvenli liman talebiyle zirvede
Euro	%16	Altının gerisinde olarak üçüncü sıraya geriledi
Diğer Para Birimleri	%14	Çin Yuanı ve alternatif varlıklarda sınırlı artış

Altının göz kamaştırıcı yükselişi, talep dinamiklerini alt üst etti; İran savaşı sırasında yükselen fiyatlar, yatırımcıları çeşitli varlıklara yönlendirdi.

Birinci mali çeyrekte toplam altın talebi 1.231 tona ulaşarak, 2025 yılına göre mütevazı bir yüzde iki artış gösterdi.

Ancak Dünya Altın Konseyi’nin son raporuna göre, bu mütevazı artış, altının şaşırtıcı fiyat artışıyla birleşerek değerinde %74’lük bir sıçramaya ve rekor seviye olan 193 milyar dolara ulaşmasına neden oldu.

7 <https://www.statista.com/chart/35763/share-of-gold-and-us-debt-holdings-in-foreign-central-banks-reserves/?srsltid=AfmBOopozZHPyXb0OrYGRrt4SaFvSP5sc41QU-x8v-EkJWlpiByqOv2tp>

Raporda, bu sıçramanın “fiyat ivmesi ve artan jeopolitik riskin birleşimi”nden kaynaklandığı ve yatırımcıların bir kez daha güvenli liman varlığına sahip olmak için yarıştığı belirtildi.⁸

6.5. BRICS ve Alternatif Ödeme Sistemleri (Dedolarizasyon)

Doların bir dış politika silahı olarak kullanılması (yaptırımlar vb.), birçok ülkeyi seçenek arayışına itmiştir:

- **Yerel Para Birimleri:** BRICS ülkeleri (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika ve yeni üyeler), ticarete dolar yerine kendi para birimlerini kullanma konusunda somut adımlar atmaktadır.

- **Ortak Para Birimi Projeleri:** BRICS bünyesinde altına dayalı veya “UNIT” adı verilen yeni bir ortak ticaret para birimi ve ödeme kanalları geliştirme çalışmaları 2026 yılında köklü bir değişimin başlangıcı olarak görülmektedir.

7. ABD’NİN İÇ EKONOMİK SORUNLARI

7.1. Borç Sürdürülebilirliği

ABD’nin kamu borcunun 36-38 trilyon dolara yaklaşması, doların uzun vadeli güvenilirliğini sarsan “mali kısıtlamaların ortadan kalkması” sorununu doğurmaktadır.

7.2. Değer Kaybı

2025 sonu itibarıyla doların önemli para birimleri karşısında yaklaşık % 10 oranında değer kaybettiği gözlemlenmiştir. Hatta Avustralya doları karşısında bile değer kaybediyor. Bunun nedeninin Avustralya ekonomisi değil ABD dolarının egemenliğini yitirmesi olarak yorumlanıyor.

Jeopolitik durum artık ABD dolarını desteklemiyor. Dolar endeksi yeni bir düşüş eğilimiyle karşı karşıya kalacağı seviyelere gerilediği belirtiliyor.

Değişimin bir göstergesi de, DXY ile Brent petrolü arasındaki 20 günlük hareketli korelasyon katsayısının, Mart ve Nisan aylarının büyük bölümünde 0,9’lu seviyelerden keskin bir şekilde düşerek şu anda sadece 0,39’da bulunması. Bu da doların artık eskisi gibi enerji güvenliği göstergesi olarak davranmadığının işareti.

Doların dünyanın rezerv para birimi olarak güvenilirliğini giderek yitirmesi. Bir yandan altına yönelik talebi yükseltirken; petrol işlemlerinde Çin para birimi yuanın (renminbi) kullanımını da artırıyor.

1971’de Vietnam Savaşı ve Apollo programı maliyetleri nedeniyle doların altına olan (35\$ = 1 ons) bağlantısını kesti, Bretton Woods sistemine son vererek doların değerini doğrudan ABD ekonomisine ve güvenine bağlamış, ünlü “bir ülkenin para biriminin gücü ekonomisini yansıtır” sözünü söylemişti.

8 <https://www.cityam.com/geopolitical-risks-upend-golds-glittering-demand-dynamics/>
<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/merkez-bankasi-baskani-karahan-korfezdeki-savasin-ekonomiye-yansimalarini-degerlendirdi/3886041>

Bu ne demektir?

Devletin itibarı, üretim kapasitesi ve ekonomik istikrarı!

-Altın desteği bitince dolar, gücünü sadece ABD ekonomisine olan güvenden almaya başladı.

7.3. Üretim Kapasitesi

Bir ülkenin GSYİH'si ve ihracat gücü arttıkça parasına olan talep artar.

7.4. Enflasyon Etkisi

Disiplinli maliye politikaları uygulayan ekonomilerin parası değerini korur.

7.5. Faiz Oranları

Güçlü ekonomiler risk primi taşımadığı için küresel sermayeyi daha kolay çeker. Kural bu. Ancak karşılıksız para basmakla başlayan süreç başladığı andan itibaren, aynı zamanda sona doğru yaklaştırmaya da başladı.

ABD'ye başta devasa bir finansal güç sağlasa da, emperyalist kapitalist sistemin kısır döngüsü işlemeye başladı. Vietnam Savaşı yenilgisiyle başlayan süreçte yerdeki karıncalar "ben havadan yerdeki karıncayı bile gözünden vururum" diyen ABD'yi vurdu. Hem de art arda.

- Bütçe açıklarını sürekli yeni tahvil ihraç ederek ve dolar basarak kapattı.

- ABD sürdürülemeyen borç krizi içinde. Kamu borcu 39 trilyon dolara dayanarak ülkenin yıllık ekonomik üretimini (GSYİH) aşmıştır. Bu oran % 100'ün üzerindedir.

- Faiz oranlarının yüksek seyretmesi nedeniyle, ABD'nin sadece bu borcun faizini ödemek için harcadığı yıllık net tutar 1 trilyon doları geçmiştir.

- Bu miktar, ABD savunma bütçesinden bile daha fazladır. Sistem artık ABD'yi borç ödemek için daha çok borçlanmaya zorlamaktadır.

- Doları özellikle son dönemde çaresizlik içinde silah olarak kullanması sonucu müttefiklerini bile kaybetti

- Rusya, Çin, Hindistan ve Körfez ülkeleri, ABD'nin finansal yaptırım riskinden korunmak için kendi yerel para birimleriyle (Ruble, Yuan, Rupi, Dirhem) ticaret yapmaya başladı.

- ABD güven ve yaptırım gücünü önemli ölçüde kaybetti.

- Petrodolar sisteminde çatlaklar oluştu.1970'lerde Suudi Arabistan ile yapılan ve petrolün sadece dolarla satılmasını öngören anlaşma (Petrodolar) zayıflamaktadır.

Arabistan ve diğer OPEC ülkeleri, petrol satışlarında Çin Yuanı veya diğer para birimlerini kabul etmeye açık olduklarını ilan etmişlerdir. Petrol ticaretinde dolar tekelinin kırılması, dünya genelinde dolar tutma zorunluluğunu azaltmaktadır.

8. YENİ NESİL FİNANSAL ALTYAPILAR VE DİJİTAL SEÇENEKLER

8.1. SWIFT Dışı Kanallar

Çin'in CIPS sistemi ve blokzincir tabanlı çok uluslu dijital para projeleri (mBridge gibi), ABD bankacılık sistemine uğramadan sınır ötesi transfer yapmayı mümkün kılmaktadır.

8.2. Kontrolün Kaybı

Bu durum, ABD'nin küresel para trafiğini izleme, denetleme ve finansa yön verme kabiliyetini doğrudan bypass etmektedir.

Özetle; 1971'de ABD'ye "sınırsız harcama ve borçlanma" lüksü tanıyan bu esnek sistem, bugün ABD'yi kendi yarattığı devasa borç sarmalının içine hapsedmiş ve dünyanın geri kalanını dolardan uzaklaşmaya zorlayan bir katalizöre dönüşmüştür.

Bugün gelineen noktada sistem, yapısal tıkanıklıklar ve jeopolitik kırılmalar nedeniyle bizzat ABD'nin aleyhine dönmüştür

Sistemin günümüzde ABD ekonomisi ve küresel liderliği için yarattığı temel tehditler şunlardır:

Son dönemdeki jeopolitik ve mali gelişmeler, küresel enerji piyasalarında ABD dolarının gelecekteki rolüne ilişkin tartışmaları yoğunlaştırmıştır.

ABD dolarının “Tek Kutuplu” saltanatı bitmese de, dünya hızla Çok Kutuplu bir rezerv yapısına doğru evrilmektedir.

Doların tamamen sistem dışı kalmasının kısa vadede gerçekleşebilir mi...

Bu yalnızca ABD'nin hegemonyasının güç kaybetmesine bağlı değildir.

Sistemin yerine yenisini koyana kadar bir geçiş süreci yaşanacaktır.

Ancak bunun giderek kısıldığını söylemek için artık uzman olmaya gerek kalmadığını kanıtlayacak gelişmeler çok hızlı yaşanıyor.

ABD dolarının “tek belirleyici” olma özelliğini kaybettiği artık bir olgudur. Bu “çözülme” sürecinin, Atlantik yorumu küresel bir finansal kaosunu tetikleyeceği yönünde olmakla birlikte, özellikle son yaşanan her gelişmeden sonra daha dengeli bir uluslararası ticaret sistemine zemin hazırlayacağı görüşü giderek yaygınlaşmaktadır.

Doların zayıflaması, ABD açısından yalnızca siyasi hegemonya sorunu değildir; ekonomisine de katlanarak dalga dalga yayılmaktadır. Yurtdışından ithal edilen malların ve girdilerin fiyatındaki artışın iç üretimi etkilemesi kaçınılmaz. Yalnızca tüketiciler için değil, aynı zamanda yurtdışından parça ve hammadde ithal etmek zorunda olan üreticiler veya diğer sektörler için de birbirini tetikleyici rol oynamaktadır.

Ayrıca bu da herhangi bir ülkenin etkilenmesinden farklı olması, ABD'nin geleneksel olarak ihraç ettiği daha fazla ithalat yaptığı göz önüne alındığında önemli bir sorundur.

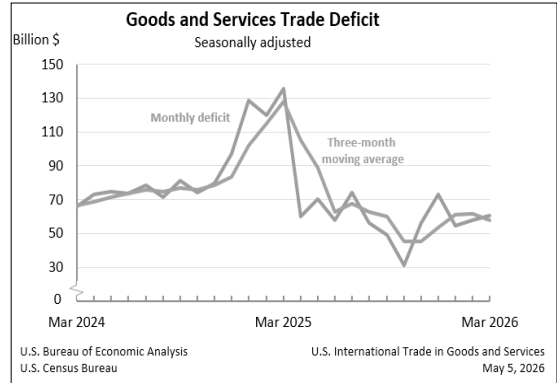
Gümrük vergisi önlemlerine rağmen, ticaret açığı 2025 Kasım ayında % 94 oranında artarak bir yıl öncesine göre çok yüksek seviyelere ulaştı. Öyle de sürdü.

ABD'nin ticaret açığı, Mart 2026'da bir önceki ayda revize edilen 57,8 milyar dolardan 60,3 milyar dolara genişleyerek, bu yıl şimdiye kadarki en geniş açığı işaret eden 60,9 milyar dolarlık piyasa beklentileriyle uyumlu bir şekilde gerçekleşti.

ABD, 2025'te yaklaşık 900 milyar dolar ticaret açığı verdi. Bu, 1960'tan bu yana en büyük açıklar arasında. En geniş ikili mal açığı tek başına 202,1 milyar dolarla Çin'le. AB ülkelerinin toplamıyla 218,8 milyar dolar. Arkasından Gelişen Dünya ülkeleri geliyor: Meksika, Vietnam, Tayvan, Tayland, Japonya, Hindistan, Güney Kore, Kanada, İsviçre ve Malezya...

ABD Ekonomik Analiz Bürosu ve ABD Nüfus Sayım Bürosu'na göre, ABD'nin aylık uluslararası ticaret açığı Mart 2026'da arttı. İthalatın ihracattan daha fazla artmasıyla açık, Şubat ayındaki (revize edilmiş) 57,8 milyar dolardan Mart ayında 60,3 milyar dolara yükseldi. Mal ticaret açığı Mart ayında 4,1 milyar dolar artarak 88,7 milyar dolara ulaştı. Hizmetler ticaret fazlası ise Mart ayında 1,6 milyar dolar artarak 28,4 milyar dolara yükseldi.

ABD'nin Uluslararası Mal ve Hizmet Ticareti, Mart 2026

Mart 2026	-60,3 milyar dolar
Şubat 2026	-57,8 milyar dolar

ABD Ekonomik Analiz Bürosu ve ABD Nüfus Sayım Bürosu'na göre, ABD'nin aylık uluslararası ticaret açığı Mart 2026'da arttı. İthalatın ihracattan daha fazla artmasıyla açık, Şubat ayındaki (revize edilmiş) 57,8 milyar dolardan Mart ayında 60,3 milyar dolara

yükseldi. Mal ticaret açığı Mart ayında 4,1 milyar dolar artarak 88,7 milyar dolara ulaştı. Hizmetler ticaret fazlası ise Mart ayında 1,6 milyar dolar artarak 28,4 milyar dolara yükseldi.⁹

Bir paranın “küresel rezerv” olarak hüküm sürmesi, yalnızca ekonomik bir tercih değil, aynı zamanda arkasındaki askerî caydırıcılık ve endüstriyel kapasite ile doğrudan ilişkilidir. ABD’nin tarihsel gücü bu üç sacayağı (finans-ordu-üretim) üzerine kuruluydu.

Bugün “doların geleceği” ve ABD hegemonyası tartışılırken, aslında bu temel kolonlardaki çatlaklar hatta artık kırılmalar bile demek gerçeklere daha uygun düşebilir, bunlar konuşuluyor:

Bir: Askerî Güç ve “Güven” İlişkisi

Doların rezerv para olmasının en büyük nedenlerinden biri, ABD’nin küresel ticaret yolları ve deniz yolları üzerinde söz sahibi olduğu iddiasıydı. “Petrodolar” sistemi, aslında Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkelerine verilen askerî koruma garantisi karşılığında petrolün dolarla satılması anlaşmasıydı.

Güncel Durum: ABD ordusu hâlâ güçlü olsa da, 2026 raporları askerî hazırlık seviyesinde (readiness) ciddi gerilemeler ve Çin gibi rakipler karşısında “caydırıcılık marjının” daraldığını gösteriyor. Eğer bir güç, müttefiklerini askerî olarak koruma kapasitesini kaybederse, o müttefiklerin o gücün parasını tutma motivasyonu da azalır.

İki: Üretim Kapasitesi (Savunma Sanayii Çıkmazı)

Bir imparatorluk, parasıyla her şeyi satın alabileceğini düşünür; ancak kriz anında paradan ziyade “demir ve çelik” (üretim) konuşur.

Savunma Sanayii Krizi

ABD’nin reel üretimden kopuşu, savunma sanayiini de vurdu. 2026 itibarıyla ABD’nin mühimmat üretim kapasitesinin Rusya veya

Çin gibi rakipleriyle uzun süreli bir konvansiyonel savaşta yarışamayacağı tartışılıyor.

İran Savaşı her bakımdan önemli bir göstergedir.

Üç: Stok Erimesi

Ukrayna ve Orta Doğu’daki gerilimler, ABD’nin silah stoklarını ciddi oranda eritti. Başkan Trump’ın 2026 başında silah üretimini dört kat artırma talimatı vermesi, aslında üretim kapasitesindeki bu hayati boşluğun geç kalmış bir itirafıdır.

Dört: “Kağıt” ile “Çelik” Arasındaki Kopuş

“Kapitalizmin krizi” tam burada düğümleniyor: ABD ekonomisi o kadar finansallaştı ki, artık “mali kaynak” (karşılıksız dolar basma yetkisi) ile “fiziki kapasite” (tank, gemi, çip üretme yetkisi) arasındaki bağ koptu.

Beş: Bütçe Açmazı

ABD 2026 için 900 milyar doların üzerinde devasa bir savunma bütçesi ayırsa da, bu parayı harcayacak yetişmiş mühendis, işçi ve hammadde tedarik zinciri bulmakta zorlanıyor.

Artık zaten şirketlerin kısa vadede elde ettikleri kârlılık artışları ne olursa olsun, artı değerın kaynağı olan insan emeğinin büyük ölçüde yok edilmesi kâr oranını sistematik olarak düşürecektir. Artı değer, biriken sabit sermayeyi ayakta tutmak için gereken hızda genişleyemez. Diğer değişkenlerle tüm sistem giderek daha istikrarsız hale gelecektir. Nitekim ABD artık küresel istikrarsızlığın en büyük kaynağı hâline gelmiştir.

Büyüme ve bağımsızlık mücadelesi içindeki devletlerin gelişmesinin önu açılacak, içten içe köhneyen devletlerde sistem çökecek, önemli değişiklikler yaşanmak zorunda kalınacaktır.

Emperyalist sistem de sürdürülebilirlik umuduyla çözüm arayışındadır.

9 - <https://www.bea.gov/news/2026/us-international-transactions-and-investment-position-4th-quarter-and-year-2025>
-<https://www.cnbc.com/2026/01/29/trade-balance-soared-94percent-in-november-and-was-higher-than-a-year-ago-despite-tariff-efforts.html>
-<https://www.morganstanley.com/insights/articles/us-dollar-decline-continues-through-2026>
-[https://www.jec.senate.gov/public/vendor/_accounts/JEC-R/trade/Monthly%20Trade%20Update%20\(Summary%20PDF\).pdf](https://www.jec.senate.gov/public/vendor/_accounts/JEC-R/trade/Monthly%20Trade%20Update%20(Summary%20PDF).pdf)

9- EMPERYALİZM TEORİLERİNDE DEĞİŞİM ARAYIŞLARI

ABD'nin hegemonik gücünün aşınması ve küresel sistemin çok kutuplu bir yapıya evrilmesiyle birlikte emperyalizm teorilerinde köklü değişiklikler ve güncellemeler yapma arayışları vardır.

ABD'nin göreceli güç kaybı, emperyalizmin sadece tek bir merkeze (Washington) bağlı olduğu klasik anlayışın sorgulanmasına ve teorinin şu yönlerinin yeniden şekilleneceği öngörülmektedir:

Tek Kutuplu Hegemonyadan “Hiper-Emperyalizme” Geçiş

ABD'nin ekonomik üstünlüğünü kaybetmesiyle, askerî gücünü daha saldırgan ve kuralsız bir şekilde kullandığı yeni bir aşamaya geçildiği savunulmaktadır. Bazı analizler, bu durumu “haydut emperyalizmi” veya “hiper-emperyalizm” olarak tanımlıyor. ABD'nin finansal yaptırımlar ve doğrudan askerî müdahalelerle hegemonyasını korumaya çalışacağı vurgulanmaktadır.

Çok Kutuplu Emperyalizm ve Rekabet

Emperyalizm teorisi artık sadece ABD'ye odaklanmamakta, Çin'in ekonomik yayılmacılığı, Rusya'nın stratejik hamleleri ve bölgesel güçlerin (Hindistan, Türkiye vb.) artan etkisini de kapsayan “çok kutuplu” bir rekabet modeline dönüşmektedir. Bu, “kolektif emperyalizm” tartışmalarını yeniden alevlendirmektedir.

“Transnasyonel” Sermaye ve Ulus-Ötesi Yapı

Emperyalizmin artık sadece ulusal devletlerin (örneğin ABD) çıkarları için değil, uluslararası finansa dayalı “ulusal ötesi” (transnasyonel) tekellerin çıkarları için işlediği teorisi yapılmaktadır. Büyük teknoloji şirketleri (Big Tech) ile devletler arasındaki entegrasyon bu yeni teorik çerçevenin merkezinde yer almaktadır.

Ekonomik Çözülme ve Saldırganlık

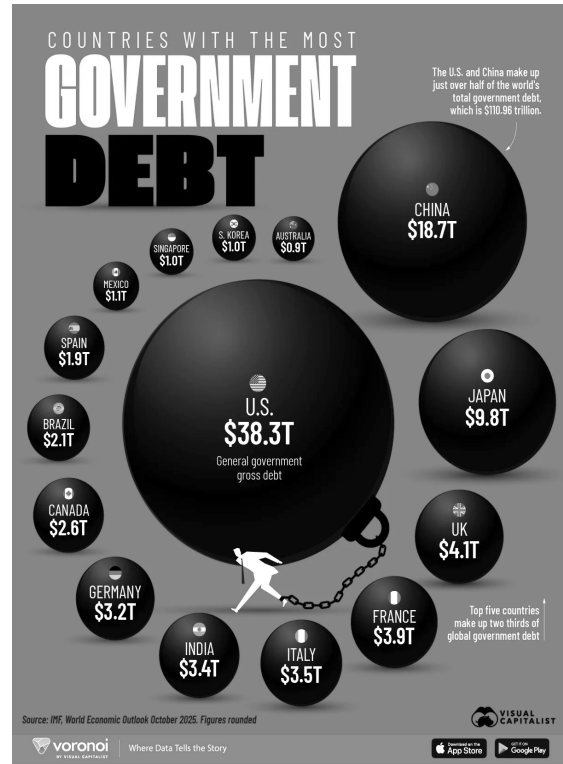
ABD'nin dünya üretimindeki payının düşmesi ve doların rezerv para olarak etkisi-

nin (de-dolarizasyon) azalması, teorisyenleri emperyalizmin ekonomik temelini finansal spekülasyon ve borçlanmaya dayandığını vurgulamaya yöneltmektedir.

Yumuşak Gücün Sonu, Sert Gücün Yükselişi

ABD'nin “kurallara dayalı düzen” meşruiyetini kaybetmesiyle, emperyalist yönetimin rıza üretiminden ziyade doğrudan zor ve şiddet (askerî müdahaleler, yaptırımlar) odaklı olduğu yönündeki teoriler öne çıkmaktadır.

Özetle, emperyalizm teorisi, klasik “tek merkezli sömürü” modelinden, küresel sermayenin kriz içinde olduğu, çok aktörlü, çatışmacı ve “kuralsız” bir “sistemik kriz” aşamasına doğru evrildiği ileri sürülmektedir.

SONUÇ

Doların tahtı, ABD'nin “parayı basan ama malı üretemeyen” bir yapıya dönüşmesiyle salınıyor. Bir para biriminin arkasındaki silahlı kuvvetler, o parayı basan fabrikalar durduğun-

da sadece “borçla beslenen” bir aygıt dönüşür. ABD’nin elinde bu aygıt Bunun yarattığı sonuçlar

New York Times “ABD borcu endişe verici bir dönüm noktasına ulaşırken, Washington bunun ne kadar farkında? Borç, Amerika ekonomisinin büyüklüğünü aşıyor” diye soruyor.¹⁰

ABD, bu endüstriyel boşluğu tekrar doldurmak için korumacı ekonomi politikalarına (gümrük duvarları, yerli üretim zorunluluğu) dönerek bu gidişatı tersine çevirebilir mi, yoksa tarihsel süreç için artık çok mu geç? Bu sorunun tartışması ise arkada kalmıştır.

ABD’de artık şu gerçeklerin tartışma zamanı geldiği gündeme getirilmektedir.

-ABD’deki en zengin % 0,1’lik kesim, varlıkların % 12,6’sına ve borsa değerinin % 24’üne sahiptir.

-1989 ile 2022 yılları arasında, tepedeki % 1’lik dilimde yer alan bir ABD hane halkı, medyan hane halkından 101 kat, % 20’lik dilimde yer alan bir hane halkından ise 987 kat daha fazla servet kazanmıştır.

-Sadece geçen yıl, en zengin 10 milyarder 698 milyar dolar daha zenginleşti. 2020’den bu yana enflasyona göre düzeltilmiş servetleri % 526 arttı.

- Trump’ın kabinesi ve atadığı üst düzey yetkililer, toplamda 60 milyar doları aşan bir net servete sahipler. Atadığı en zengin 25 kişiden 16’sı, 341 milyonluk bir ülkede 813 milyarder arasında yer alıyor ve bu da onları en üst % 0,0001’lik dilime sokuyor. Bu sembolik bir temsil değeridir.¹¹

-İran’a saldırının ekonomiyi önemli ölçüde etkilediğini söyledik. Bu yük kimin üzerinde? ABD artık bu tür sorularında yanıtı vermek zorunda kalacak. 12 Kasım’da *Wall Street Journal*’da yayımlanan “Gazze Savaşı ABD Şirketlerine Büyük İşler Sağladı” başlıklı makalede şöyle deniyor:

Bu çatışma, ABD’den İsrail’e eşi görülmemiş bir silah akışını tetikledi ve bu akış devam ederek Boeing, Northrop Grumman ve Caterpillar gibi büyük ABD şirketlerine önemli bir iş hacmi yarattı.

Wall Street Journal’ın Dışişleri Bakanlığı’nın açıklamalarına dayanan analizine göre, Ekim 2023’ten bu yana ABD’nin İsrail’e silah satışları hızla arttı ve Washington bu süre zarfında İsrail ordusuna 32 milyar dolar tutarında silah, mühimmat ve benzeri teçhizat satışı onayladı.

-En son rakamlara göre, Amerikalıların yaklaşık % 75’i “maaştan maaşa” yaşıyor. Bu, acil durumlar ortaya çıktığında bunları karşılayacak hiç paraları olmadığı anlamına geliyor. On milyonlarca Amerikalı yoksulluk sınırında yaşıyor.

-İçte ve dışta kutuplaşma giderek hızlanarak artmaktadır. Uluslararası alanda özellikle İran saldırısından sonra saflaşmalar belirginleşmekte ve yeniden oluşmaktadır. Bu hem ekonomik hem de siyasi alanda gerçekleşmektedir.

-Doğu Akdeniz yeni dengelerin kurulacağı dünyanın en önemli odaklarından biridir. Aslında şu dönemde en sıcak gelişmelerin yaşandığı odak noktasıdır. Türkiye’nin gündeminde içteki ve dıştaki saflaşmaya ilişkin bu karar süreci yaşanmaktadır.

Soru Türkiye açısından son derece basit ve yanıtı da açıktır.

Çöktüğü bilimsel veriler ışığında çok açık olan ve artık genel kabul gören Atlantik sisteminin içinde mi yer alacak ve enkaz altında kalmayı mı seçecektir, yoksa kişilikli, kendine güvenli bütünleşmiş bir Türkiye olarak Yükselen Asya’nın mı?

Bunun somutlaşmış denklemi bellidir:

Türkiye-Rusya-Çin-İran ittifakı.

Türkiye ve dünya bu tercihin eşliğinde.

10 <https://www.nytimes.com/2026/05/07/business/us-debt-trump-policies-budget.html>

11 <https://www.wsws.org/tr/articles/2026/01/24/yjji-j24.html>

Baticılaşma-Batılılaşma Kavramlarının Farklılığı ve Tarihsel Serüveni Üzerine Bazı Notlar

Prof. Dr. H. Bayram Kaçmazoğlu

İnönü Üniversitesi Öğretim Üyesi

Giriş

Baticılaşma ile Batılılaşmanın anlamı aynı mıdır? Bu iki kavram birbirinin yerine kullanılabilir mi? Baticılaşma ile Batılılaşma aynı anlama gelmiyorsa aralarında ne gibi farklılıklar vardır?

Baticılaşma ile Batılılaşma kavramlarının anlamları, içerikleri farklıdır; birbirinin yerine, eş anlamlı olarak kullanılamazlar. Batılılaşma; Batı kimliği, değerleri, çıkarları ile bütünleşme, aynileşme, asimile olma anlamına gelir. Batılılaşma; toplum ve birey olarak mevcut kimliğin, kişiliğin, siyasetin, kültürün ve Batılılaşma öncesi sahip olunan tüm özelliklerin terk edilmesidir. Batılılaşma; Batılı gibi olma, Batılı gibi düşünme, yaşama, duyma, hissetmedir. Cemil Meriç, “*Sömürge halkı için ideal, efendilerine benzemektir. Hind için amaç ‘İngilizleşmek’ tir; Çinlindi için ‘Fransızlaşmak’*” der.¹

Türk halkı hiçbir zaman sömürge olmamıştır. Oysa Batılılaşma tam da sömürgeleşme zihniyetini benimseyerek efendiye benzemeye, onun gibi olmaya veya onu hiçbir şekilde sorgulamadan hizmetine koşulmak, kimliksiz-

leşmek veya olmak istediği “öteki”nin kimliğine bürünmektir. Baticılaşma ise uluslararası ilişkilerde kimliğini koruyarak devletin ve toplumun varlığını sürdürmek adına Batı içi çalışmalardan yararlanarak Batı ile siyasi, askeri, ekonomik içerikli bir işbirliği siyaseti yürütmektir. Bu tür bir işbirliği de pek çok açıdan toplumu ve bireyi değiştirebilir, bazı dejenerasyonlara yol açabilir ama Batılılaşma anlayışında olduğu gibi kimliğin silinmesine, yok olmasına, tam bir asimilasyona yol açmaz.

Baticılaşmanın anlamı, toplumun ve bireyin temel özelliklerini, varlığını, kimliğini koruyarak Batılı büyük güçlerle işbirliği siyaseti çerçevesinde yaşamaya devam edilmesidir. Baticılaşma süreci, bağımsız bir devlet siyaseti çerçevesinde, Batı ile aynileşmeden onun ürettiği uygarlık ve kültürel ölçütlere ulaşma hedefini bağımsız bir şekilde gerçekleştirip toplum sorunlarının çözümünde daha üst bir aşamaya ulaşmaktır. Bir başka anlatımla Baticılaşma, Batılılaşma gibi Batı ile özdeşleşme, Batı içerisinde erime değil; Batı içi çatışmalardan siyaseten yararlanarak devletin ve toplumun varlığını sürdürmektir.

1 Cemil Meriç, “Batılılaşma”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 255.

Türkiye'nin siyasal ve toplumsal tarihinde yaklaşık olarak son iki yüz elli yıldır her alanda, aşama aşama izlenmeye çalışılan zorunlu ve serbest değişimin, dönüşümün adı Batıcılıştır. Ancak literatürde bu değişim süreci ağırlıklı olarak Batılılaşma olarak adlandırılmaktadır. Oysa yönetsel, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak izlenen süreç Batılılaşma değil Batıcılıştır. Pek çok konuda olduğu gibi Batılılaşma ve Batıcılıştır konusunda da bazı çevreler yanlış bir anlayış ve kullanım benimsenmiştir. Diğer yandan Türkiye'de yukarıdaki tanıma uygun dünya görüşüne sahip bir Batılılaşma yanlısı zümre de bulunmaktadır.

Asrileşme, muasırlaşma, modernleşme, "çağdaşlaşma" gibi kavramların hepsinin içeriği üç aşağı beş yukarı aynıdır. Bunlar arasındaki nüansları abartan ve ayrı ayrı şeyler olduklarını iddia edenler Batılılaşma anlayışının savunucuları, propagandacıları olan gönüllü aydınlardır. Esas olan Türkiye'nin ve Türk halkının uygarlık üst düzey ölçütlerini, hukuk kurallarını, gelişmiş sosyoekonomik yaşam standartlarını kendi siyasetiyle, aklıyla, gücüyle kendisinin oluşturmasıdır. Elbette başka uygarlıklardan, gelişmelerden yararlanılmalı, işbirliği yapılmalıdır. Ancak bu süreçte tek taraflı ve edilgen olunmamalıdır.

Bu yazı bağlamında konumuz Batılılaşma değil Batıcılıştır. Bu yazı ile yaklaşık iki yüz elli yıldır Türkiye'nin gündemini meşgul eden Batıcılıştır sürecinin satır başları ele alınmaktadır.

Türkiye'de Batıcılıştır Siyasetinin Tarihsel Ana Hatları: Nizam-ı Cedid Dönemi

Batıcılıştır siyasetine neden ve ne zaman ihtiyaç duyuldu? Osmanlı Devleti neden geçmişte uyguladığı siyasetini sürdürmeye devam etmeyip Batıcılıştır siyasetini benimsemek zorunda kaldı? Osmanlıyı buna zorlayan koşullar nelerdi ve bu siyaset değişikliğine kim veya kimler karar verdi? Batıcılıştır,

18. Yüzyılın sonlarında, Osmanlı'nın tarihsel açıdan uluslararası ilişkilerde Doğu halklarına karşı yerine getirmesi gereken görevlerini yerine getirememesinin, Batı sömürsü karşısında Müslüman halkın bir kısmını koruyamamasının ortaya çıkardığı ciddi sorunlar karşısında dönemin padişahı ve bazı bürokratlarının siyaset değişikliğine gitmek zorunda kalmalarıdır. Bu siyaset değişikliği onlarca yıl sonra politikacılar ve bazı sosyal bilimciler tarafından Batıcılıştır olarak kavramlaştırılmıştır. Batıcılıştır, yenilikçi siyaset yanlısı padişah ve bürokratların devleti ve toplumu ayakta tutma adına önce rol oynamalarıdır.²

Nizam-ı Cedid reformları ile bir siyaset değişikliğine gerek duyulması, 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Rusya'nın elde ettiği ezici üstünlük ve Osmanlı Devleti'nin daha önce yaşadığı benzer sorunlardır. Bir başka anlatımla 1868-1874 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonuçları hem Osmanlı İmparatorluğu hem de Batı dünyası adına bir dönüm noktası olmuştur. Siyaset değişikliği ile Osmanlı kendi aklı ve gücü ile yürüttüğü Osmanlılık siyasetinden vaz geçmiştir. Batıcılıştır tercihi, Osmanlı'nın gücü ile kendi ve Doğu adına yürüttüğü siyasetin artık yürütülemez olduğunu anlaması, devleti ve Müslüman toplumu koruma adına Batılı ülkeler aralarında yaşanan iç çatışmadan yararlanarak varlığını sürdürme kararı adına ürettiği çözümdür. Bu siyaset değişikliği, Osmanlılığın Osmanlıcılığa yani Batıcılıştırmaya evrildiği ve ilerleyen yıllarda aynı doğrultu kapsamında, içeride de üç tarzı siyaset şeklinde yürütüldüğü bir döneme geçişin ilk aşamasıdır. Bundan sonra üst yönetim Osmanlı adına siyaset değişikliklerinin boyutlarını tartışılmaya başlanmış, "Bu durumda Bab-ı Ali, Batılı güçlerden toprak bütünlüğü için teminat arama yoluna gitmiştir. Avrupa kuvvetler dengesi için gerekli sayılan Osmanlı İmparatorluğu'nun muhafazası sorunu bundan sonra Avrupa diplomasisinde Şark Meselesi olarak adlandırılmıştır."³

Bazı iddialar Osmanlı'da Batıcılıştır girişimlerini 18. yüzyılın ilk yarısına kadar götür-

2 Şerif Mardin, *Türkiye'de Siyaset ve Din*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 117.

3 Halil İnançık, "Türkiye ve Avrupa: Dün Bugün", *Doğu Batı Dergisi*, Sayı: 2, Şubat-Nisan 1998, s. 9.

se de⁴ bu tarihlendirmeyi Küçük Kaynarca Antlaşması ve Fransız Devrimi sonrasında, 18. yüzyılın son çeyreği, Nizam-ı Cedid dönemiyle tarihlendirmek daha gerçekçidir. 18. yüzyıldaki teknik içerikli değişiklikler, Batıcılığa adına değil, yolunda gitmeyen bir kısım aksaklıkları gidermeye dönüktür. 18. yüzyılın sonlarına kadar planlı ve bilinçli bir Batıcılığa girişi yoktur. Bilinçli anlamda ilk Batıcılığa girişi, III. Selim döneminden itibaren başlatılmıştır.⁵

Osmanlı'nın Batıcılığa yönünde yaptığı siyasal tercih, Osmanlı'nın cephe değiştirmesi ve Batı ile anlaşması anlamına gelmektedir. Osmanlı İmparatorluğu kendi aklı ile yürüttüğü siyasetinin uluslararası ilişkilerde artık yürümediğini görüp yeni bir siyasete yönelmesidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun bakışlarını dışarıya, Batı'ya çevirmesi ve Batıcılığa çabasının temel nedeni, sorunlarını çözmek için başka bir yol bulamaması, Batıcılığın tek çözüm olarak görmesidir. Dolayısıyla, Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı seçimi bilinçli bir devlet siyasetidir. Bu yeni siyasal seçimin amacı, Osmanlı Devleti'nin toplumlararası ilişkilerde azalan etkinliğini yeniden artırmaktır.

Osmanlı, Batıcılığa seçimine bir devlet politikası olarak karar vermiştir. Ancak bu siyaset değişikliği hangi Batı ülkesi ile işbirliğine dayandırılacaktır? Dönemin önde gelen Batılı ülkeleri, Batı'nın liderliği ve dünya ham madde kaynaklarını paylaşmak adına birbirleri ile çatışmakta, birbirlerini devre dışı bırakacak alternatif politikalar geliştirmektedirler. Bu dönemde İngiltere emperyalizm adına dünya liderliğini yürütmektedir. Fransa ise İngiltere karşısında mevcut durumundan hoşnut değildir. Dünya liderliği açısından Fransa ile işbirliği yapmak Osmanlı ve Fransa için akla daha uygun gelmektedir. Batı içi mücadeleyi kazanan taraf, toplumlararası ilişkilerde üstünlüğe

sahip olacaktır. Bu bağlamda Osmanlı yöneticilerinin Batıcılığa yönündeki ilk tercihleri, Fransa'yla işbirliği şeklinde olmuştur.

Türkiye'de Nizam-ı Cedid dönemi ile başlatılan ve askeri alanla sınırlı tutulan siyaset değişikliğinin adıdır Batıcılığa. Batıcılığa, sadece askeri tarihin değil, devletin ve toplumun kurumsal dönüşümü açısından da çok önemli ve büyük bir değişim kararıdır. Batıcılığa siyasetinin bir devlet politikası olarak benimsenmesi, tarihi bir dönem noktasıdır. Sıradan bir siyaset değişikliği değildir.⁶

Batıcılığa siyasetine karar verildikten sonra bu siyasetin gerektirdiği adımlar bir bir atılmıştır. İlk Batıcılığa girişimleri askeri alanı incelemekle birlikte çeşitli alanlarda reformların kapısı aralanmış, yeni okullar açılmış, eğitim için gerekli ders kitapları Fransızca'dan Türkçe'ye çevrilmiştir. Savaş teknikleri bilimsel yöntemlerle okutulmaya başlanmış, asker toplama biçimleri değiştirilmiştir. Daha önce kurulmuş olan tophane, tersane ve mühendishane ıslah edilmiştir. Bu arada eski ve yeni siyaset yanlılarının çatışması ortaya çıkmıştır.⁷

1798'de Napoleon'un Mısır'a asker çıkarması, yeni siyaset açısından işleri karıştırmış, Fransa'nın ihaneti eski siyaset savunucularını, Batıcılığa karşıtlarını güçlendirmiştir. Bu bağlamda III. Selim'in yenileşme hareketleri, yenileşme karşıtı grubun muhalefeti ile bir süre geri plana atılmıştır. III. Selim'in öldürülmesiyle Nizam-ı Cedid hareketi durmuş, Batıcılığa siyaseti taraftarları bir süre susmuş veya geri çekilmiştir.

Osmanlı'nın bu yeni siyasi tercihini Batıcılığın ilk aşaması olarak tanımlamak mümkündür. Bu ilk aşama birinci dönemde zorunlu bir tercih olarak görülür; o nedenle de sınırlı ve yüzeysel şekilde uygulamaya sokulur. Dar

4 Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma, Doğu-Batı Yayınları*, İstanbul, 1978, s. 41-44 ve Murat Belge, "Batılılaşma: Türkiye ve Rusya", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık*, Cilt: 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 43.

5 H. Bayram Kaçmazoğlu, *Türk Sosyoloji Tarihi I: Ön Koşullar*, 4. Baskı, Doğu Kitabevi, 2020, s. 67-72.

6 Baykan Sezer, *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, Sümer Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1988, s. 141-142 ve Ertan Eğribel - Ufuk Özcan, "Türkiye'de Batıcılığın Serüveni: Modernleşme - Küreselleşme Gerilimi İçinde 'İki Tanzimat' Değerlendirilmesi", *Türkiye'de Modernleşme: Batılılaşma Yerine Küreselleşmenin İkamesi*, Sosyoloji Yıllığı 22, Doğu Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 2012, s. 43.

7 Baykan Sezer, "Türk Sosyologları ve Eserleri I", *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi-1. Sayı, 1989, s. 25.

bir kadro eliyle yürütülür. İlk aşamada sürecin genişletilmesi, yaygınlaştırılması ve derinleştirilmesi düşünülmaz.

Tanzimat Dönemi

Askeri içerikli Nizam-ı Cedid hareketi, 1807 yılındaki Kabakçı Mustafa isyanıyla başarısızlığa uğramıştır. II. Mahmut, 1826'ya kadar içeride eski siyaset ve yeni siyaset yanlısı çevreler arasında bir denge politikası izlemiştir. İç siyasal dengeler açısından iktidarı tamamen kontrol altına alan II. Mahmut, 1826'dan sonra iktidarının ilk dönemine zıt bir siyaset yürütür. 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılarak "modern" yeni bir ordunun kurulmasıyla Batılılaşma siyasetinin ikinci aşamasına geçilmiştir. II. Mahmut, 1826'dan itibaren Tanzimat'ın alt yapısını oluşturmuş, devlet bürokrasisinde Batı tipi birçok uygulamayı yürürlüğe koymuştur. Abdülmecit döneminde ilan edilen Tanzimat Fermanı'ndan sonra gelen her iktidar, Batılılaştırma siyasetine yeni bir ivme kazandırmaya çalışmıştır. Eğitim, yönetim, askeriye, maliye, müzik ve giyim tarzı başta olmaz üzere neredeyse her alanda Batı örnek alınarak önemli değişimlere, yapılanmalara gidilmiştir.⁸ Tanzimat Fermanı ile birlikte Batılı büyük devletlerin Osmanlı üzerindeki baskıları da giderek artmaya başlamıştır. Osmanlı'da Batı yanlısı sadrazamlar göreve gelmeye başlamıştır. Bu sadrazamlar sadece Batı kültürüne yatkınlıklarıyla değil öncelikle Batı içinde siyaseten belli devletlere yakınlıklarıyla tanınmışlardır.⁹

Tanzimat dönemiyle birlikte Batılılaşmaya dönüşme eğilimleri gösteren Batılılaşma süreci, her yönüyle Batı teknolojisi, düşünce sistemi ve kurumlarıyla Osmanlı İmparatorluğu'na girmeye başlamış; Batılılaşma bir tarz olarak 1860'lı yıllardan itibaren eğitim, yönetim, ekonomi, mimari, sanat, edebiyat, gündelik yaşam gibi alanlarda yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Tanzimat döneminde gerçekleştirilen Batılılaşma çabaları, Osmanlı sisteminin tümünü ve özellikle ekonomik yapısını yakın-

dan etkilemiş; kendine özgü özelliklere sahip olan klasik dönem Osmanlı ekonomik yapısı, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tamamen değişmiştir.¹⁰ Batılılaşma siyaseti başlangıçta sadece askeri içerikli modernizasyon girişimleri şeklinde yürürlüğe girse de daha sonra çok yönlü yayılımı devletin üst yapı kurumlarının tümünü etkilemiştir. Yine 1860'lı yıllardan itibaren Osmanlı aydınlarının bir kısmı Batılı çevrelerden etkilenecek anayasal bir meşrutî rejim savunusu içerisine girmiş; meşveret, hürriyet, meşrutîyet, medeniyet kavramlarını sıkça kullanmaya başlamışlardır.

Türkiye'nin Batılılaşma serüveni 19. yüzyılın sonlarında bazı çevreler için tam bir Batılılaşma şeklini almış; sosyal yaşam ve eğitim alanında ortaya çıkan ikili yapıların kültürel yansımaları, çatışmaları belirginleşmiş; halkla Batılılaşmış bazı bürokratlar ve aydınlar arasında büyük bir yabancılaşmayı ortaya çıkarmıştır. Batılılaşmış kesimlerin konuşmaları yarı Türkçe yarı Fransızca bir hal almıştır. Bürokratların ve aydınların halkla temasları sadece köşklere, yalılarından alışverişe inilirken, uzaktan uzağa, küçümseyici, lejyonel tavırlara, bakışlara dönüşmüştür.

Batılılaşmanın ikinci aşaması olan Tanzimat dönemiyle üçüncü aşaması olan Cumhuriyet'in ilk yılları arasında, II. Meşrutîyet dönemini, bir alt ara veya Cumhuriyet'e geçiş süreci olarak değerlendirmek mümkündür. II. Meşrutîyet döneminde ülkenin sosyal, siyasal sorunlarına yönelik tartışmalar Nizam-ı Cedid ve Tanzimat dönemleriyle kıyaslanamayacak kadar zenginleşmiş, canlanmış ve farklılaşmıştır. Sosyal ve siyasal boyutlu tartışmaların içeriği derinleşmiş, çeşitlenmiş ve ideolojik alternatifler çoğalmıştır. II. Meşrutîyet dönemi tartışmalarını, Cumhuriyet'e giden süreçte bir dönüm noktası olmuştur.

II. Meşrutîyet dönemi Batılılaşma siyaseti tartışmaları başta Ziya Gökalp olmak üzere pek çok aydın tarafından kültür-uygarlık ayrışması üzerinden ele alınmıştır. Daha doğrusu,

⁸ Yılmaz Öztuna, *II. Mahmut*, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara, 1989, s. 96-99.

⁹ Sezer, *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, s. 145.

¹⁰ Ahmet Güner Sayar, *Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması*, Der Yayınları, İstanbul, 1986, s. 240-250.

II. Meşrutiyet dönemi Batıcılığa tartışmaları aydınları, kültür-uygarlık ayırımı benimseyenler- benimsemeyenler, muhafazakârlar-modernleşmeciler, kismiciler-bütünlükçüler şeklinde iki ana gruba ayırmıştır.¹¹ O yıllarda Batıcılığa siyasetinin savunulmasında Ziya Gökalp kültür-uygarlık ayrışmasıyla, Abdullah Cevdet bütünlükçü Batılılık görüşleriyle öne çıkmıştır. Bu bağlamda kültür-uygarlık ayırımı benimseyenleri Batıcılığın, bütünlükçüleri de Batılılaşmacı olarak tanımlamak mümkündür. Mevcut durumu daha da genelleştiren bir yorumla kültür-uygarlık ayrışması üzerinden geliştirilen muhafazakâr Batıcılığa anlayışı ile kültür-uygarlık ayırımına karşı çıkan bütüncül Batılılaşma anlayışını savunanlar arasındaki çatışma, Cumhuriyet tarihi boyunca sürmüştür.

Şükrü Hanioglu'nun da belirttiği gibi Osmanlı'da yürütülen yenileşme hareketlerinin bir düşün akımı şekline dönüşmesi, bir grup aydın tarafından bir ideoloji şeklini alması, araç olmaktan çıkıp amaç olarak kabul edilmesi, II. Meşrutiyet dönemine denk gelmektedir. *“Daha evvelki hareketin yaratıcı ve savunucularına özel bir isim verilmediği halde, bu dönemdeki düşünce hareketinin temsilcilerine Batıcılar”* denilmiştir.¹²

Cumhuriyet Dönemi

Osmanlı'da Nizam-ı Cedid hareketi ile başlayan ve Tanzimat Fermanı ile yoluna devam eden Batıcılığa yönelimli siyaset ve sosyal yapı değişikliği, Cumhuriyet'in ilanından sonra en üst noktaya ulaşmıştır. 1923'te kurulan yeni devletin yönetim biçimi cumhuriyet olarak belirlenmiştir. İttihat ve Terakki ideolojisi, II. Meşrutiyet döneminde devleti üç temel ideolojinin sentezine dayandırmıştı: İslamcılık, Milliyetçilik ve Batıcılık. Yeni dönemde İslamcılığın yerini laiklik almış; milliyetçiliğin ve Batıcılığın içeriği değişmiştir. Laiklik ile din ve devlet işleri ayrıştırılmış, teorik de olsa sosyal yaşam dinsel kuralların baskısından

kurtarılmıştır. Cumhuriyet ile birlikte Batıcılık siyaseti, toplumu tamamen dönüştürecek radikal bir programa kavuşturulmuştur.

I. Dünya Savaşı sonuçlarının da etkisiyle Türkiye Cumhuriyet rejimine ve Batıcılığın üçüncü aşamasına geçmiştir. Tarihsel süreçte askeri bir içerikle başlatılan Batıcılığa politikaları Cumhuriyet ile birlikte, halkı da kapsayacak şekilde genişletilmiştir.¹³ Cumhuriyet'in Batıcılığa-çağdaşlaşma siyaseti doğrultusunda hayata geçirilen devrimsel nitelikli değişimler, toplumun tümünü içermektedir. Devletin ve toplumun hukuksal, siyasal, dinsel ve ekonomik yapısı, tüm kurum ve kuruluşlarıyla yeniden yapılandırılmıştır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra sosyal, siyasal ve hukuksal alanlarda gerçekleştirilen dönüşümlerin biçimlenmesinde, Batıcılığa politikalarının meşrulaştırılmasında, II. Meşrutiyet dönemi yönetiminin attığı adımlar ve yine aynı dönem aydınlarının yaptığı teorik tartışmalar etkili olmuştur. Aydınların Batıcılığa konusundaki pratik ve teorik katkıları, Cumhuriyet dönemi toplumsal devrimlerinin yürürlüğe sokulmasında önemli bir dayanaktır.

1920'li ve özellikle 1930'lu yılların Cumhuriyet'i, dış siyasette tam bağımsızlık ilkesine dayalı bir politika izlerken, uygarlık konusunda Tanzimat ve sonrasında sürdürülen ikili yapı anlayışına son verip bütüncül Batıcılığa politikasında karar kılmıştır. Ancak Batıcılığın biçimine dair tartışmalar bitmemiş, bir grup aydın ve sosyolog Batıcılığın bir bütün olarak görüp bu görüşü yeni devletin resmi politikası olarak yerleştirmeye çalışırken bir başka grup aydın ve sosyolog II. Meşrutiyet döneminde olduğu gibi konuya yine kültür-uygarlık ayırımı üzerinden yaklaşmıştır. İkinci grupta yer alan aydınlar geçiş döneminde Doğu'nun kültürel özellikleriyle Batı uygarlığının ayrı şeyler olduğu, bunların uzlaşmasında hiçbir sakınca bulunmadığı konusunda kamuoyunu ikna etmeye çalışmışlardır.

11 Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'nin Siyasî Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s. 129.

12 Şükrü Hanioglu, *“Batıcılık”, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 1382.

13 Sezer, *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, s. 146.

Kemalist devrimlerin amacı, her yönüyle Batıcılaştırılmış bir toplum oluşturmaktır. Batıcılılaşma fikri Osmanlı'da aşama aşama gelişerek yerleşmiştir. Batı tipi okullarda yetişen ve devletin çeşitli kadrolarında görev alan kadrolar için Batıcılılaşma, ülkenin uygarlaştırılması ve yaşaması anlamına gelmektedir. Cumhuriyet'in ilanına kadar ağırlıklı anlayış, Batı'yı teknik ve kültür olarak ikiye ayırmak, Batı'nın kültürünü reddederek tekniğini almak ve böylece Batı uygarlığına girerek ülkeyi ayakta tutmaktır. Bu görüş Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte önemli ölçüde değişmiştir. Cumhuriyet döneminde Gökalp'i izleyen bazı yazarlar Batı'yı teknik ve kültür olarak ayırtırmaya devam ederken, özellikle Cumhuriyet'in kurucu kadrosu ve bir grup aydın bu ayırmadan vazgeçerek Batı'yı kültürü ve uygarlığı ile bir bütün olarak değerlendirmiştir.¹⁴

Batıcılılaşma ve Kemalizm konusunun önde gelen yorumculardan Niyazi Berkes'e göre Atatürk, Kurtuluş Savaşı sırasında en önemli sorunun toplumsal devrimcilik olduğunu anlamış, Batıcılık ve ulusçuluk bu aşamada yeni bir anlam kazanmıştır. Berkes, Atatürkçülüğü sırf Batıcılık ve Batılılaşma şeklinde görmeyen onu yanlış anlamak olduğunu belirtir. Böyle bir yorum onun devrimcilik ve ulusçuluk anlayışına aykırıdır. Kemalizm, toplumsal devrimcilik ve halkçılık ilkesinden güç almıştır. Bu süreçte ilerici aydınlar bile Atatürk devrimlerinin ruhunu anlayamamış, Atatürkçülüğü; Batı uygarlığını almak, okuma-yazma, din aydınlanması şeklinde anlayıp bunları Batılılaşma çerçevesinde değerlendirmişlerdir. Oysa yapılanlar Batılılaşma değil, devrimciliktir. Halka dayalı ulusal bağımsızlık ve halk egemenliği Atatürkçülüğün iki güçlü yanındır. Atatürk Batıcılığı Tanzimat'ın peykçi Batıcılığından da Batı hayranı Batılılıktan da ayırır.

Atatürkçülük Batı'dan bağımsız bir Batıcılığı ve devrimci bir ulusçuluğu esas almaktadır.¹⁵

Cumhuriyet ile birlikte her alanda devrim yapan devlet, Batıcılılaşmayı Yeni Türkiye'nin temel ideolojisi olarak tanımlamış ve modernleşmeyi onun somut sonucu olarak sunmuştur.¹⁶ Bu anlayış doğrultusunda, Batılı giyim ve eğlence tarzı, kültür ve sanat faaliyetleriyle kentler, laik ve Batıcı toplumsal yaşamın merkezleri haline getirilmiştir. Batıcılılaşma doğrultusunda "tebaa"yı ıslaha ve Cumhuriyet'in tanımladığı özelliklere sahip vatandaş prototipi oluşturmaya çalışılmıştır. Devrimlerle "devlet-toplum ikiliği ve karşıtlığının ortadan kaldırılması, devlet ile toplum kimliğinin özdeşleştirilmesi / bütünleştirilmesi, birbiriyle uyumlu hale getirilmesi istenmiştir. Ancak Batıcılılaşma siyasi seçiminden vazgeçilmediği için devletin kimliği ile toplum kimliğini dogmatik-muhafazakâr bir uzlaşmazlığa ve çatışmaya dönüştürmüştür."¹⁷

Türk toplumu Batılı olur mu? Batıcılılaşmanın bir siyaset biçimi olduğunu anlayamayan veya anlamak istemeyen aydınların ve sosyal bilimcilerin büyük bir kısmı, Cumhuriyet döneminde, Batılı bir Türk kimliği oluşturmak için alanları ve ilgileri doğrultusunda, Batılı Türk kimliği ideolojisini hayata geçirmek, ulusallık-Batılılık ekseninde, çatışmalı bir alan üzerinden teorik bir çerçeve oluşturmak, konuya katkı sunmak üzere olağanüstü çaba harcamışlardır. Batılılaşma yanlısı aydınlar için ilerlemenin ve çağdaşlaşmanın esası kültürel değişimle gerçekleştirilir. Devrimler bunu yürürlüğe sokmak için yapılmıştır.¹⁸

1950'ye kadar üstten aşağıya doğru gerçekleştirilen Batıcılılaştırma, modernleştirme çabaları, 1950'den sonra iç siyasal ve sosyal gelişmelere bağlı olarak içerik değiştirmiş, belirli bir tabana kavuşmuştur. Yeni toplum-

14 H. Bayram Kaçmazoğlu, *Türk Sosyoloji Tarihi III: Yeni Türkiye'de Sosyolojinin Düşünsel ve Kurumsal Temelleri*, 3. Baskı, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2021, s. 133-185.

15 Niyazi Berkes'in görüşleri için bakınız; *Türkiye'de Çağdaşlaşma; Türk Düşününde Batı Sorunu*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1975 ve *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, Yön Yayınları, İstanbul, 1965.

16 Hasan Bülent Kahraman, "Avrupa: Türk Modernleşmesinin Xanadus'su - Türk Modernleşmesi Kurucu İradesinde Yeni Bir Bakış Denemesi", *Doğu Batı Dergisi*, Sayı: 14, Şubat-Nisan 2001, s. 9.

17 Ertan Eğribel - Ufuk Özcan, "Batıcı ve Küreselci Muhafazakâr - Köktencilik Arasında Sıkışmanın Serüveni: Modern Muhafazakâr Devlet - Toplum Geleneği Yaratma Çabasından Anti-Devletçi Etnik-Dini Küre-Muhafazakarlaşma ve Değersizleşmeye", Editörler: Ertan Eğribel ve Diğerleri, Türkiye'de Karşıt Muhafazakarlık Biçimleri, *Sosyoloji Yıllığı - 23*, Doğu Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 68.

18 Serdar Tekin, "Batıcı İdeolojinin Yeniden Üretiminde Felsefenin Rolü", *Toplum ve Bilim*, Güz 98, 2003, s. 44-47.

sal talepler Batıcılığa dinamik bir ivme kazandırmıştır. Batıcılığın boyutları değişmiş, tabana doğru genişlemiş, yaygınlaşmıştır. Diğer yandan 1950'den itibaren doğrudan Amerikan yanlısı partilerin iktidara gelmesi günümüze kadar Türk siyasal yapısında ve yönetiminde etkili olması, Batıcılığa siyasetinin amaç ve hedeflerini de önemli ölçüde şekillendirmiştir.

Kısaca, Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte gerçekleştirilen fiili oluşumlar Batıcılığa tarihinin son aşamasıdır ve Batı tipi bir toplum oluşturmak adına artık kafalar çok nettir. Tanzimat ve Meşrutiyet süreçlerinde uygulanan Batıcılığa politikalarıyla ülkede ortaya çıkan ikili yapı, Cumhuriyet dönemi devrimleriyle sonlandırılmıştır. Batıcılığa adına gerçekleştirilen devrimler toplumun tüm kurumlarını ve kesimlerini kapsayacak şekilde yaygınlaştırılmıştır. Topyekûn Batıcılığa; Osmanlı'dan, Doğu dünyasından ve dinsel ağırlıklı sosyal yapılardan kopmak, eski sistemle bağları kesmek anlamına gelmiştir. Ancak sosyal gerçekler hiçbir zaman bu teorik beklentiyale eşleşmemiştir.

Sonuç

Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde hangi takım siyaseten ne adına mücadele ederse etsin, temel söylemini ülkeyi ve toplumu kurtarmaya dayandırmıştır. Toplumun böyle bir isteminin olup olmamasına bakılmaksızın kurtarıcılık hep ön planda tutulmuştur. Her takım ya da grup ideolojik bakış açısına uygun bir kurtuluş reçetesi yazmış ve ülkenin geleceği ve başarısı bu reçetenin uygulanmasına bağlanmıştır.

Tarihsel süreçte Türkiye'nin Batıcılığa politikaları basit ve tek düzelilikten giderek karmaşıklaşmış, siyasal, ekonomik ve kültürel politikalar bağlamında genişlemiş, yaygınlaşmış ve çok katmanlı bir hal almıştır. Başlangıçta askeri içerikli bir siyaset değişikliği şeklinde gündeme gelen Batıcılığa, ardından bir uygarlık projesine dönüştürülmüş ve en sonunda kültürel bir içerik kazandırılarak tutucu bir ideoloji şekline almıştır.¹⁹ Diğer yandan Batıcılığa politikalarının uygulanma biçimleri ve

kendisi Cumhuriyet tarihi boyunca sağ ve sol siyasal yaklaşımın çeşitli akımları tarafından ciddi eleştirilerin hedefinde olmuştur.

Batıcılığa tercihi bir devlet siyaseti olduğu için halkın kitlesel açıdan 21. yüzyılda bile Batı toplumlarından ne kadar farklı olduğu ortadadır. Türk toplumunun önemli bir kesimi, çoğunluğu Batılılaşmamıştır. Bunu birçok açıdan kanıtlamak mümkündür. Batı dünyasına ait pek çok özellik gündelik yaşamda etkili olsa da Türkiye Batılı bir toplum, Türk halkı da Batılı zihniyet dünyasına asla ait veya yakın değildir.

Osmanlı'nın başlattığı Batıcılığa siyaseti, toplumun bazı kesimleri açısından Batılılaşma şeklinde anlaşılıp yaşanırken, Türk halkının büyük çoğunluğu sürecin çoğu zaman mağduru olmuştur. Batılılaşma, "öteki"ne evrilme, hizmetkarlığına talip olarak onunla özdeşlik kurma adına mankurtlaşmaktır. Oysa Batıcılığa devletin ve toplumun lehine kullanılacak bir siyasetin adıdır. Sorun bu siyasetin toplum yararına yürütülüp yürütülememesidir. Asıl mesele devletin varlığını sürdürmek adına Doğulu bir toplumun siyaseten geleceğini uluslararası ilişkiler açısından Batı ile birlikte planlama tercihinin bazı çevreler tarafından Batılılaşma, Batı ile bütünleşme şeklinde anlaşılması; Türk toplumunun tarihsel-toplumsal kimliğinin reddedilip küçümsenmesidir. Bu ve benzeri bakış açısına sahip olanlar son tahlilde kime ve neye hizmet ettiklerini fark etmeyecek kadar tarihlerine, tarihsel birikimlerine ve özelliklerine, içerisinde yaşadıkları topluma ve birey olarak kendilerine yabancılaşanlardır. Cumhuriyet'in farklı dönemlerinde birbirinden farklı Batıcılığa ve Batılılaşma politikaları yürürlüğe konulmuş olsa da Batılılaşma bazı kesimlerin ulaşılması gereken kutsal hedefi olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Bu tür çevrelerin kalpleri ve ruhları Batı'ya karşı sonsuz bir hayranlık ve özlemle doludur. Buna göre Batı dünyanın tek uygarlığına sahiptir. Türkiye'nin kurtuluşu da başarılı bir biçimde Batılılaşmasıdır. Bütün dünya ister istemez ya Batılılaşacak ya da yitirip gidecektir.

19 Hasan Bülent Kahraman, "Bir Zihniyet, Kurum ve Kimlik Kurucusu Olarak Batılılaşma", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık*, Cilt: 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 126.

Türkiye'nin farklı kesimlerinin Batı algısı birbirinden çok farklı hatta birbirine zıttır. Örneğin muhafazakâr aydınlar romantik ve mistik; Marksist ve sosyalist aydınlar devrimci; liberal, modernist, sosyal demokrat aydınlar “düzen içerisinde ilerlemeci”, aydınlamacı, pozitivist ve kapitalist bir Batı algısına sahiptirler. Ve her siyasal düşünce, eğilimi doğrultusundaki Batı'yı Türkiye'ye aktarmak istemekte, Batı'nın diğer özellikleri reddedilmektedir.

Kemalizm'in ve Cumhuriyet'in temel tezi devrimlerin Batı'nın basit bir kopyası olmadığı yönündedir. Cumhuriyet'in kurucu felsefesi Batı'yı referans almakla birlikte, Batı emperyalizmine, Batı'nın Türkiye'nin ekonomik ve siyasal bağımsızlığını küçümseyen tavrına şiddetle karşıdır. Diğer yandan Türk devriminin özgünlüğü savları kısmen doğru gibi görünse de Türk devriminin kökten Batı karşıtlığına dayandığını ve belirgin şekilde Batı'nın çıkarlarını sorgulayan bir politika izlediğini söylemek çok zordur.

Türkiye'deki genel kanı, Batı uygarlığının üstünlüğünü kabul etmekte, ülkenin tüm kurum ve kuruluşlarının, insanının Batılaşması veya Doğu uygarlığından Batı uygarlığına geçmesi gerektiği yönündedir. Bütün uygarlıklar geçmişte olduğu gibi günümüzde de birbirini etkilemektedir. Uygarlıklar içlerine kapalı yapılar değildir. Uygarlıklar arası ilişkiler ne kadar sıkı ve geniş ise o kadar başarılı sonuçlar elde edilir. Kendi kimliğimizi, bağımsızlığımızı sıkı sıkıya koruyarak yeni uygarlıklarla işbirliği içerisinde olmak bir toplumu daha güçlü hale getirebilir; geleceğe daha güvenli bakmasını sağlayabilir.²⁰

Kaynakça

- Belge, Murat, “Batılılaşma: Türkiye ve Rusya”, *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık*, Cilt: 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- Berkes, Niyazi, *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, Yön Yayınları, İstanbul, 1965.
- Berkes, Niyazi, *Türk Düşününde Batı Sorunu*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1975.
- Berkes, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul, 1978.

Eğribel, Ertan - Özcan, Ufuk, “*Batıcı ve Küreselci Muhafazakâr - Köktencilik Arasında Sıkışmanın Serüveni: Modern Muhafazakâr Devlet - Toplum Geleneği Yaratma Çabasından Anti-Devletçi Etnik-Dini Küre-Muhafazakarlaşma ve Değersizleşmeye*”, Editörler: Ertan Eğribel ve Diğerleri, *Türkiye'de Karşıt Muhafazakarlık Biçimleri*, Sosyoloji Yıllığı - 23, Doğu Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2013.

Eğribel, Ertan - Özcan, Ufuk, “Türkiye'de Batılaşmanın Serüveni: Modernleşme - Küreselleşme Gerilimi İçinde 'İki Tanzimat' Değerlendirilmesi”, *Türkiye'de Modernleşme: Batılılaşma Yerine Küreselleşmenin İkamesi*, Sosyoloji Yıllığı 22, Doğu Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2012.

Hanioğlu, Şükrü, “Batıcılık”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

İnalçık, Halil, “Türkiye ve Avrupa: Dün Bugün”, *Doğu Batı Dergisi*, Sayı: 2, Şubat-Nisan 1998.

Kaçmazoğlu, H. Bayram, *Türk Sosyoloji Tarihi I: Ön Koşullar*, 4. Baskı, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2020.

Kaçmazoğlu, H. Bayram, *Türk Sosyoloji Tarihi III: Yeni Türkiye'de Sosyolojinin Düşünsel ve Kurumsal Temelleri*, 4. Baskı, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2021.

Kahraman, Hasan Bülent, “Avrupa: Türk Modernleşmesinin Xanadus'u - Türk Modernleşmesi Kurucu İradesinde Yeni Bir Bakış Denemesi”, *Doğu Batı Dergisi*, Sayı: 14, Şubat-Nisan 2001.

Kahraman, Hasan Bülent, “Bir Zihniyet, Kurum ve Kimlik Kurucusu Olarak Batılılaşma”, *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık*, Cilt: 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

Mardin, Şerif, *Türkiye'de Din ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.

Meriç, Cemil, “Batılılaşma”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.

Öztuna, Yılmaz, *II. Mahmut*, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara, 1989.

Sayar, Ahmet Güner, *Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması*, Der Yayınları, İstanbul, 1986.

Sezer, Baykan, “Türk Sosyologları ve Eserleri I”, *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi-1. Sayı, 1989.

Sezer, Baykan, *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, Sümer Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1988.

Tekin, Serdar, “Batıcı İdeolojinin Yeniden Üretiminde Felsefenin Rolü”, *Toplum ve Bilim*, Güz 98, 2003.

Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'nin Siyasal Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.

Ülken, Hilmi Ziya, “Medeniyetin Yürüyüşü”, *İnsan Mecmuası*, Sayı: 2, 15 Mayıs 1938.

20 Hilmi Ziya Ülken, “Medeniyetin Yürüyüşü”, *İnsan Mecmuası*, Sayı: 2, 15 Mayıs 1938, s. 89-90.

Batıcılığın Anlamı ve Türkiye'deki Tarihi Üzerine

Kuntay Gücüm

Teori Genel Yayın Yönetmeni

Kuntay Gücüm'ün 02 Mart 2026 tarihinde gerçekleştirdiğimiz Türkiye'de Batıcılık Çalıştayı'ndaki konuşmasının gözden geçirilmiş halini yayınlıyoruz. Ara başlıklar tarafımızca eklenmiştir.

Neye Batıcılık Demeliyiz

Konu başlığımız Türkiye'de Batıcılık... Batıcılıktan neyi anlıyoruz? Buradan başlamak bu toplantının neden düzenlendiğini açıklayabilmek için de faydalı olur.

Batıcılıktan Batı'dan öğrenmeyi anlamıyoruz. Tarih boyunca toplumlar birbirlerinden zaten öğrenmişler. İslam toplumu kendi öncesinden öğrendi; Aristo'dan öğrendi; Hristiyanlıktan öğrendi. Batı, İslam uygarlığından çok şey öğrendi. Çin dünyaya çok şey öğretti. Tüm dünya Roma Hukuku'ndan öğrendi. Hâlâ fakültelerinde Roma hukuku dersi okutuluyor ve bunların hiçbiri tartışma konusu olmuyor; ama Türkiye üç yüzyıldır batıcılığı ve batılılaşmayı tartışıyor.

En azından III. Selim'den beri bunu tartışıyoruz. III. Selim, dünya hakkında bilgi ve fikir sahibi olduğuna inandığı çevresindeki insanlardan raporlar istemişti. Avrupa bizi nasıl

geçti? Biz niye geri kaldık? Şimdi ne yapacağız gibi sorulara cevap vermeleri talep edildi. Sultan'a, bu sorulara cevap veren lahiyalar sunuldu. Bu layihalar Nizami Cedid'in de başlangıcını oluşturdu. Yani en azından Nizami Cedid'ten itibaren devlet düzeyinde batıcılığı, Batı'yı, batılılaşmayı tartışıyoruz.

Yalnızca biz de tartışmıyoruz. Rusya tartışmış, Çin, Japonya, Mısır hatta Latin Amerika tartışmış son üç yüzyılda batılılaşmayı, batıcılığı ve Batı'yı. Demek ki Batı ile Batı dışı dünyanın ilişkisine tartışmayı zorlayan bir şey var; dünyanın diğer bölgeler arasındaki ilişkilerden farklı olarak üç yüzyıldır yıldır gündemi işgal ettiğine göre. O şey, aslında hegemonya ve tahakküm ilişkisi.

Batı'nın kendi dışıyla kurduğu ilişkideki takdim bizi bu tartışmaya zorluyor. Bu iktisadi bir takdim, siyasi bir takdim, askerî bir takdim ama aynı zamanda entelektüel bir takdim... Self-orientalizme dönüştüğünde Batıcılık adını

veriyoruz bu tahakkümün bizdeki yansımalarına.

Batıcılık ve batılılaşma bizde 19. yüzyılın ikinci çeyreğinde hakim paradigma haline dönüştü; Tanzimat olarak adlandırdığımız süreçte artık batıcılığın Türkiye’de hakim paradigma haline dönüştüğünü herhalde söyleyebiliriz. Bu hâkimiyet politik, iktisadi ve entelektüel bir hâkimiyet aslında ve benim kanaatime göre de üç temel sütuna dayanıyor. Bu tarihsel süreci özetlemeye çalışacağım elimden geldiği kadar.

Batıcılığın Temel Sütunları

Birinci sütun, ticari ve finansal ilişki ve tahakküm. 1838 anlaşmalarıyla başlatabiliriz. Anlaşmalar diyorum, çünkü sadece İngiltere ile Baltalimanı Antlaşması yapılmadı. Fransa’dan başlayarak diğer Avrupa ülkeleriyle, toplam 16 ülkeyle benzer içerikte ticaret anlaşmaları imzalandı. Fransa’yla yapılan anlaşmanın orijinalini görmüştüm arşivlerde. Onun asıl başlığı Kapitülasyon Ek Ticaret ve Denizcilik Konvansiyonuydu. Yani 1838 anlaşmaları dediğimiz zaman kapitülasyonlar hukukunun bir devamından söz etmiş oluyoruz.

Bu neyi getirdi? Türkiye ile kurdukları ilişkide Batı lehine ticari üstünlüğü getirdi. Ondan sonrasını Batı’nın ticari tahakkümü ve sömürgecilik dönemi olarak adlandırabiliriz ve bu ilişki bize de özel değildir. Örneğin I. Afyon Savaşı sonrasında imzalanan Çin ile Avrupa arasındaki anlaşmalar, özellikle sonuçları itibarıyla Baltalimanı Antlaşması’na benzetilir. Benzer örnekleri dünyanın başka yerlerinde de bulmak mümkün.

Finansal tahakküm ilişkisini ayrıca ele almalıyız. 1855’ten itibaren Batı’dan Doğu’ya sermaye ihracı başlıyor. Kıta dışına Avrupa’dan sermaye ihracının başlangıcı aslında 1820’ler. Güney Amerika’ya sermaye ihraç ediyor Avrupa. Fakat bir süre sonra ödeme sorunları nedeniyle uluslararası kriz çıkıyor. 1850’lerde piyasalar toplanıyor ve Türkiye bu ikinci dalgada sürece dahil oluyor.

Türkiye’de bu süreç, daha çok dış borç tahvilleri ve demiryolu şirketleri başta olmak üzere Süveyş Kanalı ve Denizcilik Şirketi gibi

uluslararası finansal anonim ortaklıklarının hisse senetleri üzerinden yürüyor. Bir de bankacılık sektörüne, reji idaresine, bazı belediye hizmetlerine ve az da olsa madencilğe yönelik yatırımlar var.

Bu iki süreç, Baltalimanı Antlaşması ile başlayan süreç ve 1850’lerde başlayan sermaye ihracı süreci, Türkiye’de batıcılığın 19. yüzyıldaki iktisadi ve finansal temelini oluşturdu. Tekrar hatırlayalım; Batı’nın hegemonyasını ve tahakkümünü kastediyorum burada Batıcılık derken; yoksa Batı’dan öğrenmeyi değil.

İkinci sütun Türkiye’nin batılı devletler sistemine katılması. 19. yüzyılda bu ilişki 1856 Paris ve 1878 Berlin Antlaşmalarıyla kuruldu. Avrupa Devletler sistemi bugün dünya sistemi hâline dönüşmüş durumda; ama çok daha demokratikleşti.

Avrupa devletler sistemi 1815’de Napolyon Savaşları sonrasındaki Viyana Konferansı’nda kurulmuştu. Türkiye 1815’de konferansa davetliydi, fakat katılmadı. Çünkü uluslararası bir anlaşmada toprak bütünlüğünün ifade edilmesinin, egemenliğine zarar vereceği düşünülmüştü. Muhtemelen onun için katılmadılar. Fakat 1856’da Paris Barış Antlaşması ile Kırım Savaşı sonrasında Türkiye, Avrupa devletler sisteminin bir parçası kabul edildi. Bu çok önemli bir gelişme insanlık tarihi açısından; çünkü sadece Türkiye, Avrupa devletler sistemine katılmış olmadı; Avrupa devletler sistemi ilk defa Hristiyanlık dışı dünyaya doğru genişlemiş oldu. Türkiye Avrupa devletler sisteminin parçası kabul edilen ve Hristiyan olmayan ilk ülkeydi. Ayrıca Türkiye Hristiyan olmadığı halde Batı’nın diplomasi formunu benimseyen ilk devlettir. Yani Batı merkezli sisteminin küreselleşmesi sürecinde Türkiye’nin Batı’nın devletler sisteminin içine entegre edilmesi önemli bir sıçramayı da ifade ediyordu.

1878 Berlin Antlaşması ise bana göre emperyalizmin Doğu’daki hukukunu kuran anlaşmadır. Yüzyılın son çeyreğinde dünyada imzalanmış model oluşturan anlaşmalardan biridir.

1856 ve 1878 Türkiye’de batılılaşma sürecinin önemi diplomatik halkalarıydı. İttihatçılar 1916’da savaş koşullarında tek tarafta

olarak hem 1856 Paris hem de 1878 Berlin antlaşmasından çekildiler. Bu konuda Hariciye Nezareti'nden çıkan sirküler sadece bir bildirim değildi. Batıcılığın, entegrasyon sürecinin yarattığı tahribatları Türkiye'de özetleyen oldukça donanımlı bir Batıcılık eleştirisi olarak okunabilir.

Türkiye'nin, Batı'nın ticari, yüzyılın ortasından sonra da finansal hegemonyasını tanıması ve onunla bütünleşmesi birinci sütun; ikinci sütun da Türkiye'nin Batı devletler sisteminin bir parçasına dönüşmesi.

Üçüncü bir sütun daha var; o daha ideolojik. Buna Türkiye'nin Avrupa milletler ailesine katılması deniyor 19. yüzyılın ortasında.

1856 Paris Barış Konferansı'nın ikinci oturumunda İngiliz, Fransız ve Avusturya temsilcileri ayağa kalkıyorlar ve ortak bir deklarasyon okuyorlar. Şunu söylüyorlar: Türkiye'deki liberal yeni düzenlemelere saygılarımızı bildiriyoruz. Kast ettikleri şey 1856 Islahat Fermanı. Daha sonra Tanzimatçılar kendilerine liberal sıfatını kullanan çok fazla evrak ürettiler. Osmanlı Hariciye Nezareti evrakları arasında bunları bolca bulabiliyoruz. Dolayısıyla üçüncü sütunu Avrupa milletler ailesine dahil olmak ve Avrupa'nın o tarihteki liberal paradigmasını benimsemek.

Şunu unutmamalıyım; Islahat Fermanı yaptığında ve artık resmi evraklarda liberalizm sözcüğü Babîâli için Babîâli tarafından kullanılmaya başlandığında 1848 Devrimleri yaşanmıştı ve liberalizm devrimci içeriğini büyük ölçüde kaybetmişti.

Bu üç sütun, aslında batıcılığın temellerini oluşturuyor; Batılılaşma süreçlerinin tamamında biz bu üç sütünü bulabiliyoruz. 1945 sonrası Türkiye'nin Atlantik sistemine eklenmesi dönemindeki liberalizmde bu üç sütünü bulabiliyoruz. Ticari ve finansal hegemonyanın tanınması; uluslararası anlaşmalarla devletler sistemine katılmak, Atlantik Paketi'ne sonra da NATO'ya ve devamında Avrupa Birliği üyelik süreci; ideolojik hegemonya. 1980 sonrası Özal'lı yıllarda da bu üç ilişkilerin tamamını bulabiliyoruz.

19. yüzyıl sonunda bu süreç nereye geldi; Sevres Antlaşması'na geldi. Osmanlı İmpa-

ratorluğu'nun batılılaşma süreci en sonunda Sevres Antlaşması'na geldi dayandı.

Birinci Dünya Savaşından Çıkarken Batıcılığa Karşı İki Tavır

1919'da Paris'te savaş sonrası düzeni kurmak için bir barış konferansı toplandı. 6 ay sürdü. Bugüne kadar yapılmış en uzun ve kapsamlı uluslararası konferans. Sevres Antlaşması da bu konferans düzenleyicilerinin Londra ve sonrasında Sanremo'da yapılan toplantılarında yazılıyor. Bir Osmanlı heyeti 1920'de anlaşmayı teslim almak üzere Paris'e gidiyor. Dördüncü Damat Ferit Paşa Hükümeti dönemi. Heyet, 45 gün sonra önlerine konulan anlaşma metniyle ilgili bir deklarasyon hazırlıyor. Başlığı *Observations General Presentée Par le Delegation Ottomane a la Conference de Paix*. Bence Osmanlı İmparatorluğu'nun son önemli diplomatik belgesidir. Burada bir bölüm var. Ara başlığı, Halkların Kendi Kaderini Tayin Hakkını Tanıyoruz. Belgeden aktarıyorum: Halkların kendi kaderini tayin hakkı insan haklarının temelidir. Bu insan hakları temeli de Amerika Birleşik Devletleri'nin yarattığı bir hukuka dayanır ve Başkan Wilson tarafından da tüm dünyaya açıklanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu da halkların kendi kaderini tayin hakkının Wilsonien yorumunu kabul etmiş olduğunu açıklıyor konferansa; Wilsonien yorumdan ayrı olarak bir de Leninist yorumu var; kastettikleri o değil tabii ki.

Dolayısıyla Türkiye ilk defa olarak bir resmi belgede Pax Americana'yı da tanımış oluyor. Osmanlı İmparatorluğu'nun bundan sonra ürettiği diplomatik belgeler bu kadar da belirleyici olmadılar. Dolayısıyla Osmanlı hariciyesi en son olarak dünyaya bir şey söylediye, o da batılılaşma sürecinin gelip dayandığı noktada halkların kendi kaderini tayin hakkının Wilsonien yorumunu tanıdığıın ilanınıdır.

Bir de bunun de karşı tezi var; Hariciye Vekâleti Umum Siyasi Müdürü Hikmet Bayur'un Ankara Hükümeti adına Sevres Antlaşması'nı değerlendirmek için yazdığı bir metin. Üç ayrı ilde basılarak dağıtılıyor. Güçlü bir Batıcılık eleştirisi vardır burada; materyalist bir metindir. Bütün süreçleri sınıf mücadeleleriyle açıklar. Hatta Rusya'daki Bolşev-

vik Hükümete saldıranları; batılı fabrikatörler, finansörler eski lordlardan oluşan bir sınıf ittifağı olarak tarif eder. Aynı şekilde Türkiye'ye de yapılan saldırıyı aynı sınıfların saldırısı olarak görür. Batıcılık karşısında aslında bu iki metin, iki belge iki farklı tavrı ve anlayışı yansıtıyor.

Batıyı Yenmek...

Biz bu toplantıyı hangi koşullarda yapıyoruz? Buna da dikkat etmek lazım. Batı ile Batı dışı dünya arasında gelir, sanayi ve teknoloji farkının büyük ölçüler kapandı. Küresel güç dağılımı dengelendi. Bu toplantıyı Batı'nın büyük krizin içine doğru yuvarlandığı koşullarda yapıyoruz. En önemlisi de artık Batı dışı dünya Batı'yı tanıyor.

Bu şu açıdan önemli; batılar deniz yoluyla Hindistan'a ilk defa gittiklerinde oranın yerleri deniz çingeneleri geldi demişler. Kim geldi, nereden geldi, nasıl geldi, niye geldi, ne yapmaya geldi hiçbir fikirleri yoktu. Fakat tüm insanlık son 200 yıldır aslında Batı'yla kurulan bu hegemonik ilişkiyi, tahakküm ilişkisini yaşadı ve bunun bir bilançosu da fazlasıyla çıkartıldı. Yani biz üç yüzyıldır yaptığımız bu Batıcılık tartışmaları içinde bu bilançoğu önemli ölçüde de oluşturmuş durumdayız.

Bir, Batı dışı dünya artık Batı'yı tanıyor. Nereden geldiğini biliyor, niye geldiğini biliyor.

İki, Batı'nın hegemonyasına temel oluşturulan o dengesiz ilişkide büyük ölçüde aşılmış durumda. Artık Batı dışı dünya da teknolojiye ortak, sanayiye ortak. 3 yüzyıldır ilk defa uluslararası ticaret Batı hegemonyasını desteklemiyor, hatta onun altını oyuyor ve biz bu koşullarda Batıcılık tartışmasını tekrar gündeme getiriyoruz.

Bu demek değil ki Batı'nın bütün mirasını reddedilmesi gerektiği bir dönemdeyiz. Ünlü oryantalis Arnold Toynbee'de okumuştum. Şöyle bir şey söylüyor: Büyük Petro, Batı'dan öğrendikleriyle Batı'yı yendi. Doğu'nun diğer aydınlamacıları; Üçüncü Selim ile Mustafa Kemal'i ve dünyanın diğer ülkelerinden Lenin dahil başka liderleri de saymış; aslında Büyük Petro'yu takip ettiler. Yani Batı'dan öğrenerek Batı'yı yenme çizgisini izlediler.

Bu kısmen doğru... Biz milliyetçiliği de Batı'dan öğrendik; millî devleti de Batı'dan öğrendik, demokrasiyi de Batı'dan öğrendik. Kabul etmek gerekir ki doğa yasalarının keşfedilmesinde Batı çok önemli katkıları yaptı geçtiğimiz yüzyıllarda. Düşünme yeteneğimiz Batı'da çok gelişti. Ezilen dünya Batı'ya direnirken ve onun hegemonyasından kendisini kurtarıırken de ilk defa Batı'da ortaya çıkmış, millet gibi toplumsal ilişkileri kurdu. Ama şunu hiçbir zaman unutmamız gerekiyor. Batı nasıl bir karaktere sahipti bu 3 yüzyıl boyunca ve bugün nasıl bir karaktere sahip?

İngiliz İmparatorluğu Jamaika'da yapılan korsan talanlarıyla kurulmuştu. Bu korsan talanları için o zaman monarşiden berat aldılar ve gittiler Jamaika'yı ve daha sonra da diğer ülkeleri yağmaladılar. Bunun da çok karlı olduğunu fark etmişlerdi.

"İngiltere dünyanın ilk dünya devletidir" denilir ve bu doğrudur. Çünkü ondan önceki bütün devletler bölgeseldi. Roma İmparatorluğu, Çin İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu... Bunun kökeninde de aslında korsanlık faaliyeti olduğunu unutmamız gerekiyor. Yani Batı korsanlıkla başlamış bir medeniyetin inşacısı.

19. yüzyıl boyunca ne kadar ilerici olursa olsun bütün Avrupa hükümetlerinde koloniler bakanlığı vardı. İlk defa olarak 1890'larda Avrupalı sosyalistler burjuva hükümetlerine katılıyorlar; içinde sosyalistlerin de bulunduğu o hükümette koloniler bakanlığı vardı. Yani Batı sömürgeci bir geçmişe sahip, 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren de artık emperyalist bir geçmişe sahip. 20. yüzyıl Batı emperyalizmi ile geçti. 20. yüzyıl tarihini yazarsanız bunun merkezine yerleşecek şey Batı emperyalizmi; 1945 öncesinde Avrupa emperyalizmi, 1945 sonrasında ağırlıklı olarak Amerikan emperyalizmi.

Batı derken Avrupa artı Amerika'dan bahsediyoruz. Ne zamandan itibaren, en azından 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren artık Amerika Birleşik Devletleri de denkleme dahil olmuştu. 1945 sonrasını ise artık Amerikan Çağı olarak nitelendirilebilir.

Engels, Kapital'e yazdığı önsözde, ABD tek gerçek burjuva toplumdur, demişti. Bu bilgi doğrudur ve Amerika Birleşik Devletleri 20. yüzyıla kadar gerçek anlamda tek burjuva toplumu olarak kaldı. Burada burjuva toplumunu, sadece içinde burjuvaların da olduğu hatta bu sınıfın öncülük ettiği toplum anlamında değil, burjuva mülkiyetinin önüne hiç bir engel çıkmadan gelişebileceği toplum anlamında kullanıyoruz. Eğer burjuva toplumu olarak başlayıp burjuva mülkiyetinin sınırsız şekilde gelişebileceği toplum simülasyonu yapılsaydı, sonuç Amerikan toplumuna ve onun hikayesine çok yakın bir şey olurdu. ABD, burjuva toplumunun da doruğudur ve onun gerileyişi aynı zamanda burjuva toplumunun gerileyişidir.

Amerika Birleşik Devletleri tarihte küresel hegemonyaya en çok yaklaşmış devlettir. İlk defa bir devlet tek başına küresel hegemonya kurma iddiasını ortaya attı. Denebilir ki İngiltere'de aslında güneş batmayan imparatorluktu; ama Almanya vardı, Fransa vardı, Belçika vardı, Hollanda vardı. Yani paylaşılan bir dünya vardı. Amerika Birleşik Devletleri, özellikle Sovyetler Birliği sonrası dönemde dünyanın tek hegemon kuvveti olma iddiasıyla ortaya çıkmıştı ve bunu dünyaya tartıştırdı. ABD'den sonra başka bir devlet tarafından bunun tekrar edilebileceğini düşünmüyorum. Şimdi bu gerçekten bağımsız bir Batıcılık tartışması yapmak mümkün değil; hatta Batı tarifi bile yapmak mümkün değil. Dolayısıyla 21. yüzyılın ikinci çeyreğinde batılılaşmayı, Batı'yı konuşacaksa herhalde bunun merkezine Türkiye açısından ve Batı dışı tüm dünya açısından ABD ile olan ilişkiyi yerleştirmemiz gerekiyor.

Tam da bu günlerde Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgemize yönelik yıkıcı bir saldırısını yaşıyoruz ve söz buraya gelmişken İran halkının yürüttüğü mücadeleyi bütün kalbimizle desteklediğimizi belirtmek istiyorum.

Değişen Dünyada Batıcılık

3 yüzyıl boyunca Batı bir hegemon kuvveti, süreçlere hâkimdi. Neredeyse tek bir dünya imparatorluğunu, gerçekçi olmasa bile konuşurabildiler.

Bu hegemonyanın Türk fikir hayatında çok ciddi izlerini görebiliyoruz. Bundan bağımsız neredeyse hiçbir tartışma yapmamışız. Sosyoloji tartışalım, iktisat tartışalım, uluslararası ilişkileri tartışalım; söz dönüp dolaşıp Türkiye'nin Batı'yla ilişkisine gelip dayanıyor. Bu nesnelidir ve gerçekçidir.

21. yüzyılın ikinci çeyreğine adım attığımız günlerde, artık ilk defa ticari sömürgecilik, kolonyalizm, emperyalizm çağını, Batı hegemonyasını ve batıcılığı aşabilme olanaklarına bu kadar güçlü şekilde sahibiz. Dolayısıyla bu toplantıyı da bu olanaklarla birlikte, bu olanakların ortaya çıktığı koşullarda gerçekleştiriyoruz. 19. yüzyıl diyerek kastettiğimiz çağ aslında 1 Ocak 1800'de başlamadı; 1789'da başladı. Tarihçiler öyle sınıflandırıyor. Nerede biter; 1914'te. 20. yüzyıl da 1914'de, yani büyük savaşla başlar. Peki, nerede biter? Aslında üzerinde kararlaştırılmış bir tarih yok; ama benim kanaatim şudur; 2008 Krizi 20. yüzyılın sonu, 21. yüzyılın başı olarak işaretlenebilir. 2008 Krizi 1929 Krizi'nden farklı olarak Doğu-Batı ilişkilerinde ve dünyadaki işbölümünde çok daha derin dönüşümü işaretlemiştir.

2008'de Batı çok ciddi bir finansal krize girdi. Ama bir şey daha oldu. Aynı yıl, Çin'in en yetenekli yönetmenlerinden Zhang Yimou'nun hazırladığı, Pekin Olimpiyatları açılış töreninde muazzam görsel şölen sergilendi. O gösteride kolektif işbirliğinin, yaratıcılığın, paylaşımına açık ortak kültürün estetiği vardır ve kriz ile eş zamanlı olması güçlü sembolik değere sahiptir.

Biz Batıcılık tartışmalarını 21. yüzyılda, bu toplantı özelinde konuşursak 21. yüzyılın ilk çeyreğini geride bıraktığımız günlerde yapıyoruz. Bu yıllar aynı zamanda emperyalizm sonrası dünyayı konuşabileceğimiz diyalektik geçiş dönemidir.

Batı, Doğu'yu tarif ederken hem kendisi yüceltti ve inşa etti hem de Doğu'yu aşağıladı. Batı dışı dünyanın Batı'ya aynı muameleyi yapmasına gerek yok. Ama bu süreç Batı'dan öğrendiklerini de kullanarak insanlığın kendisini belki yeniden tanımlayacağı ve değerlerini yeniden inşa edeceği bir dönem olabilir. Bu insanın, ötekinin aşağılanması üzerine kurulması gerekmeyecek.

Emperyalizmin Sonu mu, Yeni Bir Aşaması mı?

Finansallaşma Sarmalında Amerikan Hegemonyası ve Çok Kutupluluğun Yükselişi

Serhat Latifoğlu

Ekonomist, Aydınlık Gazetesi Yazarı

Teori Yazı Kurulu Üyesi

GİRİŞ

Bir Kavramın Yüzyıllık Serüveni

Lenin'in 1916 yılında kaleme aldığı *Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, bir polemik olarak doğdu; ama zamanla yüzyılın en güçlü analitik aygıtlarından birine dönüştü. Aradan geçen yüz yılı aşkın süre boyunca kapitalizm pek çok biçim değiştirdi, hegemonlar el değiştirdi, sömürge haritaları yeniden çizildi. Yine de Lenin'in çerçevesi, her defasında çürüdüğü ilan edildiğinde bile, bir sonraki krizin arifesinde raftan indirildi.

Peki, bugün neredeyiz?

Lenin, emperyalizmi beş temel nitelikte tanımlamıştı. Üretimde ve sermayede tekelleşmenin ekonomik yaşamda belirleyici rol oynaması; banka sermayesinin sanayi sermayesiyle kaynaşarak "finans kapital"i oluşturması; meta ihracının yerini sermaye ihracına bırakması, dünya çapında uluslararası tekellerin ortaya çıkması ve aralarında piyasaları paylaşması; son olarak dünyanın büyük kapitalist güçler

arasında toprak olarak tümüyle bölüşülmesinin tamamlanması. Bu beş nitelik, Lenin için ayrı ayrı olgular değil, birbirini besleyen ve kapitalizmin kaçınılmaz sonucunu -yani savaşı ve çöküşü- hazırlayan bir bütünün parçalarıydı.

Yüz yıl sonra bu niteliklerin her birini sına-dığımızda tuhaf bir manzarayla karşılaşırız. Tekelleşme Lenin'in hayal bile edemeyeceği boyutlara ulaşmıştır; ama tekel artık fabrikada değil, algoritmada kurulmaktadır. Finans kapital, sanayi üretimini besleme işlevini çoktan terk etmiş; tersine, üretimi kendi spekülâtif mantığına tabi kılmıştır. Sermaye ihracı sürmekte, hatta katlanarak büyümektedir; ama bu sermayenin büyük bölümü artık fabrika kurmak için değil, varlık fiyatlarını şişirmek için dolaşıma girmektedir. Dünyanın toprak olarak paylaşılması dönemi kapanmıştır; onun yerini standartlar, patentler, dolar kodu ve SWIFT şifreleri almıştır.

Bu dönüşüm, emperyalizmin sona erdiğinin değil, yeni ve çok daha tehlikeli bir aşamaya girdiğinin işaretidir. Tehlikeli çünkü bu aşamada hegemonik güç hem her zamankinden daha derin bir küresel egemenlik kurmuş hem

de bu egemenliği besleyen üretim temelini kendi elleriyle tahrip etmiştir. Aşırı finansallaşma, Amerikan hegemonyasının son silahı olduğu kadar, onun kendi içindeki çürümenin de en açık göstergesidir. Ve bu çürüme yalnızca ekonomik değildir.

Emperyalizmin bugün geldiği aşamada, sistemin tepesindeki tekelci rantıye oligarşisi tarihsel olarak eşi görülmemiş bir ahlaki ve entelektüel çöküşün içindedir. Jeffrey Epstein ağının deşifre edilmesiyle görünür hâle gelen tablo -güç, para ve sapkın ezoterizmin karanlık kesişimi- bu sınıfın sıradan bir yolsuzlukla açıklanamayacağını ortaya koymuştur. Söz konusu olan, kendini insanlığın geri kalanından ayrı bir tür olarak konumlandırmaya başlamış, “cehalet çukurunda” değil ama her türlü hesap vermekten azade bir ayrıcalık balonunda yaşayan bir oligarşidir. Douglas Rushkoff’un bu sınıfın önde gelen temsilcileriyle yaptığı belgelenmiş görüşmelerin ortaya koyduğu gibi, dünyanın en zengin insanların bir bölümü artık sistemi sürdürmeyi değil, sistemi terk ederek hayatta kalmayı planlamaktadır: Sığınaklar inşa etmekte, ömürlerini uzatmak için biyohacking deneylerine milyarlarca dolar harcamakta, nüfus azaltımı senaryoları üzerine politika metinleri üretmektedirler.

Bu tablo, emperyalizmin yalnızca ekonomik değil, varoluşsal bir krize girdiğini göstermektedir. Hegemonyasını kaybetme tehlikesiyle yüzleşen bir sistem, tarihsel olarak iki yola başvurmuştur: Reform ya da şiddet. Bugünkü Amerikan hegemonyası reform kapasitesini büyük ölçüde yitirmiştir; geriye kalan seçenek aleni güç kullanımıdır. Ukrayna, Gazze ve İran üzerindeki gerilimin eş zamanlı tırmanması, rastlantı değil, yapısal bir zorunluluğun dışavurumudur. Ve bu koşullarda, Covid-19 salgınının ardından biyolojik kapasitelerin silahlaştırılması tartışmasının hiç kapanmaması, düşük bir ihtimal olmaktan çıkarak hesaba katılması gereken bir senaryo haline gelmiştir.

Emperyalizmin sonunu ilan etmek için erken olabilir. Ama bu dönüşümün, insanlığın bütününe tehdit eden boyutlara ulaştığını teslim etmeden emperyalizmi analiz etmek artık yetersizdir.

I. BÖLÜM

Lenin’den Bugüne: Emperyalizmin Evrimsel Aşamaları

Emperyalizm tek tip bir olgu değildir. Lenin, onu kapitalizmin belirli bir olgunluk evresinin zorunlu ürünü olarak tanımlamıştı. Dolayısıyla kapitalizm evrildiğinde emperyalizm de biçim değiştirmek zorundadır. Bu biçim değişikliklerini dört büyük aşamada okumak mümkündür. Her aşama, bir öncekinin çelişkilerini miras alır; ama her biri aynı zamanda o çelişkileri ötelemek için yeni mekanizmalar da üretir. Bugün yaşadığımız kriz, bu öteleme kapasitesinin tükenme noktasıdır.

Klasik Emperyalizm (1880-1945): Toprak, Hammadde ve Silah

Lenin’in bizzat tanık olduğu aşama budur. Sermayenin yoğunlaşması, ulusal pazarların doyması ve kâr oranlarının düşmesi, büyük kapitalist güçleri dış pazarlara ve hammadde kaynaklarına yöneltti. Afrika’nın 1884-85 Berlin Konferansı’nda cetvelle paylaşılması, bu mantığın en çıplak ifadesiydi. Tekelci sanayi ile büyük bankaların kaynaşmasından doğan finans kapital, yalnızca meta ihraç etmiyor; sermayeyi bizzat ihraç ederek çevre coğrafyaları doğrudan sisteme bağlıyordu. Bu aşamada emperyalizm görünürdü. Savaş gemileri limanlarda, valiler saraylarda, şirketler madenlerdeydi. Çelişki de görünürdü. Büyük güçler hem birbirlerinin ortakları hem de rakipleridirler. Bu çelişki, iki dünya savaşıyla patlak verdi.

Bretton Woods Emperyalizmi (1945-1971): Doğrudan Sömürgeciliğin Tasfiyesi, Dolaylı Kontrolün Kurumsallaşması

İkinci Dünya Savaşı’ndan galip çıkan ABD, Avrupa emperyalizminin toprak modeline değil, çok daha sofistike bir hegemonya mimarisine yöneldi. Bretton Woods sistemi, altına sabitlenmiş ABD doları üzerinden küresel finansı tek bir merkeze bağlarken; IMF ve Dünya Bankası, siyasi bağımsızlığını yeni kazanmış ülkeler üzerinde yapısal bir denetim mekanizması olarak konumlandırıldı. Baran ve

Sweezy'nin 1966 tarihli *Tekelci Sermaye* çalışması, bu aşamanın anatomisini ortaya koydu; merkezdeki tekellerin yapısı, çevre ekonomilerini yalnızca ticaret yoluyla değil, borcun yönetimi ve gelişme modellerinin dikte edilmesi yoluyla da denetim altında tutuyordu. Sömürge valisi gitmişti, onun yerini Dünya Bankası uzmanı almıştı. Egemenlik biçim olarak tanınmış, içerik olarak ise boşaltılmıştı.

Neoliberal Finansal Emperyalizm (1971-2008): Kısıtların Kaldırılması, Spekülatif Sermayenin Serbest Bırakılması

Nixon 1971'de dolardaki altın konvertibilitesini tek taraflı olarak kaldırarak küresel sistemin "kurallarını" çöpe attı. Petrodolar düzenlemesiyle dolar, altına değil Suudi Arabistan'ın petrol ihracatına bağlandı; böylece ABD, bir emtia karşılığı olmaksızın küresel rezerv para basma ayrıcalığını sürdürdü. Bu ayrıcalık, Michael Hudson'un "süper emperyalizm" olarak nitelendirdiği asimetrik düzenin temelidir: ABD, kronik dış ticaret açığı vererek dünyadan mal ithal etmekte ve karşılığında kâğıt para ihraç etmektedir. Bu düzende çevre ülkeler, kazandıkları dolarları ABD Hazine bonolarına yatırmak zorunda bırakılmaktadır. Zira dolar dışında "güvenli liman yoktur", dolar dışında dış borç ödenemez, dolar dışında uluslararası ticarete ayakta kalamaz. Birlik egemenliğinden yoksun bırakılan çevre ekonomileri, ürettikleri değeri merkeze transfer etmekle kalmaz; dolar sisteminin esiri olarak kendi bağımlılıklarını her döngüde yeniden üretirler.

Bu aşamada sermayenin mantığı köklü bir dönüşüm geçirdi. David Harvey'nin kavramsallaştırdığı "mülksüzleştirme yoluyla birikim", yeni alanları devreye soktu. Kamu varlıklarının özelleştirilmesi, doğal kaynakların ticarileştirilmesi, entelektüel mülkiyet haklarının genişletilmesi, tarımsal arazilerin finansal enstrümanlara dönüştürülmesi. Üretimde değer yaratmak artık birincil hedef değildi; asıl kâr, var olan değerlerin el değiştirmesinden elde ediliyordu. 1980'lerde başlayan bu süreç, 2008'e gelindiğinde kendi içindeki çelişkiyi tüm şiddetiyle patlattı.

Geç Dönem/Kriz Emperyalizmi (2008-Günümüz): Üretim Gücünün Erozyonu ve Hegemonik Çözülme

2008 krizi, spekülatif balonun kaçınılmaz sonucuydu; ama asıl önemi, emperyalist hegemonyayı besleyen üretim altyapısının artık geri dönülmez biçimde aşındığını görünür kılmasıydı. ABD, 2008 sonrasında üretimi değil, bilançoları kurtarmayı tercih etti. Niceliksel genişleme politikaları (QE), trilyonlarca doları gerçek ekonomiye değil, varlık piyasalarına pompaladı. Bu kararın bedelini ödeyenler ise üretimde çalışan işçi sınıfı, orta sınıf ve sanayi kapasitesini yitiren bölgeler oldu; kazananlar yalnızca varlık sahipleriydi.

Foster ve McChesney'nin *The Endless Crisis* (2012) çalışmasında belgelediği üzere, bu yapısal durgunluk döngüsel bir kriz değil, kapitalizmin olgunluk aşamasının kalıcı bir özelliğidir. Costas Lapavitsas'ın finansallaşma analizinin çarpıcı saptaması da buraya düşmektedir: Finans kapital artık sanayii finanse ederek değil, ücretlerden, tüketici borçlarından ve kamu varlıklarından doğrudan artı değer süzerek büyümektedir. Lenin'in tanımladığı finans kapital, sanayii yönlendiriyordu; bugünkü finans kapital ise sanayii yutmaktadır.

İşte emperyalizmin bugünkü krizi bu noktada anlam kazanmaktadır. Hegemonik güç, sistemini besleyen üretim kapasitesini tasfiye ederken hegemonyasını sürdürmek için giderek daha maliyetli ve riskli araçlara başvurmak zorunda kalmaktadır: Askerî müdahaleler, yaptırımlar, teknoloji ambargoları, doların silahlaştırılması. Ancak bu araçların her kullanımını, alternatif arayışlarını da hızlandırmaktadır.

II. BÖLÜM

Amerikan Tekellerinin Anatomisi: Kim Kontrol Ediyor?

Lenin, tekelleşmeyi emperyalizmin birinci ve belirleyici niteliği olarak tanımlamıştı. Ona göre serbest rekabet kapitalizmi, kaçınılmaz olarak tekeli doğurur. Tekel ise rekabeti ortadan kaldırmaz, onu daha yıkıcı bir düzeye taşır. Yüz yıl sonra bu öngörünün doğru-

landığını söylemek bile yetersiz kalır çünkü bugünkü tekelleşme, Lenin'in çerçevesini hem doğrulamakta hem de aşmaktadır.

Sanayi Tekelinden Platform Tekeline: Üretimden Rant Ekonomisine

Amerikan kapitalizminin yirminci yüzyıl boyunca taşıdığı sanayi temeli, 1980'lerden itibaren sistematik biçimde tasfiye edildi. 1980'de ABD GSYİH'sının yüzde yirmisini oluşturan imalat sanayi, bugün yüzde on bir düzeyine gerilemiştir. Bu gerilemenin yerini alan yapı, fiziksel üretim değil platform egemenliği ve fikri mülkiyet rantıdır. Apple, Microsoft, Alphabet, Amazon ve Meta'dan oluşan beşli, bugün itibarıyla piyasa değeri açısından pek çok ülkenin GSYİH'sını geride bırakmaktadır. Ancak bu şirketlerin yarattığı değer büyük bölümü, fabrikada değil; algoritmada, veri tabanında, patent portföyünde ve ağ etkisinde üretilmektedir.

Brett Christophers'in *Rentier Capitalism* (2020) çalışmasında ayrıntılı biçimde belgelenen bu yapı, Lenin'in tekel kavramını hem sürdürmekte hem de dönüştürmektedir. Klasik tekel, piyasaya girişi fiziksel engellerle kısıtlar: Sermaye yoğunluğu, altyapı kontrolü, hammadde tekeli. Bugünkü platform tekeli ise piyasaya girişi görünmez engellerle kapatmaktadır: Ağ etkileri, veri birikimi, algoritmik avantaj ve patent duvarları. Sonuç aynıdır; rekabetin fiilen imkânsızlaşması. Ama mekanizma çok daha az görünür ve çok daha az sorgulanabilir.

Varlık Yönetimi Aristokrasisi: Çapraz Sahipliğin Anatomisi

Tekelleşmenin bu yeni biçiminin arkasında, Lenin'in finans kapital kavramını bile geride bırakan bir mülkiyet yapısı yatmaktadır. BlackRock, Vanguard ve State Street'ten oluşan üçlü, bugün dünyanın en büyük şirketlerinin neredeyse tamamında eş zamanlı olarak büyük hissedar konumundadır. Bu üç kurumun yönettiği toplam varlık büyüklüğü 2025 itibarıyla yirmi yedi trilyon doların üzerine çıkmış durumdadır -tek başına ABD GSYİH'sının

neredeyse tam katına denk gelen bir rakam. Rakip görünen şirketler -bir havayolu ile değeri, bir banka ile rakibi, bir teknoloji devi ile karşısındaki- aslında aynı varlık yöneticilerinin portföyündedir.

Benjamin Braun'un "varlık yöneticisi kapitalizmi" olarak kavramsallaştırdığı bu yapı, Lenin'in öngördüğü finans kapitalden niteliksel olarak farklıdır. Lenin'in finans kapitalinde banka, sanayii yönlendiriyor; üretime müdahil olarak kârını büyütüyordu. Bugünkü varlık yöneticisi ise üretimle doğrudan ilişki kurmaz; tüm sektörlerde eş zamanlı hissedar olarak fiyat rekabetini bastırır, kâr marjlarını yüksek tutar ve temettü akışını sürekli kılar. Bu yapıda rekabet değil, rant egemendir. Piyasa, kaynak dağılımını optimize etmek için değil, varlık sahiplerinin servetini korumak ve büyütme için işlemektedir.

Hangi Sınıflar Kontrol Ediyor?

Bu sorunun yanıtı hem Lenin'in sınıf analizini güncellemek hem de emperyalizmin bugünkü siyasi ekonomisini anlamak açısından kritiktir. Geleneksel sanayi burjuvazisi -fabrika sahibi, maden işleten, demiryolu kuran kapitalist sınıf- Amerikan ekonomisinin merkezinden çekilmiştir. Onun yerini, Christophers'in "rantiye aristokrasisi" olarak tanımladığı ve temelden farklı bir mantıkla hareket eden bir sınıf almıştır: Varlık yöneticileri, Hedge fon sahipleri, özel sermaye şirketleri, patent portföyü sahipleri ve gayrimenkul imparatorlukları.

Bu sınıf, servetini üretimden değil; varlıkların değer kazanmasından, manipülasyondan, kira gelirinden, faiz ödemelerinden ve lisans ücretlerinden elde etmektedir. Siyasi düzlemde ise bu sınıf hem Demokrat hem Cumhuriyetçi parti üzerinde yapısal bir denetim kurmuştur. Bu nedenle ABD'de gerçek anlamda bir iktisat politikası tartışması yaşanmamakta, yalnızca bu sınıfın çıkarları çerçevesinde kalınan ikincil tercihler arasında salınım olmaktadır. Giriş bölümünde değindiğimiz tekelci rantıye oligarşisinin siyasi yüzü budur.

Tekelleşmenin Çelişkisi: Güç ve Kırılabilirlik Aynı Anda

Bu yapı, Amerikan hegemonyası için hem güç hem de kırılabilirlik kaynağıdır. Güçtür; çünkü bu düzeyde bir sermaye yoğunlaşması, rakiplerin önüne geçilmez engeller koyar ve küresel standartları, teknolojiyi ve finansı tek merkezde toplar. Kırılabilirliktir; çünkü rant ekonomisi, uzun vadeli üretim kapasitesini beslemez. Bir ekonomi yeterince üretmekten vazgeçip yalnızca rant toplamaya başladığında, hegemonyanın maddi temeli çürümeye başlar. Amerikan altyapısının çöküşü, eğitim sisteminin piyasalaşması, sanayi kapasitesinin erozyonu, bunların hepsi aynı mantığın ürünüdür.

Bu çelişki, emperyalist hegemonyanın sürdürülebilirliği sorusunu doğrudan gündeme taşımaktadır. Finans kapital, üretimi yuttuğunda ve rant ekonomisi sanayi mantığının yerini aldığı anda, hegemonyayı besleyen güç tabanı da erimeye başlar.

III. BÖLÜM

Finansallaşma: Emperyalizmin Hem Silahı Hem Zafiyeti

Finansallaşma, günümüz emperyalizminin hem en güçlü egemenlik aracı hem de en derin çürüme dinamiğidir. Bu ikili karakter, onu analizin merkezine koymayı zorunlu kılmaktadır. Zira finansallaşmayı yalnızca bir egemenlik aracı olarak okuyanlar Amerikan hegemonyasının neden bu denli direngen olduğunu açıklayabilir, ama neden çözüldüğünü açıklayamazlar. Yalnızca bir çürüme dinamiği olarak okuyanlar ise tam tersine yanılırlar. Gerçek, bu iki okumanın gerilimli birlikteliğindedir.

Finansallaşmanın Ölçeği: Gerçek Ekonomiden Kopuş

Küresel türev piyasasının nominal değeri, 600 ila 700 trilyon dolar bandında seyretmektedir. Bu rakam, dünya GSYİH'sinin altı ila yedi katına karşılık gelmektedir. Başka bir deyişle, küresel finansal sistem artık gerçek ekonomik faaliyetin bir yansıması değil; gerçek ekonomiyi çok kez aşan bağımsız bir spe-

külyasyon evrenine dönüşmüştür. Hisse senedi piyasalarının reel üretimden kopuşu, gayrimenkul fiyatlarının ücret gelirlerinden kopuşu ve özel sermayenin üretken yatırım yerine varlık alım-satımına yönelmesi, bunların hepsi aynı temel dinamiğin farklı tezahürleridir.

Costas Lapavitsas'ın *Profiting Without Producing* (2013) başlıklı çalışması, bu sürecin teorik anatomisini en berrak biçimde ortaya koyan analizdir. Lapavitsas'a göre finansallaşma, yalnızca finans sektörünün büyümesi değil; artı değer üretimi sürecinden değil, doğrudan hanehalkı gelirlerinden, tüketici borçlarından ve kamu varlıklarından sömürülmesidir. Lenin'in finans kapitalinde banka, sanayii yönlendiriyor ve üretim sürecine ortak oluyordu. Bugünkü finans kapitalinde ise sanayi devre dışı bırakılmış; finansın hedefi doğrudan bireydir: konut kredisi, tüketici kredisi, öğrenci borcu, sağlık harcaması finansmanı. Bu yapı, sömürüyü fabrikadan çıkarıp gündelik hayatın her alanına yaymıştır.

Dolar Silahı: ABD Hegemonyasının Son Kalesi

Finansallaşmanın emperyalist hegemonya açısından sunduğu en kritik araç, dolardır. Dolar sistemi, ABD'ye rakipsiz bir ayrıcalık sağlamaktadır: Kendi para birimini basmak suretiyle küresel ticaretin, borcun ve rezervlerin denominasiyon para birimi olmayı sürdürmek. Bu ayrıcalığın pratik sonuçları derindir. ABD, kronik cari açık vermesine karşın döviz krizi yaşamamaktadır; çünkü açığı kendi bastığı parayla finanse etmektedir. Silah, yaptırım ve SWIFT dışlama mekanizmaları ise bu finansal egemenliğin siyasi uzantısıdır.

Ancak bu silahın bir geri tepme riski olduğu, 2022 yılında Rusya'nın rezervlerinin dondurulmasıyla fiilen kanıtlandı. O ana kadar teorik bir güvence olarak görülen dolar rezervleri, tek bir siyasi kararla müsadere edilebileceğini ortaya koydu. Bu gelişme, küresel ölçekte bir "dolar güvensizliği" dalgasını başlattı. Çin, Hindistan, Körfez ülkeleri ve pek çok Küresel Güney ekonomisi, rezerv çeşitlendirmesi ve ikili ticaret anlaşmalarında dolar dışı para

birimlerine yönelme konusunda somut adımlar atmaya başladı. Hegemonik silahın fazla kullanımını, onun caydırıcılığını tüketmektedir.

“Finans Kapital Üretimi Öldürür”

Finansallaşmanın emperyalist hegemonyayı uzun vadede zayıflattığı tezi güçlü bir kanıt zeminine oturmuştur. Michael Hudson, bu ilişkiyi “rantiyenin sanayici üzerindeki zaferi” olarak tanımlamaktadır. Ona göre finansal sektörün genişlemesi, ekonominin geri kalanını parazit gibi sömürmektedir: Faiz ödemeleri, rant gelirleri ve finansal ücretler, üretken yatırıma gidebilecek artı değeri emmekte; geriye kalan reel ekonomiyi ise borç deflasyonu sarımalına sokmaktadır.

Bu tablonun en çarpıcı göstergesi, Amerikan imalat sanayiinin çöküşüdür. 1980’lerde GSYİH’nın yüzde yirmisini oluşturan imalat, bugün yüzde on bir düzeyine gerilemiştir. Bu gerilemenin yerini finans, sigorta ve gayrimenkul sektörleri almıştır. Söz konusu sektörler istihdam ve katma değer üretmekle birlikte, Lenin’in tanımladığı anlamda gerçek bir servet yaratmamaktadır: Var olan serveti el değiştirmekte, fiyatları şişirmekte ve rant gelirleri üretmektedirler. Foster ve McChesney’nin *The Endless Crisis* (2012) çalışmasında belgelediği “kalıcı durgunluk” olgusu, bu yapının kaçınılmaz sonucudur. Ekonomi büyüyor görünmektedir; ama bu büyümenin neredeyse tamamı varlık fiyatlarının şişmesinden kaynaklanmakta, reel ücretlere ve üretim kapasitesine yansımamaktadır.

ABD Hegemonyasının Paradoksu: Ne Kadar Güçlüyse O Kadar Kırılgan

Finansallaşmanın yarattığı paradoks şudur: dolar sistemi, yaptırım rejimi ve sermaye piyasaları üzerindeki kontrol, ABD’ye kısa vadede rakipsiz bir güç sağlamaktadır. Ama bu gücün kullanımı, uzun vadede hegemonyanın maddi temelini kemirmektedir. Üretim kapasitesini yitirecek, borç yükü altında ezilecek, altyapısı çürüyecek, emekçi sınıfı yoksullaşacak bir ülke, ne kadar güçlü bir finansal silaha sahip olursa olsun, hegemonik konumunu süresiz sürdüremez. Giovanni Arrighi’nin *Adam Smith*

in Beijing (2007) çalışmasında tarihsel döngüler üzerinden gösterdiği üzere, her hegemonik güç gerileme döneminde üretimden finansallaşmaya sığınmıştır; Hollanda’dan İngiltere’ye, İngiltere’den ABD’ye. Finansallaşmaya sığınmak çöküşü durdurmaz; yalnızca erteler ve derinleştirir.

Emperyalizm bu paradoksla baş etmeye çalışırken iki seçeneği kalmaktadır; ya sistemi yeniden üretim temelli bir zemine oturtmak -ki bu, mevcut rantıye oligarşisinin çıkarlarıyla doğrudan çelişmektedir- ya da hegemonyasını askerî güç ve finansal baskı araçlarıyla zorla sürdürmeye devam etmek. Bugünkü tablo, ikinci seçeneğin egemenliğine işaret etmektedir.

IV. BÖLÜM

Çok Kutupluluğun Yükselişi: Hegemonik Sisteme Karşı Alternatifin İnşası

Amerikan hegemonyasının çözülmesi, tarihsel olarak eşi görülmemiş bir soruyu gündeme taşımaktadır: Hegemon değiştiğinde sistem de değişir mi? Bu soruyu yanıtlamak için sahneye çıkan aktörleri -Çin, Rusya, Türkiye ve daha geniş Küresel Güney bloğunu- hem kendi iç dinamikleri hem de küresel sistem içindeki konumları açısından ayrı ayrı okumak gerekmektedir. Ancak şunu baştan teslim etmek gerekir; çok kutupluluğun yükselişi, yeni bir hegemonun sahneye çıkışı değil, hegemonik sistemin kendisine karşı çok merkezli bir direnişin kristalleşmesidir.

Çin: Hegemon Değil, Alternatif İnşa Eden Güç

Çin hakkındaki en yaygın Batılı anlatı, onu ABD’nin yerini almaya çalışan yeni bir hegemon olarak konumlandırmaktadır. Bu anlatı hem olgusal olarak yanıltıcı hem de stratejik olarak işlevseldir; Çin’i yeni bir tehdit olarak çerçevelemek, ABD hegemonyasının sürdürülmesini meşrulaştıran en güçlü söylemsel araçtır.

Radhika Desai ve Michael Hudson’ın ortaklaşa geliştirdiği çok kutupluluk analizine göre Çin’in izlediği strateji, hegemonik genişleme değil, ABD’nin olası ekonomik ve siyasi

kuşatmasına karşı savunmacı bir alternatif inşasıdır. Bu inşanın dört temel ayağı vardır; ticaret, finans, rezerv yönetimi ve kalkınma finansmanı. Çin, bu dört alanda ABD'nin silahlaştırdığı mekanizmaların dışında paralel sistemler geliştirmektedir. Kuşak ve Yol Girişimi, bu stratejinin en kapsamlı kurumsal ifadesidir.

Xi Jinping tarafından “yüzyılın projesi” olarak tanımlanan Kuşak ve Yol Girişimi, Çin'in borç ve yatırım sağlarken ortak ülkelerin yeni pazar sunduğu “kapsayıcı bir küreselleşme” ortaklığı olarak sunulmaktadır. Bu ortaklığın somut sonuçları, Batı'nın öne sürdüğü “borç tuzağı” söyleminin aksine, büyük ölçüde kalkınma finansmanı niteliği taşımaktadır. 2000-2016 yılları arasında Çin'in sağladığı krediler, gelişen ülkelerin 6,9 trilyon dolarlık birikimli borcunun yalnızca yüzde ikisine karşılık gelmektedir; üstelik bu borç yükünün büyük bölümü Batı'nın sömürge mirasından, haksız ticaret koşullarından ve dolar bazlı ödeme gerekliliklerinden kaynaklanmaktadır.

Radhika Desai bu konuda açık bir saptama yapmaktadır: Çin, IMF ve Dünya Bankası'nın dayattığı türden emperyalist koşullar dayatmamaktadır. IMF ve Dünya Bankası'nın son derece gerici ve güncelliğini yitirmiş ekonomik şartları ile karşılaştırıldığında, Çin'in kalkınma finansmanı modelinin niteliksel farkı ortaya çıkmaktadır. “Borç tuzağı diplomasisi” söylemi ise gerçekte küresel borç krizinin sorumluluğunu Çin'e yitirerek Batılı alacaklıların konumunu güçlendirmeye hizmet eden bir kara propaganda aracından ibarettir.

Dolarizasyon karşısında Çin'in tutumu da benzer bir savunmacı mantık izlemektedir. 2008 küresel finansal krizinin zirvesinde Çin Devlet Başkanı Hu Jintao'nun “adil, hakkaniyetli, kapsayıcı ve düzenli yeni bir uluslararası finansal düzen” çağrısı yapması, Çin yetkililerinin ABD egemenliğindeki küresel finansal sisteme yönelik köklü kuşkularını yansıtmaktaydı. Bu kuşkudan doğan pratik adımlar somutlaşmıştır. Millî paralarla ikili ticaret anlaşmaları yaygınlaşmakta, SWIFT'e alternatif olarak geliştirilen CIPS sistemi işlem hacmini artırmakta ve mBridge projesi çerçe-

vesinde çok taraflı dolar dışı ödeme altyapısı inşa edilmektedir.

Rusya: Ambargoya Karşı Jeopolitik Direniş

2022 sonrasında Rusya'ya uygulanan tarihin gördüğü en büyük yaptırımları serisi Batı'nın öngördüğü etkiyi yaratmadı. Rusya ekonomisi çökmedi; BRICS'e, Asya pazarlarına, Kuşak ve Yol ağına ve ikili döviz anlaşmalarına yaslanarak yeniden yapılandı. Daha da önemlisi Rusya ile Çin arasındaki ticaret, Çin, Rusya, İran ve Küresel Güney arasında dolarizasyondan çıkış üzerine yürütülen müzakerelerin somut bir ürünü olarak büyük ölçüde dolar dışına taşındı. Bu gelişme, teorik düzeyde tartışılan de-dolarizasyonun fiilen mümkün olduğunun pratik kanıtı oldu.

Rusya'nın Ukrayna'da yürüttüğü askerî operasyon bize şu olguyu yadsınamaz şekilde gösterdi; Rusya, NATO genişlemesine ve Batı kuşatmasına karşı çıkan tutumunu fiiliyata dökmüş, dahası Batı'nın en güçlü ekonomik silahı olan yaptırım ve finansal tecrit mekanizmalarının kırılabileceğini fiilen kanıtlamıştır. Bu deneyim, özellikle Küresel Güney ülkeleri için son derece öğreticidir. Dolar sistemine eklenmiş olmak kaçınılmaz bir kader değildir.

Türkiye: Küresel Adalet Aktörü ve İç Çelişkinin Gölgesi

Türkiye, çok kutuplu dünyanın en özgün aktörlerinden birini temsil etmektedir. Tarihsel olarak mazlum milletlerin hamisi ve adil düzenin temsilcisi olma misyonuyla hareket eden Türkiye, savunma sanayiindeki atılımı, Afrika ve Türk Devletleri Teşkilatı açılım stratejisi, insansız hava aracı teknolojisindeki özgün konumu ve çatışmalar arasında köprü kurma kapasitesiyle Wallerstein'in “yarı çevre” kategorisinin ötesine geçen bir aktördür.

NATO üyeliğini sürdürürken Rusya ile enerji ve tahıl koridorlarında ortaklık kurmak, Batı yaptırımlarına karşın çok taraflı müzakere platformlarında etkin rol üstlenmek ve bölgesel krizlerde bağımsız dış politika tutumu sergilemek, bunların hepsi Türkiye'nin küresel güç iddiasının somut göstergeleridir. Bu iddia,

soyut değil giderek kurumsal ve askerî kapasiteyle desteklenen gerçek bir stratejik ağırlık anlamına gelmektedir.

Ancak Türkiye'nin önündeki en derin engel dışsal değil, içseldir. Bürokrasi içinde ve iş dünyasında ABD ve Batı eksenini dışında bir dünya düşünemeyen, Batıyla bütünleşmeyi bir kalkınma zorunluluğu olarak içselleştirmiş güçlü bir siyasi ve bürokratik katman varlığını sürdürmektedir. Bu katmanın ekonomi politikası üzerindeki etkisi, Türkiye'nin küresel güç olma potansiyelinin önündeki belki de en kritik yapısal engeldir. Dolarizasyon, yüksek ithalata dayalı ihracat modeli ve enerjide dışa bağımlılık sürdürükçe, Türkiye'nin çok kutuplu alandaki inisiyatiflerinin kalıcı bir stratejiye dönüşmesi güçleşmektedir. Büyük güç olmak, yalnızca dış politikada bağımsız tutum almakla değil; ekonomi politikasında da egemenlik kurmakla mümkündür.

BRICS+ ve Alternatif Kurumsal Mimari: Yeni Bir Sayfa

Dolarizasyondan çıkış sürecine yön veren iki temel dinamik mevcuttur. Bir yanda dolar sistemi içinde biriken çelişkiler ve kırılğanlıklar; öte yanda Çin merkezli olmakla birlikte pek çok ülkenin politikalarını ve yeni kurumsal girişimlerini kapsayan alternatif seçenekler ve mekanizmaların geliştirilmesi. BRICS+'ın genişlemesi, Yeni Kalkınma Bankası'nın faaliyetleri ve dolar dışı ödeme sistemleri, bu ikinci dinamiğin kurumsal ifadesidir.

BRICS+ içindeki farklılıklar ve çelişkiler gerçektir; ancak bu çelişkiler bloğun dağılmasına değil, farklılıklarına rağmen bir arada kalma ve ortak hedeflerde ilerleme iradesine zemin oluşturmaktadır. Dolarizasyona karşı dolarsız ticaretin yaygınlaştırılması, emtiyaya dayalı bir rezerv para sistemi oluşturulması ve mBridge ile BRICS Pay üzerinden yeni bir para transfer ve ödeme altyapısının inşası; bu üç eksen, somut kurumsal ilerlemenin kanıtıdır ve her geçen gün daha hızlı yol alınmaktadır. Bu adımların tarihsel önemi asla küçümsenmemelidir: Tek bir rezerv para birimi ve tek bir finansal mimari etrafında örgütlenmiş küresel düzenin alternatiflerini yalnızca söylem düzeyinde değil, kurumsal ve teknik düzeyde inşa

etmek, çevre ve yarı çevre ülkelerin birikim egemenliğini yeniden kazanma mücadelesinin en somut ifadesidir.

V. BÖLÜM

Uluslararası İşbölümü Dönüşüyor mu?

Emperyalizmin yeniden üretiminin can damarı, uluslararası iş bölümüdür. Lenin'in döneminde bu iş bölümü netti; merkez ülkeler sanayi mamulü üretiyor, çevre ülkeler hammadde ihraç ediyordu. Sermaye, bu asimetri üzerinden akıyor; artı değer merkezde birikiyordu. Bugün bu tablonun değiştiği açıktır ama asıl soru şudur; bu değişim, çevre ülkelerin lehine yapısal bir dönüşüm müdür, yoksa sömürünün yeni ve daha rafine biçimlerinin devreye girmesi midir?

Değer Zincirlerinin Yeniden Yapılanması: Kim kazanıyor?

Son otuz yılda küresel üretim coğrafyası köklü bir dönüşüm geçirdi. Çin'in ileri teknoloji ihracatçısına dönüşmesi, Hindistan'ın küresel hizmet merkezi haline gelmesi, Güneydoğu Asya'nın elektronik ve tekstil üretimindeki ağırlığı; bunlar, klasik merkez-çevre iş bölümünün en azından kısmen aşındığına işaret etmektedir. Özellikle Çin örneği dikkat çekicidir; bir zamanlar ucuz emek deposu olarak konumlandırılan bu ülke, bugün yapay zekâ, yeşil enerji teknolojileri, elektrikli araçlar ve uzay sanayii alanlarında küresel öncüllerden biri haline gelmiştir.

Ancak bu dönüşümün kazananları sınırlıdır. Küresel değer zincirlerindeki yeniden yapılanma, çevre ülkelerin büyük çoğunluğu için benzer bir yukarı hareketlilik sağlamamıştır. Afrika kıtasının büyük bölümü hammadde ihracatçısı konumunu sürdürmektedir; Latin Amerika'nın önemli bir kısmı tarım ve maden ihracatına bağımlılığını korumaktadır. Küresel değer zincirlerinin gerçekte nasıl işlediğine bakıldığında, katma değer büyük bölümünün hâlâ tasarım, marka, finans ve dağıtım aşamalarında -yani emperyalizmin kontrol ettiği halkalarda- yaratıldığı görülmektedir. Gelişen ülkeler montaj ve üretim yaparken, kâr tasarım patentinde ve dağıtım ağında birikmektedir.

Teknik Engel Emperyalizmi: Yeni Sömürü Araçları

Geleneksel sömürge yönetiminin yerini bugün çok daha sofistike kontrol mekanizmaları almıştır. Bu mekanizmaların en belirleyicileri üç alanda yoğunlaşmaktadır.

Birincisi, fikri mülkiyet hakları rejimidir. TRIPS anlaşması çerçevesinde kurulan patent sistemi, teknolojiyi ve bilgiyi merkez ülkelerin tekeline hapsedmektedir. Bir ilacın formülü patentlendiğinde, o ilacı üretme kapasitesine sahip olmasına rağmen bunu yapamayan çevre ülkeler, yüksek fiyatları merkeze ödemeye mahkûm edilmektedir. Bu düzenleme, Lenin'in "üretken tekel" kavramını çok daha soyut ve çok daha derin bir biçime taşımaktadır: Artık fabrikayı değil, fikri kontrol etmek yeterlidir.

İkincisi, teknoloji ihracat kısıtlamalarıdır. ABD'nin Çin'e yönelik ileri yarı iletken çip ambargosu, bu mekanizmanın en açık güncel örneğidir. Teknolojiyi bir güvenlik silahına dönüştürmek, çevre ve yarı çevre ülkelerin sanayi dönüşümünü dışarıdan dizginlemenin en doğrudan yoludur. Bu hamle, serbest ticaretin evrensel çıkara hizmet ettiği iddiasının en açık şekilde çürütülmesidir. Emperyalizm, kendi üstünlüğünü korumak için serbest ticareti rafa kaldırmaktan çekinmemektedir.

Üçüncüsü, Avrupa Birliği'nin uygulamaya koyduğu Karbon Sınır Düzenleme Mekanizması'dır (CBAM). İklim krizi iddiasıyla kurulan bu mekanizmanın yapısı, çevre ülkelerin karbon yoğun sektörlerdeki ihracat avantajlarını fiilen ortadan kaldırmaktadır. Sanayi devrimini gerçekleştirirken atmosfere yüzyıllarca karbon salan merkez ülkeler, şimdi bu birikimin faturasını çevre ülkelere kesmektedir. Bu, ekolojik emperyalizmin kurumsal bir biçimidir.

Lenin'in İşbölümü Analizi Bugün Ne Kadar İşlevsel?

Lenin'in iş bölümü çerçevesi, günümüzde hem doğrulanmakta hem de aşılındadır. Doğrulanmaktadır; çünkü artı değer merkezde birikmesi ve çevrenin bu birikime katkıda bulunmaya mecbur edilmesi yapısal olarak sürmektedir. Aşılındadır; çünkü bu birikimin

mekanizmaları köklü biçimde dönüşmüştür. Hammaddenin yerini veri almıştır; sömürge valisinin yerini patent avukatı almıştır, gümrük tarifesinin yerini teknik standart almıştır.

Samir Amin'in erken dönemde öngördüğü "eşitsiz değişim" ilişkisi bugün de geçerliliğini korumaktadır: Çevre ülkeler, daha fazla emek içeren malları daha az emek içeren mallarla takas etmeye devam etmektedir. Ama bu takas artık pamuk ile dokuma tezgâhı arasında değil; ham veri ile işlenmiş algoritma arasında, doğal kaynak ile yeşil teknoloji patenti arasında gerçekleşmektedir. Biçim değişmiştir; özü değişmemiştir.

Dönüşümün Gerçek Mihrakı: Çin ve Küresel Güney'in Stratejik Yanıtı

Bu tabloya karşı en kapsamlı yapısal yanıtı veren güç yine Çin'dir. Teknoloji egemenliğini kendi elleriyle inşa etme stratejisi -yarı iletken üretiminde yerlilik oranını artırma, yapay zekâ araştırmalarına devlet yatırımı yapma, yeşil enerji teknolojilerinde küresel lider konumuna yükselme- fikri mülkiyet duvarlarını aşmanın tek gerçekçi yolunu göstermektedir. Başarı teknolojiyi satın almakta ya da ödünç almakta değil, bizzat geliştirmektedir.

Küresel Güney'in giderek güçlenen stratejik bilinci de bu dönüşümün ayrılmaz parçasıdır. Doğal kaynaklarını daha adil koşullarda işlemek, katma değeri kendi topraklarında tutmak ve teknoloji transferini kalkınma finansmanının ön koşulu haline getirmek talepleri, artık münferit ülkelerin sesinden değil, örgütlü bir blok iradesinden yükselmektedir. Bu irade somutlaştıkça uluslararası iş bölümünün yeniden müzakere edilmesi kaçınılmaz hâle gelecektir.

Emperyalizmin bu yeni biçimleri karşısında iş bölümünün dönüşümü henüz tamamlanmamış, ama geri döndürülemez biçimde başlamış bir süreçtir. Asıl belirleyici soru artık şudur: Bu dönüşüm, mevcut emperyalist sistemin çöküşünü mü getirecek, yoksa yeni aktörlerle yeniden üretilmesine mi zemin hazırlayacaktır?

VI. BÖLÜM

**Emperyalizm Sonrası
Bir Dünya Mümkün mü?**

Emperyalizmin sonu ilan etmek için erken, sürdürülebileceğini varsaymak için geçtir.

Lenin'in çerçevesi, yüz yılı aşkın süre sonra hâlâ en güçlü analitik araç olmayı sürdürmektedir. Ama finansallaşma, dijital tekelleşme, teknik engel emperyalizmi ve çok kutupluluğun yükselişi, bu çerçeveyi genişletmeyi zorunlu kılmaktadır. Emperyalizm bitmedi, klasik biçimiyle sürdürülemez hâle geldi.

Hegemonik çözümler, tarihsel bir fırsatın kapısını aralamaktadır. Ancak bu fırsatı değerlendirebilmek için çevre ve yarı çevre ülkelerin üç temel alanda egemenlik kurması şarttır; üretim kapasitesi, teknoloji ve finansal bağımsızlık. Bu üç kaldıraç olmaksızın çok kutupluluk, yalnızca güç dengesi oyununa dönüşür; emperyalist sistem yeni merkezlerle yeniden üretilir.

Tekelci rantıye oligarşisinin bugün geldiği nokta -sığınak inşa eden, nüfus mühendisliği hayali kuran, insanlığı bir bütün olarak terk etmeye hazırlanan bir sınıf- emperyalizmin yalnızca ekonomik değil, bir medeniyet krizi ürettiğini göstermektedir. Bu kriz, mevcut sistemin kendi içinde reform yoluyla aşılama-çağının en açık kanıtıdır.

Daha adil bir dünya düzeni, kendiliğinden gelmeyecektir. Onu mümkün kılacak olan; üretim egemenliğini yeniden inşa eden, dolar sisteminin dışında alternatif finansal mimariler kuran ve mazlum milletlerin sesini örgütlü bir iradeye dönüştüren güçlerin tarihsel kararlılığıdır. Çok kutupluluğun bu kararlılıkla bulunduğu gün, emperyalizm sonrası dünyanın gerçek başlangıç tarihi olacaktır.

Kaynakça:

Amin, S. (1990). *Delinking: Towards a Polycentric World*. Zed Books, Londra.

Amin, S. (1976). *Unequal Development: An Essay on the Social Formations of Peripheral Capitalism*. Monthly Review Press, New York.

Arrighi, G. (2007). *Adam Smith in Beijing: Lineages of the Twenty-First Century*. Verso Books, Londra.

Baran, P. A. & Sweezy, P. M. (1966). *Monopoly Capital: An Essay on the American Economic and Social Order*. Monthly Review Press, New York.

Braun, B. (2022). "Asset Manager Capitalism as a Corporate Governance Regime." *The American Political Economy: Politics, Markets, and Power* içinde. Cambridge University Press, Cambridge.

Christophers, B. (2020). *Rentier Capitalism: Who Owns the Economy, and Who Pays for It?* Verso Books, Londra.

Desai, R. & Hudson, M. (2023). *Geopolitical Economy Hour* [Podcast serisi]. Geopolitical Economy Research Group. <https://geopoliticeconomy.org>

Foster, J. B. & McChesney, R. W. (2012). *The Endless Crisis: How Monopoly-Finance Capital Produces Stagnation and Upheaval from the USA to the World*. Monthly Review Press, New York.

Harvey, D. (2003). *The New Imperialism*. Oxford University Press, Oxford.

Hudson, M. (2003/2021). *Super Imperialism: The Economic Strategy of American Empire*. Islet, Dresden.

Hudson, M. (2021). *The Destiny of Civilization: Finance Capitalism, Industrial Capitalism or Socialism*. Islet, Dresden.

Lapavitsas, C. (2013). *Profiting Without Producing: How Finance Exploits Us All*. Verso Books, Londra.

Lenin, V. İ. (1916/1975). *Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*. Sol Yayınları, Ankara.

Patnaik, P. & Patnaik, U. (2016). *A Theory of Imperialism*. Columbia University Press, New York.

Rushkoff, D. (2022). *Survival of the Richest: Escape Fantasies of the Tech Billionaires*. W. W. Norton & Company, New York.

Wallerstein, I. (2004). *World-Systems Analysis: An Introduction*. Duke University Press, Durham.

Algı, Estetik ve Hegemonya: Sinemanın Dönüşümü

Semir Aslanyürek

Yönetmen

Yönetmen Semir Aslanyürek ile sinemanın yalnızca bir sanat dalı değil, aynı zamanda küresel ölçekte algı inşa eden bir güç olarak nasıl işlediğini, Hollywood'un kültürel hegemonya kurma biçimlerini, sinemanın ideolojik yönünü ve çok kutuplu dünyada sinemanın geleceğini konuştuk. Ara başlıklar tarafımızca eklenmiştir.

Teori: Sinemanın sadece bir sanat dalı değil, aynı zamanda bir “algı yönetimi” aracı olduğunu vurguluyorsunuz. Özellikle iki dünya savaşından sonra Amerika Birleşik Devletleri dünyada sadece ekonomik, siyasi ve askerî değil kültürel bir tahakküm de kurdu. Sinema ABD kültürel hegemonyasının inşasında nasıl bir rol oynadı?

Semir Aslanyürek: Bu beyanımın biraz da olsa anlaşılması için sanatın, epey bir araştırma ve uğraştan sonra ancak yapabildiğim tanımını iletmek istiyorum. SANAT NEDİR?

Sanat; gerçekliğin özümsemiş sanatçıya özgü bir yöntemle yeniden yaratılıp yansıtılması, toplumsal hafızanın estetik dışı vurumu, toplumsal bilincin güzellik algısının özel bir biçimi ve birey olarak insanın olduğu gibi tüm

insanlığın maddi ve manevi kültürünün birikimi, insan neslinin tüm zamanlardaki ve sadece insana özgü olan yaratıcı faaliyetlerinin çok çeşitli sonucudur.

Evet, “Film Yönetimi Atölyesi” kitabımın ön sözünde, Sovyet yönetmen Mihail Romm’un “sinema en yaygın, insanları en çok etkileyen, en büyümlü ve en zor sanat” olduğu söylemini alıntıladıktan sonra ben de sinemanın en bilinmeyen, en genç, en çelişkili ve en düzmece özellikleri de barındırdığı gibi, izleyicisini en çok yönlendiren, algısını denetleyip istediği kanala sevk edebilen özelliklere sahip olduğunu ve bu sayede “kötü yola” kolayca düşebileceğini eklemiştım. Çünkü doğru ve insancıl bir yaklaşımla ele alındığında sinema; diğer bütün sanatlardan daha eğitici, daha öğretici ve daha biçimlendirici bir sanat oldu-

ğunu özellikle belittim. Fakat bir de şöyle bir örnek vermiştim. Bu daha çok sinema eğitimi ni ilgilendirir de buraya eklemek istiyorum. Bugün en güçlü, en tehlikeli ve en zor silahın nasıl kullanılacağını öğrenmek, vasat zekâlı bir insanın en fazla birkaç gününü alır. Fakat bu silahı neden, kime karşı, ne zaman, ne ölçüde... kullanılması gerektiğini öğretmek için bir ömür yetmeyebilir.

Şimdi asıl soruya gelemim. Kuşkusuz ki ABD (Hollywood) sinemayı, bazı istisnalar haricinde, psikolojik ve algısal bir silah olarak kullanmıştır, kullanmaktadır. Bunun içinde insanları her çeşit fraksiyonlara bölmek, fesat ve nefret yaratmak, intikam duygularını körüklemek, insanın insancıl bilincini köreltmek, cinayetleri, savaşları yaşamın vazgeçilmez bir gereği olarak, kısaca her kötülüğü meşru göstermek için sinemayı bir sanat olarak değil, tehlikeli bir silah olarak kullanmıştır. Bunun insani bir kültürle hiçbir alakası olduğunu zannetmiyorum!

Hollywood Sinemayı Uyuşturucuya Dönüştürdü

Teori: ABD'nin sinema üzerinde de bir tür hegemonya kurduğunu söyleyebilir miyiz? Hollywood nasıl bu kadar belirleyici olabildi tüm dünya algılarının yönetiminde?

Semir Aslanyürek: Evet, rahatlıkla söyleyebiliriz. Çünkü birçok ülkede, özellikle bizim ülkemizde, Hollywood taklidi, hatta bazı Hollywood filmlerinin Türkiye'ye ve Türkçeye uyarlandığını bilen bilir... Andrey Tarkovsky der ki: "Sanat, insanları çevresinde toplanmaya iten, o sonsuz, dur durak tanımayan idealin, maneviyat özleminin duyulduğu yerde ortaya çıkar ve gelişir."

ABD sinemasının böyle bir derdi yok! (İstisnalar kaideyi bozmaz)... Sanatçı, gerçeğin arayıcısıdır. Hâlbuki ABD sineması, sanatı insanları ayırıştırır, onları aptallaştıran bir silaha dönüştürmüştür. ABD sinemasının gerçekleri bulup insanın önüne sergileme derdi de yoktur. ABD sinemayı politikleştirmiştir. Ne var ki politika ve sanat asla birbiriyle uyuşmaz!

Politika insanları rahatlıkla yönetmek için böler; gerçek sanat ise insanları birleştirir, doğruyu, güzeli, eşitliği, özgürlüğü ve kardeşliği aşılar.

Hollywood'un nasıl bu kadar belirleyici olduğuna gelince... Sinema göbek bağıyla paraya bağlıdır. Paranın baş rol oynadığı her şeyde spekülasyon vardır. Aldatmaca ve düzenbazlık vardır. Bir de Hollywood yapımcıları insanın zaafalarını çok iyi bilir. İnsan kandırılmayı sever ve çoğunlukla gerçekle yüzleşmekten kaçınır. Yani Hollywood bir bakımdan sinemayı uyuşturucu gibi kullanmıştır. İnsanları uyuşturan üç "S" formülünü bilmeyen var mı? Spor, Sinema, Seks...

Gelişen Dünya Sineması Hollywood'dan Hep Üstündü

Teori: Rusya, İran, Çin ve Kore'nin de içinde yer aldığı gelişen ülkeler, sinema sanatında ABD'nin üstünlüğünü dengeleyebilir mi ya da zaten böyle bir süreç başladı mı?

Semir Aslanyürek: Bunu zaman gösterecek. Çünkü sinema sanat olmaktan çıktı (istisnalar hariç). Nasıl ki "documentary", "mockumentary" (belgesel-melgesel) olduysa, sinema da minema olmuştur.

Eğer Rusya, İran, Çin ve Kore "Türk gibi titreyip kendine dönerlerse" belki dengeleyebilirler. Kaldı ki eğer gerçek anlamda bir sanat olarak sinemadan bahsediyorsak, bu saydığımız ülkeler her zaman Hollywood'un çok üstündeydiler zaten...

Teori: Türk sinemasında Amerika algısı nasıl şekillenmiştir? Türk sinemasının Amerika algısı tarihsel içinde nasıl bir dönüşüm geçirdi ve bugün hangi noktadayız? Toplumda ABD karşıtlığının yükseldiği tespit ediliyor. Bu eğilim sinemaya yansıyor mu?

Semir Aslanyürek: Ne yazık ki Türk sineması çok taklitçi davranmıştır. Fakat bazı dönemler oldu ki Türkiye'de gerçeği arayan ve onu izleyiciye iletmeye çalışan birçok yönetmenimiz ve birçok filmimiz oldu. Burada, izninizle şöyle bir not düşmek istiyorum: Sanat

sanattır ve çok ama çok bireyseldir. Hangi kıtada veya ülkede olursa olsun... Ben bir yönetmen olarak Rusya’da Rusça film çektim. O film ne Rus ne de Türk filmidir. O, benim yansıttığım, bana özgü bir dünyadır.

Toplumda ABD karşıtlığını yansıtacak filmler yapılabilir elbette... Ama henüz öyle bir şey yok! Şimdi ben ABD-İsrail-İran savaşını konu alan bir filmin hazırlığına başladım bile... Ama hiçbir tarafı (toplum olarak) kötülemediğim gibi, övmüyorum da... Savaşın hiç kazanılmayacağını; daha doğrusu kazanan olursa, genellikle o savaşı fitilleyen yüksek tabaka ve silah satanlar, yani ülkeleri birbirine kırdırırlar kazanır. Bu senaryoyu yazan arkadaşımın ve benim filmim olacak mesela...

Sovyet Sineması Çok İyi Bir Miras Bıraktı

Teori: Siz Sovyet sinemasını da çok iyi tanıyorsunuz. Sovyet sineması günümüze nasıl bir miras bıraktı? Türkiye bu mirastan neler aldı?

Semir Aslanyürek: Bence çok iyi bir miras bıraktı. Birbirinden güzel ve yaratıcılarını ölümsüzleştiren on binlerce film yapıldı. O zamanlar Sovyet sineması sanat kategorisinde yapılırdı ve yapılan filmlerin %99’u hiçbir ticari kaygı gütmeyen yapılırdı. Çünkü her şey vatandaşlarındı. Bizim bildiğimiz anlamda ticaret yapılamazdı. Dışarıdan ithal edilen mallar bile sermayesi neyse o kadar paraya satılırdı. Sovyetler Birliği’nin son yıllarında sinema

sanat olmaya devam ettiği halde gişe kaygısı taşıyan bazı filmler yapılmaya başlandı. Ve on yıl geçmeden Sovyetler dağıldı. Bunun bir tesadüf olduğunu zannetmiyorum...

Türkiye’nin Sovyet sinema mirasından bir şey aldığını zannetmiyorum. Çünkü sinema tarihi boyunca vizyona giren Sovyet filmi hatırlamıyorum. Varsa bile bir elin parmaklarını geçmezdi belki de. Festivallerde sergilenen bazı filmler de parmakla sayılacak kadar azdı.

Sahte Sinema Yaratıldı

Teori: Genel olarak sinema nereye evriliyor ve Türkiye’de sinemanın geleceği için neler söylemek istersiniz?

Semir Aslanyürek: Biraz önce dediğim gibi, sinema minemaya evriliyor. Tabii bu sadece Türkiye’de değil, bütün dünya ülkelerinde öyle. Eğer sanat, sanat olmaktan çıkıyor da bir meta (mal) hâline geliyorsa ve sırf kazanma amacı güdüyorsa, demek ki o ülkede (bu zamanımızda bütün dünyada) ciddi bir ekonomik krizin (hatta insanlık krizinin) başladığı ve/veya hüküm sürdüğü anlaşılmalıdır.

Teknoloji değiştikçe sanatların niteliği de değişir. Kimin sözü, şimdi hatırlamıyorum; her teknoloji kendi sanatını yaratır. Şimdiki teknoloji “minema”yı (sahte sinema) yarattı. Sinema artık herkesin yapabildiği bir oyuncak hâline geldi. Fakat çok uzun sürse de bunun geçici olduğunu düşünüyorum. Çünkü her ne kadar bilim (teknoloji) batırmaya çalışsa da sonunda dünyayı sanat kurtaracak...

Amedspor Tebrik Mesajı

Doğu Perinçek

Vatan Partisi Genel Başkanı

Vatan Partisi Genel Başkanı Doğu Perinçek'in, 3 Mayıs 2026'da mücadele ettiği ligi birinci sırada bitirerek, Süper Lig'e çıkan Amedspor için 6 Mayıs 2026'da yayınladığı tebrik mesajını yayımlıyoruz.

Sayın Nahit Eren

Amedspor Başkanı

Değerli Başkanımız,

Amedspor kulübümüzün Süper Lig'e çıkma başarısını, bütün milletimiz sevinçle karşıladı. Bu sevinci Vatan Partisi olarak yürekten paylaşıyoruz.

Amedspor'un başarısı, yalnız bir spor başarısı değil, Türkiyemizin bağımsızlığı, birliğimiz ve kardeşliğimiz adına, Türkiyemizin başarısıdır, bütün milletimizin başarısıdır ve Diyarbakır halkımızın başarısıdır.

Hepimiz çok iyi biliyoruz ki, Amedspor Kulüp Yönetimiyle, sporcusuyla ve taraftarıyla Süper Lig'e yeni bir heyecan, yeni bir centilmenlik katacak, yeni başarılarla imza atacaktır.

Amedspor'un başarısı, Türkiyemizin Devlette ve Millette Bütünleşme süreci açısından da, tarihî değer taşıyor. Futbol sahalarındaki dostluk, İstanbul ve İzmir'den Erzurum ve Diyarbakır'a kadar bütün milletimizin tarihten gelen ortak değerlerine ve duygularına yeni katkılarda bulunacaktır.

Amedspor, Süper Lig'e Diyarbakırımızın erdemleriyle, efendiliğiyle, enerjisiyle, kardeş-

lik bilinciyle, azim ve çalışkanlığıyla geliyor. Ne mutlu Türk Futboluna!

Bu açıdan Türkiyemizin bütün tribünleri, heyecan ve sevgiyle Amedspor'u alkışlayacağı günleri bekliyor.

Futbolda asıl galibiyet, atılan gollerde değil, yeşil çimenlerin üzerine dökülen terde, milletçe azim ve kararlılığımızı pekiştiren mücadele ve centilmenlik ruhundadır.

Amedspor'un başarısından güç alarak bütün dünyaya sesleniyoruz:

Türk de biziz Kürt de biziz, Hepimiz Türk milletiyiz!

Beş yaşına kadar çocukluğu Diyarbakır'da geçmiş bir arkadaşınız olarak, başta Siz Amedspor yöneticilerine, sporcu kardeşlerime ve yürekleri sevgi dolu taraftarlarımıza candan sevgi ve saygılarımı yolluyorum.

Doğu Perinçek

Vatan Partisi Genel Başkanı

Cemiyet-i Akvam'ın Ermenilere "Ulusal Yuva" Planı

Hazırlayan: Yiğit Çınar

Teori Yazı Kurulu Üyesi

Birinci Dünya Savaşı günleri ve sonrasında, savaşların, emperyalist kazançlara hizmet etmesi amacıyla başlamış olmasına rağmen emperyalizme yara açması (ekonomik yük, başarılı olan devrimler vb.) sebebiyle sorunların “barış” yoluyla çözülmesi fikri ortaya çıkmıştı. Kamuoyunun savaşlara karşı aldığı tavrın da etkili olmasının yanında öncelik, ortaya çıkan büyük ekonomik yıkımı telafi etmektir. Bu fikrin ilk ciddi adımları ise Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru atılmaya başlandı.

8 Ocak 1918'de ABD Başkanı T.W. Wilson'un ortaya attığı 14 maddelik ilkeler içinde bir barış cemiyetinin kurulması önerisi ve Avrupa devletlerinin savaş sonunda barış koşullarını konuşmak için topladığı Paris Barış Konferansı'ndaki uluslararası bir cemiyetin kurulması önerisi iki temel sac ayağını oluşturmaktadır. Keza 10 Ocak 1920 tarihinde İsviçre'de bu öneri somutlaşmış ve Cemiyet-i Akvam (Milletler Cemiyeti) kurulmuştur.

Hem kuruluş tartışmalarında hem de kurulduktan sonraki süreçte “kazanan ve kaybedenin eşit muamele göreceği ve kendi kaderlerini tayin edebilecekleri” tezi üzerinden Milletler Cemiyeti, aslında emperyalist devletlerin

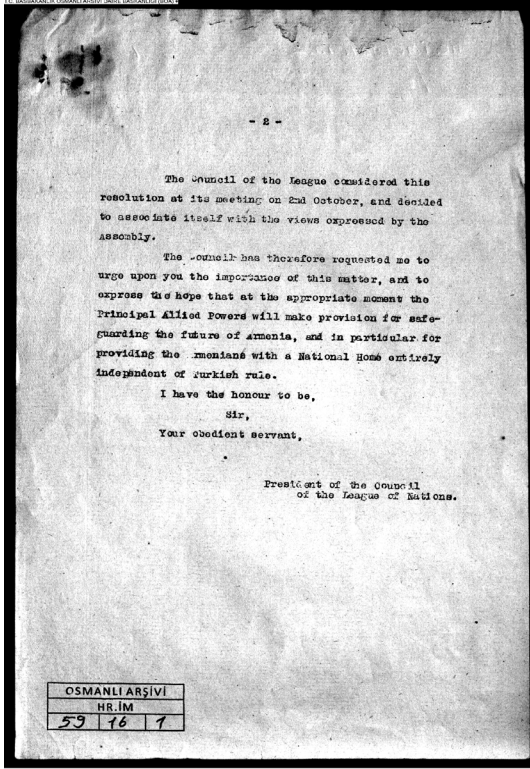
çıkarlarını uluslararası alanda korumak için sağlanan meşruiyeti temsil etmekteydi. Geriye dönüp baktığımızda hiçbir kaybedenin kendi kaderini tayin edemediği gerçeğiyle karşılaşırız. Kaldı ki bu kaçınılmaz sondu.

Bu ay ele aldığımız Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde (BOA) Hariciye tasnifinde 59-16-2'de bulunan belge, Milletler Cemiyeti'nin üstlendiği gölge görevi bizlere göstermektedir. Bu belgeyle Doğu Sorunu adı altında Ermeni meselesini yüz yılı aşkın süredir gündeme getiren emperyalizmin, sürecin ilk tohumlarını nasıl attığını görüyoruz.

2 Ekim 1921 yılına tarihlenen belgenin özü, Sakarya Meydan Muharebesi'ni kaybeden emperyalist devletlerin Sevr'i yumuşatarak kabul ettirmeye yönelik hamlelerinden birini oluşturmaktadır. Belgede, 21 Eylül 1921'de toplantı yapan Cemiyet-i Akvam'ın Ermenistan'ın geleceğini koruma görevini Yüksek Konsey'e emanet edildiği ve bu kapsamda Sevr Antlaşması'nın revizyonu dahilinde Ermenilere bir “ulusal yuva” kurulmasını önerdiklerini ifade edilmektedir.

İngilizce ve Fransızca olarak kaleme alınmış bu 3 parça evrakın Türkçe çevirilerini sizlere sunuyoruz.

1. Belge

HR.İM.00059.00016.001

Cemiyet Konseyi, 2 Ekim tarihindeki toplantısında bu kararı değerlendirmiş ve Meclis tarafından ifade edilen görüşlere katılmaya karar vermiştir.

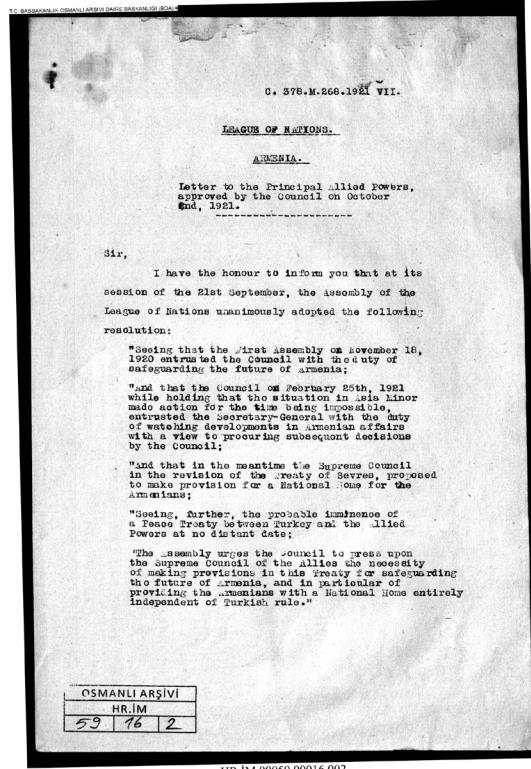
Bu nedenle Konsey, bu meselenin önemi üzerinde ısrarla durmamı ve uygun bir zamanda Müttefik Ana Devletlerin, Ermenistan'ın geleceğini korumak ve özellikle Ermenilere Türk yönetiminden tamamen bağımsız bir Ulusal Yuva sağlamak için gerekli hükümleri hazırlayacaklarına dair umudumu dile getirmemi rica etmiştir.

Efendim,

En derin saygılarımla, sadık hizmetkârınız olmaktan onur duyuyorum,

Milletler Cemiyeti Konsey Başkanı

2. Belge

HR.İM.00059.00016.002

Müdür Beyefendiye Mektup – 2 Ekim 1921 tarihinde Konsey tarafından onaylanan Müttefik Devletler kararı

Sayın Bay,

Milletler Cemiyeti Meclisi'nin 21 Eylül tarihli oturumunda, aşağıda yer alan kararın oybirliği ile kabul edildiğini size bildirmekten onur duyuyorum:

18 Kasım 1920 tarihli ilk Meclis'in, Ermenistan'ın geleceğini koruma görevini Konsey'e emanet etmiş olduğu göz önüne alınarak;

Ve Konsey'in, 25 Şubat 1921 tarihinde Küçük Asya'daki (Anadolu) durumun o an için eyleme geçmeyi imkânsız kıldığı görüşünü korurken, Konsey tarafından alınacak müteakip kararlara temel oluşturması amacıyla

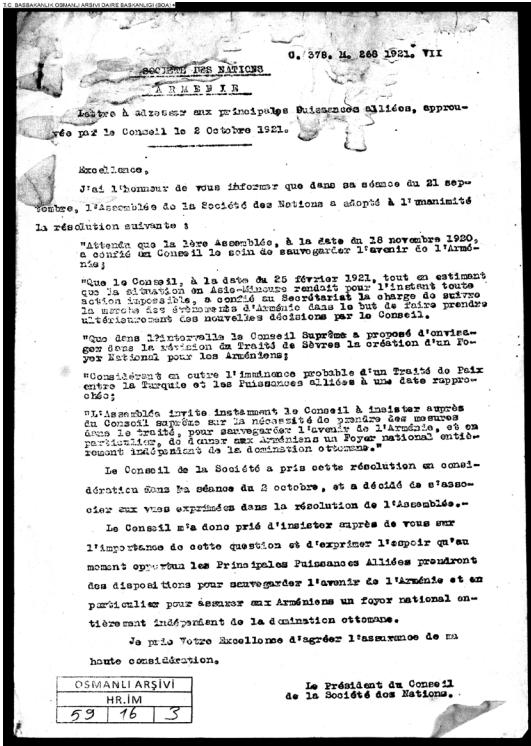
Ermeni meselelerindeki gelişmeleri takip etme görevini Genel Sekreter'e verdiği hatırlatılarak;

Ve bu süre zarfında Yüksek Konsey'in, Sevr Antlaşması'nın revizyonu kapsamında Ermeniler için bir "Ulusal Yuva" kurulmasına dair hükmün yer almasını önerdiği dikkate alınarak;

Ayrıca, yakın bir tarihte Türkiye ile Müttefik Devletler arasında bir Barış Antlaşması'nın imzalanmasının muhtemel olduğu görülerek;

Meclis, Konsey'e; Müttefiklerin Yüksek Konseyi nezdinde, bu Antlaşma'da Ermenistan'ın geleceğini güvence altına alacak hükümlerin yer alması ve özellikle Ermenilere Türk yönetiminden tamamen bağımsız bir Ulusal Yuva sağlanması gerekliliği konusunda ısrarcı olması çağrısında bulunur.

3. Belge

MİLLETLER CEMİYETİ ERMENİSTAN

Müttefik Ana Devletlere hitaben yazılan ve 2 Ekim 1921 tarihinde Konsey tarafından onaylanan mektup.

Ekselansları,

Milletler Cemiyeti Meclisi'nin 21 Eylül tarihli oturumunda, aşağıdaki kararı oybirliği ile kabul ettiğini size bildirmekten onur duyuyorum:

"18 Kasım 1920 tarihli Birinci Meclis'in, Ermenistan'ın geleceğini koruma görevini Konsey'e emanet etmiş olduğu göz önüne alınarak;

Konsey'in, 25 Şubat 1921 tarihinde Küçük Asya'daki durumun şu an için her türlü eylemi imkânsız kıldığı görüşünü korurken, Konsey tarafından daha sonra yeni kararlar alınmasını sağlamak amacıyla Ermenistan'daki olayların gidişatını takip etme görevini Sekreteryaya verdiği hatırlatılarak;

Bu süre zarfında Yüksek Konsey'in, Sevr Antlaşması'nın revizyonu kapsamında Ermeniler için bir Ulusal Yuva (Foyer National) kurulmasını öngörmeyi teklif ettiği dikkate alınarak;

Ayrıca, yakın bir tarihte Türkiye ile Müttefik Devletler arasında bir Barış Antlaşması'nın imzalanmasının muhtemel olduğu görülerek;

Meclis, Konsey'den; Müttefiklerin Yüksek Konseyi nezdinde, bu antlaşmada Ermenistan'ın geleceğini korumak için gerekli önlemlerin alınması ve özellikle Ermenilere Osmanlı yönetiminden tamamen bağımsız bir Ulusal Yuva sağlanması gerekliliği konusunda ısrarcı olmasını talep eder."

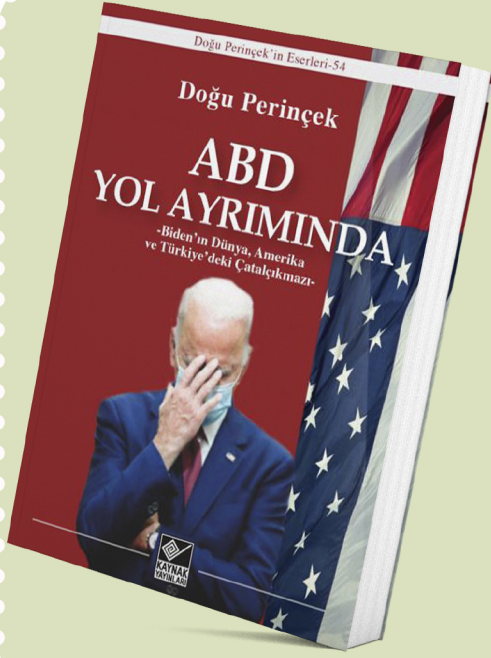
Milletler Cemiyeti Konseyi, 2 Ekim tarihli oturumunda bu kararı dikkate almış ve Meclis kararında ifade edilen görüşlere katılmaya karar vermiştir.

Bu nedenle Konsey, bu meselenin önemi üzerinde durmamı ve Müttefik Ana Devletlerin uygun bir zamanda Ermenistan'ın geleceğini korumak ve özellikle Ermenilere Osmanlı yönetiminden tamamen bağımsız bir Ulusal Yuva sağlamak için gerekli düzenlemeleri yapacaklarına dair umudumu ifade etmemi rica etmiştir.

Ekselansları, en derin saygılarımın kabulünü istirham ederim.

Milletler Cemiyeti Konsey Başkanı

Doğu Perinçek'in Eserleri - 54

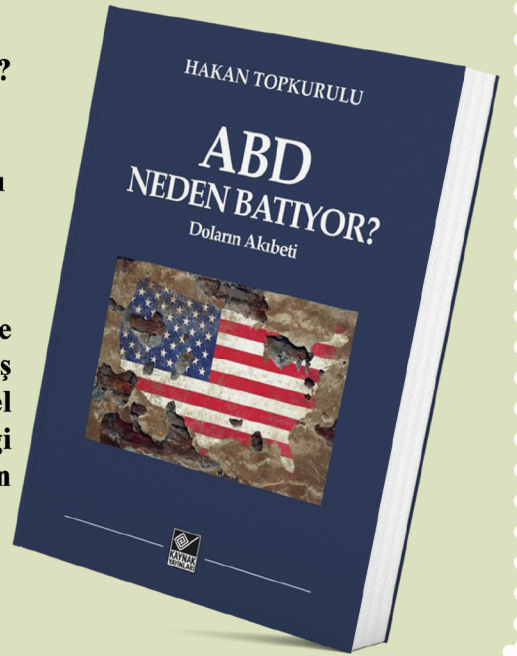
Dolar imparatorluğunun çökmekte olduğu günleri yaşıyoruz. Artık dünyada ABD'nin borusu ötmüyor, Atlantik Çağının sonuna geldik ve Kamucu Asya Uygarlığı yükseliyor. ABD, bu koşullarda bir yol ayrımına geldi.

Doğu Perinçek, bu kitabında ABD'nin önündeki seçenekleri toplumsal-ekonomik süreçler zemininde ele alıyor. Kitap, ABD'nin bundan sonraki serüvenini belirleyen iç ve dış etkenleri Atlantik sisteminin sınırlarından bağımsız olarak değerlendiriyor.

Önümüzdeki süreçte ABD'nin, Washington ve Lincoln gibi önderlerde simgeleşen devrimci tarihinin de bir sözü olacaktır. Bu kitabın temel tezine göre de son sözü işte o devrimci tarih söyleyecektir.

- Para nedir? Nasıl ortaya çıkmıştır? Nasıl çalışır?
- Paranın son ve bugünkü şekline ulaşma süreci
  - ABD ekonomisinin zayıflayan yönleri
- ABD, Çin ve dünya verilerinin karşılaştırılması
  - ABD neden krizden çıkamıyor?
- Donald Trump ABD'yi kurtarabilir mi?

Hakan Topkurulu, dünya gerçeklerini ABD ve Batı adına cilalayan psikolojik savaş uydurmalarının karşısına Tarihsel Materyalizmin Ekonomi Politikasının bilgi birikimiyle çıkıyor. Bu çıkış, insanlığın emperyalizme meydan okumasıdır.

Türk Devrimi'nin Yayınevi

KAYNAK **YAYINLARI**

www.kaynakyayinlari.com

 facebook.com/kaynakyayin

Whatsapp hattı: +90 542 252 21 68

0212 252 21 56 / 99

 twitter.com/kaynakyayin

Emperyalist-kapitalist sistemin günümüzdeki krizi, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları öncesinden çok daha derin ve sarsıcıdır. Bunun esas nedeni, sistemin içindeki çöküş etkenleridir. İkinci ve neredeyse birinci neden kadar önemli olan etken ise, Dünya Devriminin yükselişidir. Dünya Devrimi, iki mecradan yükseliyor. Biri, kapitalizmin rakibi olan sosyalist Çin'in yarattığı mucizedir. Diğer, Gelişen ve Ezilen Dünya ülkelerinin emperyalist sömürünün alanını daraltmaları ve devrimin bu ülkelerdeki yükselişidir.

Emperyalist ekonomilerin yapısal krizi ile Dünya Devriminin yükselişi kuşkusuz birbiriyle bağlantılıdır. Emperyalist ülkelerdeki kriz ve ABD hegemonyacılığının çöküşü, başta Batı Asya olmak üzere Gelişen Dünyadaki devrimlerin önünü açıyor.

Bu gelişmeler ışığında dünyanın önündeki soru şudur: Devrim etkeninin yükselişi, emperyalist sistemin sonunu mu getiriyor, yoksa yalnızca ABD hegemonyasının sonunu mu?

Hegemonyacılık, evet emperyalist sistemin bir ürünüdür, ancak emperyalist sistemin zorunluluğu değildir.

Doğu Perinçek
Vatan Partisi Genel Başkanı

